İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

YIL 4 SAYI 41 MART 1994 20.000.- TL. (KDV DAHİL)

İNSANİ YARATICILIĞI... İNSAN İÇİN ÖRGÜTLEMEK

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
İnsanı Yaratıcılığı...
İnsan İçin Örgütlemek 1
Halid ÖZKUL
Nesnel Gerçeklik-Bilgi-Bilimsellik 3
Kaan ARSLANOĞLU
Politik Psikoloji Notları'nın
Düşündürdükleri 5
Oğuz UÇAK
Sususlar (Şiir) 8
Metin İLKİN
Doğrusal Çizgi 9
Selim Baran ŞEN
Dörtlü (Şiir) 9
Güngör GENÇAY
Eylemde Yamplrlık
Lafta Devrimci Olmak 10
İbrahim DEMİRCAN
Sanatın İşlevsel Kullanımında
Yöntem Sorunları 11
Muzaffer DEMİR
Mektup (Şiir) 15
Berrin TAŞ
Bir Burjuva'nın Notları 16
Ali TÜRKSEVEN
Tehlikeyi Onikiden Vurmak (Şiir) 18
Tomris MENGÜŞOĞLU
Doğu ve Batı Kültürlerinin Temellerindeki
Mantıksal Karşıtlık ve Sonuçları-2 19
Halidun ŞEN
Bazı Gerçekler 23
Vecihi TİMUROĞLU
Şiirler (Şiir) 24
Ömer Naci SOYKAN
Medya Ahlâkının Felsefi Temelleri 26
Ozan YILMAZ
Yazmak 31
Hüseyin ELÇİ
Gündem II (Şiir) 33
Kemal ATEŞ
Bir Garip (Öykü) 34
İnsancıl'a Mektup 38
Hüseyin Avni CİNOZOĞLU
Ben En Hüzünlü Şarkıcısıyım
Bu Kabarenin (Şiir) 39
Cengiz GÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi 40
Osman BOLULU
Sözcüklerle Teehhül (Şiir) .....

Sahibi - Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han No: 40-42 Kat:5
Cağaloğlu/İST. Tel: 513 93 99 - 511 79 94
Dizgi/Sel Dizgi **ve** Yayıncılık 511 10 05
Baskı/Ilıcak Matbaası Tel: 880 40 75

Ege Bölgesi Temsilcisi Bülent Habora
Servis Yolu Kitapçılar Çarşısı No:27
(Efes Oteli Arkası) İZMİR
Tel: 0232-308 02 64

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu
Posta çeki hesabına Berrin Taş
adına 200.000 TL. yatırmanız yeterlidir.

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İnsani Yaratıcılığı...
İnsan İçin Örgütlemek

Kapitalist sistem bütün dünyada ciddi bir bunalımda. Türkiye'de de böyle. Ama sistem bunalımda demiyor. Türkiye bunalımda deniyor. Kapitalist sistemin yapısından kaynaklanan çözümsüzlüğün getirdiği bunalım, insanı ezerek...insanı nesne derkesine düşürerek çözümlenmek isteniyor. Bunu göstermek gerekiyor. Şöyle. Yıl 1979. Bir işçi 17 dakikalık çalışmayla bir ekmek alıyor. Yıl 1994. İşçinin bir ekmek alabilmesi için 1.5 saat çalışması gerekiyor. Sistem, bir ekmeğin karşılığını hiçbir zaman 1,5 saatin altına indirmeyecek. Tam tersi. 1994'ün sonunda insan, bir ekmek için 2 saat çalışacak.

Şimdi soru şu. İnsan bu duruma nasıl katlanır. Nasıl olur da bunalımı görmez...bunalım için çözüm yolları üretmez de, sessizce...bunalımı aşıyoruz...ilerliyoruz diye...sessizce yaşar...Nasıl olur da nesne...meta derkesine düşer. Nasıl olur da bütün insani duygularını...insan olma niteliklerini düşürür.

Bunun tek bir yanıtı var. Kültürle. Kapitalist sistem, ideolojiyle kültüre müdahale eder, insanı uyuşturur. Bunu ABD bakın nasıl yapıyor. Ertuğrul Özkök, ciddi bir sevinçle yazıyor. "1960'lı yıllarda meşhur olmuş, sisteme kafa tutan, yani devrimci nitelikte 5 ünlü şarkı (...) Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen 6 dev şirketi tarafından satın alınmış. ABD'de kapitalizmi teslim eden bu 6 şirket, 60'ların bu ünlü şarkılarını, ürettiği ürünlerin reklamlarında kullanıyor." (**Hürriyet.** 13./12/199)

Ertuğrul Özkök, son vuruşu şöyle yapıyor. "Şimdi onlar da kapitalizme teslim oldular."

Kapitalizmin insanları teslim alma hareketi Türkiye'de de yürütülüyor...Düşünmek gerekiyor. Bütün hayatı boyunca kapitalizme karşı mücadele eden Brecht'in eserleri **Yapı Kredi Yayınları**'nca basılıyor.

Bu, Brecht'i teslim alma harekatıdır. Unutmamak gerekir. Türkiye'de Brecht Genco Erkal eliyle sosyal demokrat çizgiye çekildi. Yakında...pek yakında Brecht'in bir şiirinin reklam için bestelendiğini görürüz...

Türkiye'de kapitalizm islami çizgide de insanı teslim harekatını yürütüyor. Birçok kişi "hidayete erdim" diye teslim bayrağını çekiyor. Afet Ilgaz bunun örneklerinden biri...

Kapitalizme teslim oluş günlük hayatımızda da yaşanıyor. Birçok kişi "yaşamak için para gerekli" gerekçesiyle, kültür mücadelesini hayatının bir iki saatine indirgiyor.

Şu bilinsin. Kapitalizm, gün 24 saat...saniye saniye mücadele ediyor. Böyle giderse...yarın...yarın değilse öbür gün Türkiye'de, insani kültür, kapitalizmin çarklarında parça parça edilecek. Tek bir kişi bile sistemin istemediği şiiri...romanı...oyunu...öyküyü...yazıyı yazamayacak. Yazsa bile bunu insana götüremeyecek.

Peki napmalı.

Üzüleceksek üzülelim...kızacaksak kızalım. Sinirleneceksek sinirlenelim. Ama bunlar yeterli değil.

Peki napmalı.

Söylüyorum.

İnsancıl, sistemin kültürüne karşı dört yıldır göğüs göğüse mücadele ediyor. Mücadeleye devam edecek. Bu mücadelenin yetersizliğini biliyorum...biliyordum. Kapitalist sistemin insanı teslim alma harekatına karşı kültürel bir örgütlenme gerekir. Sözgelimi, bu kültür örgütü, Brecht'in bütün eserlerini basıp insana götüremezse...Brecht, sistemin çarklarında çarcur edilir.

Biz insani yaratıcılığı insan için örgütleyemezsek, insani yaratıcılık, sistemin kanallarında insana karşı kullanılır.

Bütün bunları 1985'ten beri söyledim. 1987, kültürel örgütlenme için harekete geçtim. Derdimi anlatamadım. Dört yıl önce **İnsancıl** eliyle yine harekete geçtim. Yine derdimi anlatamadım. Az kalan ömrümü **İnsancıl**'la birlikte sisteme teslim olmadan bitirmeyi düşünüyordum. Ama son aylarda tehlikeyi gören arkadaşlarımdan, kültürel örgütlenmeyi hayata geçirmediğim için ciddi eleştiriler aldım. Alıyorum. Ciddi bir baskı altındayım bu konuda.

Karar verdim. Kültürel örgütlenme için girişimi başlattım. Son kez...Bu örgütlenmenin biçimi için toplantılara başladık. Amaç, yazarla okuru bütünleştirmek...insani kültürü ayakta tutmak...insanlaşma sürecini başlatmak...

Bütün **İnsancıl** okurlarını güzel...İnsanca bir yarın için dik duruşa çağırıyorum. Güzel...İnsanca bir yarın için bütün **İnsancıl** okurlarını, gerekçe göstermeksizin örgütlenmeye katkıya hazır olmalı.

Şunu unutmamalı. Bugün "haklı gerekçeler" yarını güzel...insanca yapmayacak. Bugün kimi gerekçelerle haklı olabilirsiniz eğik başla yaşamak için.

Ama yarın hiçbir şekilde haklı olamayacaksınız. Kültürel örgütlenmeye giderken eleştiri...düzeltme...değiştirme hakkınızı kullanın. Bunu yapmazsanız yarın sizi dinleyecek tek bir insan bile bulamayacaksınız.

Öbür gün bir ekmek için 8 saat çalışacaksınız. Üstelik bundan haberiniz olmayacak. Sistem sizi sahte bir dünyada...sahte bir mutlulukla yaşatacak...

İnsani yaratıcılığı insan için hayata geçirmek...İnsanlaşma sürecini başlatmak...İnsani hakkın yolu burdan geçiyor.

Gerekçesiz...koşulsuz...

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL
OKUMA TİYATROSU

Mart Ayı Etkinlikleri

İHANET YILLARI

5 Mart Cumartesi Saat 14.00

◆

NASIL KALLEŞ OLUNUR

(Fouche'nin Açımlanması)

Cengiz Gündoğdu

19 Mart Cumartesi Saat 14.00

◆

LORCA
ZAMBAK VE GÖLGE

ŞİİRLER

Söyleşi: Kemal Özer

26 Mart Saat 14.00

İnsancıl Okuma Tiyatrosu Salonu

Mollafenari Sokak, Nadir Han, 40 - 42 / 5 Cağaloğlu
Tel.: (0-212) 513 93 99 - 511 79 94

Nesnel Gerçeklik ve Bilgi - Bilimsellik

Halid ÖZKUL

*"Bilgi insanı **umut**'a götürür..."*
Wilhelm Reich

İnsanlar(lar)la, dolayısıyla onların "Toplumsal"lıklarının Birlikteliği ile başlayan "Tarih" ve "Tarihsel"likleri onların GERÇEKLİKidir, diyoruz. Aynı zamanda, onların kendi - lerine özgü "üretim, değişim, bölüşüm ve tüketimleri"nin karakterini adlandıran "İktüsat"ları ve bu **altyapı** üzerinden yükselen üstyapıları, yani "Siyaset"lerini belirleyen Özdeşliğine de NESNELLİK diyoruz. İşte, bu "Nesnel - Gerçeklik"in dışında ne bir "BEN" vardır, ne de bir "KÜLTÜR". Bu "BEN"de, insanın varoluşunun kaynağı olan "İŞ (EMEK) GÜCÜ" ile de Özdeştir. "Emeğin Üretkenliği" /"Çalışma Verimi", Kültür'ün Nesnel - Gerçekliğidir. Sayın Aytunç Altındal, **"Siyasal - Kültür ve Yöntem"** (Havass. 1982) adlı eserinde şöyle toparlıyor: "İnsan(lar)ın, emek gücü ve bunun üretkenliği (çalışma verimi) sayesinde/ aracılığıyla mevcut nesnel gerçeklikten iktisadi özü, siyasal tezahürü, toplumsal içeriği ve tarihsel biçimi olan iletilebilir ve uygulanabilir nitelikte FORMOSYONLAR edinmelerine KÜLTÜR diyoruz" (s.65). İnsan(lar)ın bu Kültürel Formosyonlarının ölçütü onların "Uygarlık"larının da kıstasıdır...Onların Çalışma Veriminin/ Kültürel Formosyonlarının birikimi toplumu Uygarlaştırırken, tarihlerini de "Gelenek"selleştirir. Kültür, Nesnel olarak, Kalıcı bir Değişim gösterirken; Gerçeklik olarak toplumu Uygarlık yönünde Dönüşümlere ve Geleneği yenileme yönünde ise tarihi yeniden üreterek Geliştirir. Bu nitelik Bilim - Teknik - Sanat "SÜREÇ"inin "Otodinamizm"idir...Bu Nesnel - Gerçekliğin dışında/üstünde, ne bir insan/ben, ne de aydın/sanatçı olamaz. Kaldı ki, bu, İlkel Ortakçıl Toplum - Köleci - Feodal - Kapitalist - Sosyalist (Biz Merkezci - Düzen(sel)li/Devletlû) toplumlarının Uygarlık "Spiral - Cycle"sinde, Tarihsel Geleneklerininde Folklore - İdeoloji - Kült - Ethos birikiminin sonucu Uzak - Geçmişten, Yakın Geçmişe ve bir bütün olarak GEÇİŞ için GELENEK'in "Aşılma"sı yönünde Zorunlu olan GELECEK'in ön koşuludurlar.

Diğer yönden, "Kültür - süz bir Yöntem"de yoktur. Başka bir deyişle, "Yöntem - siz" Bilim, Sanat da olamaz. "Yöntem olmadan Teknik uygulanamaz" (a.g.e.s.128). Yöntem, insanın "Nesnel Gerçekliği" ile içiçedir. Hakikat, İlahiyat ve Din ile anlamlaşırken; Bilim ve Deney, Gerçek'i belirler. Hegel'e göre: "Diyalektik hakiki (truely) bilimsel bilginin ruhudur"(s.114). Marx ise, kendi metodunun "Hegel'inkinden yalnız **farklı** değil, fakat onun düpedüz tam **karşıtı**" olduğunu belirterek Hegel'in "mistik" diyalektiğine karşıt kendi "rasyonel diyalektik" (AA)ini ayakları üstüne oturtmuştur. Hegel'in "öznel realizm"ine karşıt olarak Marx'ın "Nesnel Realizm"i Gerçek olan maddi dünyadan kaynaklanır. "Diyalektik - tarihsel - Materyalizm" bir Yöntem(method)dir. Ne bir - graphy gibi çizimleme, ne de - logy gibi kurumsallaştırmadır. Yani, bir zamanlar Sovyet ideologlarının iddia ettiği gibi, bir Yöntembilim (methodology) hiç söz konusu değildir. Bu kurumsallaştırma girişimi, varolan resmi - sosyalizmin (biz merkezçi - düzen(sel)li - devletlû - geleneksel) ideolojik gereksinmesi için uydurulmuş, **pragmatik** bir yaklaşımdır. Sosyalist - milliyetçiliğin (Stalinist uygulamanın/eylem tarzının - ki, buna Lenin"izm" kılıfı takılmıştır), Çalışmaya Göre Kollektif "İş (Emek) Gücü"nün, iktisadi altyapısındaki "Emeğin Üretkenliği"/"Çalışma Verimi"nin **Sibernetik** Kontrolü için tarihsel misyon içinde tezahür eden bir Kurumsallaşmadır. Söz konusu Bilimsel - Komünizm ise; bu açıdan bakıldığında, bilimsel - siyaset açısından anti - marksistir. Halbuki, Marx - Engels'e göre, Bilimsel Komünizmin 1.aşaması/Sosyalizm "İş (Emek) Gücü"nü **Emeğe Göre** ve Demokratik Birliktenci yani Özyönetim olarak örgütlenmesini önermişlerdi. Diğer bir deyişle; bu Sosyalizm, Ben Merkezci (burada kastedilen Bilinç "Kendi için KIşI) - Dinamik - Esnek olmalıydı ki, önemli ölçüde devletin söndürülmesi yönünde **DEVLET**'i tasfiye etmiş bir Bilimsel Sosyalizm'di; II. aşama/ Komünizm, artık "İş (Emek) Gücü"nü **İhtiyaca Göre** ve **Toplumsallaştırılmış** yani Sınıfsız Toplum olarak uygar toplumsal yapıya kavuştursun. Bu da Dünya Devrimi'nin yani, Emeğin Kurtuluşu'nun ENTERNASYONAL'in başarılması gerçekleşmiş olacaktır. Bundan sonra ise, söz konusu olan YENİ İNSANLIK'tır. Bunun için Bilimsel Komünizm Reformist değil, NEO FORM'u savunan **SÜREKLİ DEVRİMCİ**'dir. (Gen. Bilgi için bkz. Grafikler. "Yeni dünya Düzeni" H.Ö.). Sovyetik - Kurumsal **amentü** dünyanın Nesnel - Gerçekliği içinde bugün kullanımını yitirmiştir. Bu yitiriş bir iflastır. Çünkü, Yöntem, insan(lar)a özgü, Bilim/Teknik/ Sanat'la eşzamanlı PROSEDÜR'dür (AA). Yöntem, NE ve NASIL'a verilen rasyonel ve ampirik cevaptır. Bilimselliğin Enerjik çekim kuvvetini Uzaysallık içinde yönlendirendir. Burada, Zıdlar, Tekil karşısında Tümel öz-

deştir; Değişim ve Kalıcılık da özdeştirler, ama birbirlerinden de farklıdırlar. Fark, Çelişkinin ortaya çıkmasını sağlar. Tekil(Nesne), tümel(Özne) özdeşliği farklılığı, Madde - Hareket bağlantısı ile vardır. "Madde Hareketin Sebebi, diğeri de onun Sonucu'dur. Madde Hareket'in Özü, Hareket de Madde'nin Tezahürüdür. Burada Hareket en geniş anlamıyla "değişim" olarak anlaşılmalıdır. (A.A.s.138). Yukarıda da belirttiğimiz gibi Değişim'in de Kalıcı olduğunu unutmayalım. Bu "Nesnellik"tir...

"Tekil - Tümel özdeşliği varolduğu için, bundan doğan Özel/Genel Birlik'i vardır. Bu Birlik mutlaka "Çelişki"den kuruludur. Çelişki - siz Birlik yoktur, olamaz. Zıtları biraraya getiren Çelişki'dir. Çelişkili Birlik'de "Belirleyen ve Belirlenen" taraflar vardır. Bundan Determinizim (Gerekircilik) prensibi izlenir ve tanınır" (a.g.e.s.139). Bu "Gerçekçilik"tir...

Bunun iktisadi - siyasi - toplumsal - tarihsel yaşamımızın günümüz enerjik-uzaysal açılımında en tipik örneği Millet kategorisidir. "Daha XVII.yy'da Britanya Kraliyeti kendine özgü koşullarda, İskoç - Galler ve İngiltere'nin birleşiminden "Birleşik Krallık" (United Kingdoom) olarak doğmuştur. İngiliz burjuva - aristokrasisinin önderliğinde; **Iktisadi** pazar, İskoç Galler milliyetçilerinin de **siyasal** birliği olarak, "Millet" ifadesini Cumhuriyet - Cromwell dönemi - olarak değilde "Kraliyet Monarşisi"nin yönetim biçiminde ifade etmiştir. Bu, **finans ve kredi** biçimlerini alan sermayenin **siyasal** ifadesidir de aynı zamanda. Onun için, "Milletlerin Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı" son tahlilde Marx'ın ifadesi ile **"liberal"** bir ilkedir.." ("Yeni Dünya Düzeni" Halid Özkul. Anahtar yay. 1992.s.19) dünyanın nesnel gerçekliğinde kapitalizmin tek - pazar halinde evrenselleşmesine paralel olarak, siyasal ifadesini "milletlerötesi", "milletlerüstü" kavramlarında kendini kurumsallaştırmaya çalışmaktadır. Enternasyonalizme karşıt, "Globalizm" kavramları ile, girdiği çıkmazdan çıkış yolları aramaktadır. Bu açıdan, günümüz koşullarında oportünist - pragmatizmin provakatif mantığı haricinde "MKKTH"nın hiçbir "kullanım" değeri kalmamıştır. Zorunlu, Praxis (Bilinçli Eylem) onu AŞMIŞtır. Artık, söz konusu olan **EMEĞİN KENDİ KADERİNİN TAYİN HAKKI**'dır. Bu Hakka sahip olmasıdır. Hem de **ENTERNASYONAL** olarak!..

Kantitatif/Niceliksel, Nesnelliğin Parça'sı, Madde - Hareket Değişim Özdeşliğinde Sonsuz'dur. Kalitatif/Niteliksel, Gerçekliğin Bütün'lüğü, Mekan - Zaman Çelişkili Birliğinde Sonlu'dur. "Her nesne Öz'ü itibariyle maddi (Kalıcı), Tezahür'ü itibariyle hareketli (Değişimsel), İçeriği itibariyle mekansal (Dönüşümleri olan) ve Biçim'i itibariyle Zamansal (Gelişimsel)dir." (AA.s.141). Nesnel - Gerçekliğin zorunluluğu olan her yenilenme çabası da, artık eskidiğimizin itirafıdır. İtiraflarımızın etkisi ile yenilenen tepkimizin sonucu ise bizi daima aşacaktır. Günümüzün Bilim - Teknik devriminin getirdiği somut kazanımlarının Bilgi - bilimselliğinden bakarsak; Hegel'in "diyalektiği" nasıl "hakiki (truely) bilimsel bilginin ruhu" ise, Marx'ın "Rasyonel Diyalektiği" onun deyişi ile **"yalnız farklı değil, fakat onun düpedüz tam karşıtı"**dır. Hal böyle iken, işte tam bu açıdan, bugünün rasyonel bilgi - bilimselliğinin diyalektik - deterministi - materyalist - volontarist ifadesi olarak, biz - tarihsel - Materyalist - POLYALEKTİK olarak açıklıyoruz. Polyalektik, Diyalektik olarak Diyalektikdir. Hegelci Tez - Anti - Tez - Sentez "ölü diyalektiği"nin, idealist diyalektiğin **AŞILMA**sıdır. Marksizmin özü budur. (Gen. Bil. İçin. bkz. "Yeni Dünya düzeni" H.Ö. Ekler.).

Kosmos'da hiçbir şey bir diğerinden yalınlatılmamıştır. Uzaysallık Kalıcı'dır, tekil'dir. Uzaysallıkda değişim, tezahür; tümel olduğu içindir ki Eşitlik söz konusu değildir. Dengesel - Gelişim vardır. İradi - Enerjiyi "Biçim"lendiren de Denge (Dönüşümler) ile Gelişim arasındaki zıtların çelişkili birliğidir. Enerji, Kozmik(Uzaysal)dır. Bu volotaristliğin bilgi - bilimsel ifadesidir. Bizim savunumuz Eşitlik değil, Marx'ın deyişi ile "Herkesin Yeteneğinden, Herkesin İhtiyacına Göre" olan Toplum Tasavvurudur. Bu toplum tasavvuruna ulaşılması için zorunlu olan bilgi - bilimsellik, nesnel - gerçekliğinde ifadesidir.

Bilgi - bilimsellik; Emeğin, Sebep/Neden/Faaliyet/Doğal Eylem (pragmatik)/Gerekir Eylem (pratik)/Bilinçli Eylem (praxis) manzumesinden doğan iradi - enerjisinin akli/bilgisi(teori)dir. Bilimsel Komünizm/Sosyalizmin binasının granit temel taşlarıdır. Zorunluluk Uzayında, Olabilir/Rastlantıdan **İrklime ve Refleks**lerle Özel Şartlar içinde Öğrenerek Devininimizde Farkları Farkederek olumlu Değişimimizin **BİLİNÇ** ("Bilinçaltı" diye bir 'asparagas' yoktur. Bilinç "telkadayıfı" değildir. "Önbilinç"de bilimsizliktir. Bence, ilk aşamalar "Emeğin Üretkenliği"/"Çalışma Verimi"nin varoluş nedeni olan EMEK (İŞ) GÜCÜ'nün nesnel - gerçeklik içindeki, - benim - **İrklime** ve **Refleks** dediğim "Kendi İçinde **Şey**" konumudur. BİLİNÇ, "kendi İçin **Kişi**"dir de!..) konisine geçişi ile Bilgi - bilimsellik, bizi İlkeleri Bilerek Bulmaya - Bilime götürür bu da Yaratmayı doğurur; tek kelime ile ÖZGÜRLÜK!..Özgürlük, Yeni İnsanlık demektir...Zorunluluk Kavranmadan/Kavranılmadan asla Özgürlüğün elde edilmesi mevzu - bahis değildir. Bilgi ve İrade özdeştir. Ancak Zorunluluk içinde ikincil öğedirler. Bilgi - iradeyi belirleyen Zorunluluğun Nesnel - Gerçekliğidir. Zorunluluktan Özgürlüğe doğru süreç içinde bilgi - bilimsel yöntemimiz Materyalist - Polyalektiktir. Nesnel - Gerçek yaşam süreçimize yani, insan(lar)ın varlığının varoluşuna verilen bilinçli (doğru - somut - tam karşıdan - bizim olmasını istediğimiz gibi değil - olduğu gibi) cevap bilgi - bilimseldir.

O halde, ayaklarınızı suya sokmamak için kıyıya vuran küçük dalgacıkları dikkatle izlemeyi bırakın. Çünkü, ufukta bize doğru kopup - gelen engin ve heybetli dalgaların coşkulu - koşuşunu gözden kaçırıyorsunuz. Bırakın, artık ayaklarınız suya kavuşsun. Çağımız, dalgalara hükmedip, onlarla yarışma çağıdır. Gözlerinizi - Akıllarınızı ve Duygularınızı ufuklara doğrultun. Su kayağınızın üzerine fırlayıp, kükreyen dalgalarla kükreme zamanıdır, bugün. Bugün, 1 Aralık 1993, 23.40.....Bu satırları okurken, tekrar tarihinize, saatinize bakınız! Saniyeler bizle dalga geçiyor...

Politik Psikoloji Notları'nın Düşündürdükleri

Kaan ARSLANOĞLU

Serol Teber'in **Politik Psikoloji Notları** güzel bir çalışma. Bu yazının ereği, kitabın eleştirisini yapmak değil. Emek ürünü kapsamlı bir yapıtı eşdeğeri bir emek ve kapsamla değerlendirmek gerekir. Amacım, bana düşündürdüklerini ortaya koymak, inceleme ve tartışma düzlemine sermek.

Kuramsal psikoloji ve psikiyatri, felsefe alanında olduğu gibi (ya da felsefeyle yakın ilgisi nedeniyle) değişik akımların etkisinde birçok karşıt fikrin başıbozuk uçuştuğu, bu ortamda çoğu bilim adamı ve uygulamacının, kişilik özelliklerine uygun düşen rastgele yeğlemelerle konumlarını belirledikleri bir alan. Ancak psikoloji ve psikiyatrinin hâlâ pozitif bilimler arasında sağlam bir yer edinememesi, temellerinin tartışılmasında bilimsel yöntemin gözardı edilmesini haklı çıkarmaz. Örneğin, ileri sürülen hiçbir savın kesinkes kanıtlanamamış olması, karşıt savlardan hangisinin daha çok bilimsel kanıt ortaya koyduğu sorusunun önemini sıfırlamaz. Tersine, bilimsel kanıtı eksik tarafın sorunsalını daha dikkatli tartarak sunmasının zorunluluğunu kesinleştirir.

Psikolojinin Talihsizliği

Psikoloji ve psikiyatri, bilimlerin görece genç ve talihsiz iki dalı. Talihsizlikleri, başka şeylerin yanısıra başlıca iki nedene dayanıyor:

Birinci neden, bence bilime yol gösterici temeli en güçlü felsefe akımı olan eytişimsel özdekçiliğin, görece kuramsal düzeyde ama özellikle uygulamasında ve gelişmesinde bireye, dolayısıyla psikolojiye önem vermemesidir. Bireyle doğrudan ilgili bu iki bilim dalının ilerlemesi için önemli bir fırsat kaçırılmıştır. İkinci neden, her gün başka bir gerçeğin keşfedilmesiyle gün be gün gerilemekle birlikte, geçirdiği her sarsıntının ardından değişik görünümlere girerek kendini koruyan Freud'cu düşüncenin uyuşturucu etkisinin aşılamamış olmasıdır.

Marksist kurama göre, insanı ürettiği ürüne ve topluma yabancılaştıran, yeteneklerini geliştirerek kendini gerçekleştirmesini, tam anlamıyla bir birey olmasını engelleyen kapitalist sistem, nevrozlara, akıl hastalıklarına ortam yaratır. Üretim araçları toplumun mülkiyetine geçip, sınıfsız topluma doğru adımlar atıldıkça, insanın yarattığı ürüne, topluma ve kendisine yabancılaşması ortadan kalkacak, birey, birey olduğunun ayrımına varacak, pek çok psikolojik, toplumsal problem varlık nedenini yitirecek... Bireysel sorunların çözümü, başka birçok sorunun çözümü gibi toplumsal kurtuluşa bağlıdır ve bir bakıma sosyalizmin kendiliğinden varacağı bir aşamadır.

Anlaşılacağı gibi sorun doğru bir temelde ortaya konulmuş, fakat üstüne alelacele, kolaycı yoldan dermeçatma bir baraka kurulmuştur. Gerçekten de sosyalizmin inşası sürecinde kişisel ve özel olanın bilerek isteyerek bir kenara atıldığını görüyoruz. Önceden beklenilenden çok daha güçlü engellerle, çetrefil sorunlarla karşılaşılan yeni insanlaşma döneminde, insan sorunlarının çözümü, ekonomi ve politikanın başarılarına havale edilmiştir. Böyle bir ortamda, sosyalist psikoloji ve psikiyatri, değil burjuva psikolojisini altedecek, onunla rekabet edecek kadar gelişememiştir. Sanatçılardan çelik üretimi ve hayvancılığı geliştirme görevi beklenen ülkelerde, psikiyatristlerden neler istenmiş olsa dersiniz? Onların sonu da, muhaliflerin kafalarını düzeltmeye çalışan işkencecilere dönüşmek olmuştur. Bu deneyimden ne gibi bilimsel sonuçların çıktığını bilmiyoruz. Ancak sıradan insanın, hatta parti üye ve yöneticilerinin sınıfsız topluma geçişe bireysel ve yığınsal olarak inatla direndiklerini ve bunda da başarılı olduklarını biliyoruz. Bu direnişin psikolojik yorumu nedir; ortada tatmin edici bir yorum yok. Bu konuda yapılmış bilinen bir çalışma yok. Marksist çevrede hâlâ pek çok sorunun çözümünü sınıfsız topluma havale eden kolaycı görüşler egemen. Sonuçta, sosyalizmin inşası deneyimi psikoloji ve psikiyatriye katkılarıyla değil, onu ketleyici kısırlaştırıcı etkileriyle tarihe geçmiştir.

İkinci talihsizlik Freud'culuğun çukurudur. Eytişimsel özdekçiliğin, psikolojinin gelişimi için sağlam bir temel attığını, ama Marksist bilim adamlarının bu temeli kullanamadıklarını söyledim. Freud da kendi temelini derinleştirmek için dipsiz bir çukur açmış, kuramına bulaşan herkesin bu çukurda boğulmasına neden olmuştur. Freud ve onunla psikolojiye bakışta aşağı yukarı aynı yöntemi kullanan Jung, Reich, Fromm gibilerin hâlâ etkisini sürdürmesini nasıl açıklamak gerekir? Elbette ilk neden, bu insanların psikolojiye olan katkılarıdır. Ruhsal bozuklukları doğa üstü güçlere bağlayanların, tedaviyi somatik veya telkinsel, büyüsel yöntemlerle sınırlayanların, hastalıkları yalnızca tanımlamakla yetinenlerin, insanın doğuşundan başlayarak çevre ve yetişme koşullarının önemini göremeyenlerin, insan cinselliğinin etkisini inkar edenlerin, insansal isteklerle onu engelleyen çevre koşulları arasındaki çatışmaya işaret etmeye cesaret edemeyenlerin egemen olduğu bir ortamda Freud yeni bir çağ açtı. Kuramının materyalistmiş gibi görünen çevre koşullarına, yaşam deneyimlerine önem veren yapısı sempatiyle karşılandı. Birçokları psikolojiye üvey evlat muamelesi yapan Marksizmin eksiğini kapatmak için bu kuramla Marksizmi evlendirmeye çalıştı. Kuramın, o güne dek kimsenin aklına gelmeyen, ya da gelip de formüle edilemeyen noktaları açıklarken bilimsel yöntemden ne denli uzaklaşmış olduğu anlaşılamadı. İlk çağda Hipokrat bazı ruhsal bozuklukların doğa üstü güçlerden değil, insanın organik yapısındaki bozukluktan kaynaklandığını ileri sürmüş, epilepsinin bir beyin hastalığı olduğuna işaret etmişti. Bu da düşünce tarihinde bir devrimdi. Hipokrat melankoliye, histeriye isim verdi. Ancak melankolinin oluşumunu 'kara safra'ya bağladı. Histerinin nedenini ise, kadınlardaki rahmin yukarı çıkma isteğinin sonucu olarak gösterdi. Galenos, o çağda bugünkü kan dolaşımı bilgimizin eşiğine kadar ulaştı.

Kanın dolaşma yollarını gösterdi, ancak her organda bazı sözde insansı, hayvansı ruhlar aldığını ileri sürerek doğru yolda gidebilecek kuramını karikatürleştirdi. Yüzyıllar sonra Freud ve takipçileri insanlığın onca bilgi birikimine karşın bilimsel yöntem izlemede Hipokrat ve Galenos'un ilerisine geçemediler. Sorunları salt akılla çözmeye kalktılar. Birçok yeni şey gördüler, ama onları yorumlarken çarpıtıp gerçeklikten uzaklaştılar. Bilime masal kattılar. Belki de kuramın etkisinin aşılamamış olması bu masalsı yönüne dayanmaktadır. Caudwell, **Ölen Bir Kültür Üstüne İncelemeler** adlı eserinde (Metis Yay.) kuramın bu dinsel, mitsel yönünü çok iyi açıklamaktadır. İnsanın karmaşık sorunları basite indirgeyici, şematize edici, sonra da masalla, öyküyle süsleyici dinsel yorumlara yakınlığı hep bilinir. Ne yazık ki ne zeka, ne de öğrenim bu özelliği değiştirebilir.

Psikiyatrinin Bugünü

Bugün özellikle psikiyatrinin görece daha ileri aşamada olduğu ABD, İngiltere, İsveç gibi ülkelerde ve tüm dünyada, bu bilim dalı başsız, yani felsefesiz de olsa el yordamıyla ilerlemektedir. Psikoloji ve psikiyatrinin pozitif bilimler ve öbür tıp dallarıyla yakın ilişkisi sağlanmıştır. 'Normal ve normal dışı davranışlar', ruhsal bozuklukların nedenleri ve tedavileriyle ilgili konularda insanın bio-psiko-sosyal bir varlık, bir bütün olduğu anlayışı genel kabul görmektedir. Bütünün ruhsal yanını incelerken de artık ilk akla gelen psikanalitik kuram ve uygulaması değildir. Davranışçı, bilişsel, destekleyici yaklaşımların tedavide daha yüz güldürücü sonuçlar verdiği görülmektedir. Klasik psikanalizin birçok ruhsal bozukluğun tedavisinde yararsız, bazılarında zararlı olduğu gösterilmiştir. Psikanalitik yaklaşımın bilimsel araştırma yapmak ve sonuçlarını değerlendirmek açısından da uygun olmadığında birleşildiği artık kesin gibidir.

Ancak hâlâ psikodinamik kurama göre hastalarını izleyen, onları tedavi eden çok sayıda psikiyatrist, psikoterapist bulunmaktadır. Birçoğunun insanlara yararlı olduğu da bir gerçektir. Ancak insanı anlamaya çalışmak ve psikoterapi yapmak insanla insan arasındaki önce insani, sonra profesyonel bir ilişkidir ve terapistin hangi yöntemi izlediği birçok durumda pek önemli değildir. İnsanı anlamaya çalışan, tedavisi için gayret gösteren, insandır; konuya ilgi duyan, emek veren meslekten bir insandır. Elbette ki insan için harcanan her emek insana yararlıdır.

Psikodinamik terimlere gelince... Her görüşten psikiyatrist ve terapist, bunların bir bölümünü kullanmakta sakınca görmemektedir. Hipokratın histeri, melankoli terimlerinin hâlâ kullanılıyor oluşu gibi. Bunda bence de sakınca yoktur. Ancak günümüz psikolojisinin bu terimleri yeni baştan doğru yorumlaması ve içlerini yeni baştan doldurması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Psikiyatri ve psikoloji felsefesiz olmaktan, günü birlik çalışmaktan kurtarılmalıdır.

Son yıllarda moleküler biyoloji, moleküler genetik alanlarında önemli bilgi birikimi oluşmuştur. Beyin yapıları ve biyokimyasıyla ilgili çalışmalar, psikofarmakoloji konusundaki gelişmeler psikanalitik kuramın ortaya atıldığı yıllarda düşlenemeyecek boyutlardadır. Birçok ruhsal bozuklukta (psikozlar, depresyon, anksiyete, panik bozukluk vb.) verilen belirli ilaçların tedavi edici etkisi kanıtlanmıştır. Birçok psikiyatrik bozuklukta beyinde sinir ileti dizgesinde (reseptör ve iletici kimyasal maddelerde) değişiklikler oluştuğu gösterilmiştir. Bu değişikliklerin neden mi sonuç mu olduğu, henüz kesinkes belirlenememiştir. Ancak bir görüşe ağırlık vermemiz gerekiyorsa, organik yapısal bozukluğun sonuç değil neden olduğunu düşündürecek pek çok başka kanıt vardır. Bunlardan bazıları genetik çalışmalarla ilgilidir. Evlat edinilmiş kardeşler, tek ve çift yumurta ikizleri üzerinde yapılan genetik çalışmalar ruhsal bozukluklarda genetik yüklülüğün önemli bir etmen olduğunu kanıtlamıştır. Çocukluk otizmi, kişilik bozuklukları, alkolizm gibi spekülatif kuramın etkisini sürdürdüğü alanlarda da genetik etmenin belirgin rolü kerelerce gösterilmiştir. Hastalık nedeni olarak organik yapısal yatkınlığa ağırlık verme, önde gelen psikiyatri merkezlerinde genel eğilimdir. Gerilim yaratan yaşam olayları ancak başlatıcı, tetik çekici anlamda önem taşır. Bazı hastalıklarda ise (örneğin şizofreni) ruhsal örselenmelerin başlatıcı etkisi bile istatistik olarak gösterilememiştir. Psikiyatride organik psikiyatri, biyolojik psikiyatri gibi yeni disiplinler ortaya çıkmıştır. Bu disiplinlerin psikoloji ve psikiyatriye yaklaşımları dikkate alınması gereken farklılıklar kazanmaktadır. Moleküler genetik alanındaki çalışmalar bilim-kurgu romanlarındakilerle yarışacak gelişmeler vaad etmektedir.

Politik Psikoloji Nasıl Bir Yolda İlerleyecek

Psikiyatrideki yeni görüş ve gelişmelerden neden söz ettim? Şunun için: Politik psikoloji gibi yeni bir disiplinin komşu disiplinlerde neler olup bittiğiyle ilgilenmesi ve yönelimini ona göre saptaması bilimsel varlığının temel koşuludur. Yönelimi yanlış bir disiplinin doğrulara varması, hele ki konu felsefe ve politikayla bu denli yakın ilişkiliyse beklenemez. Politik psikolojinin doğru bir yönelimi olmadığı gibi bir iddiam yok. Uyarım, kaygan zeminde adım atarken dikkatli olunması uyarısıdır. Politikanın, politik akımların ve liderlerin kitleleri neden ve nasıl etkilediğini inceden inceye araştırmak saygı duyulması gereken bilimsel bir uğraş. Ama her gayretli ve titiz çalışmadan işe yarar sonuçlar çıkar mı? Bilimsel çalışmada başlangıç ilkesi bilimsel yöntemin doğru seçilmesi, doğru yönelim alınması, ön yargıdan, bağnazlıktan uzak kalınmasıdır. Doğru yönelim bence pozitif bilimlerle yakın bağın koparılmaması, kurgulamaların geçerliliğinin ve güvenilirliğinin kanıtlarla gösterilmesidir. Freud'cu düşünce ve çeşitlemeleri, Freud'culukla Marksizmi birleştirme gayreti içindeki öteki düşünceler aşılamadıkça onların yaygınlaştırdığı yönelim ve yöntem facialarını çalışma ve araştırmaları çıkmaza sokar.

"Post-Modern" Döneminin İnsanı Çok mu Değişik?

Dönemler arası farklılıkları ve değişenleri saptamak elbette bilimin görevi. Çağımızın eğilimlerinin saptanması, kitlelerin ve bireyin bu eğilimler karşısındaki konumlarının araştırılması savsaklanmaması gereken bir görev. "Yabancılaşma", "anomi"; "new-age," ya da "post-modern" dönemin başka hastalıkları ya da artık "normal" sayılan kitlesel çılgınlıkları incelenmeli. Ama değişmeyen bazı temel şeylerin de gözden kaçırılmaması koşuluyla.

Politik Psikoloji Notları'nda saptandığı gibi bugün kitleler politik bir ilgisizlik içinde. Bazı dönemlerde ise politikaya ilgi apolitizasyondan yakınanları pişman ede-

cek yönde artıyor. Yani kitleler, çoğun iktidardakilerin istediği kanalda politize oluyor; savaş taraftarlığı, ırkçılık, şovenist milliyetçilik, yabancı düşmanlığı güçleniyor. İnsan yabancılaşmaya bireysel veya kitlesel olarak saldırganlaşarak tepki gösteriyor. Psikiyatrik bozukluklar yaygınlaşıyor. Kitleler iletişim araçlarının esiri durumunda. Otoriteye bağımlılık korkutucu boyutlarda. Kadın mal olarak görülüyor, bu durumu ne doğum kontrol hapları, ne de "cinsel özgürlük" değiştirebiliyor. Bir de çok önemli bir problem var ki, insanlığın geleceğini tehdit etmiyor artık, karartıyor: Doğal dengenin bozulması. Tüm bu olguların sınıflı toplumun ortaya çıkışıyla birlikte var olduğunu ve özü pek değişmeden görece artışlar ve yeni görünümlerle süregeldiğini söylemek katı bir yorum sayılmamalı. Tarih boyunca hakim sınıflar ezilenlere hep hükmetmiş, ezilenler de ezenlere şu veya bu biçimde boyun eğmiş. Çoğunluk hep politikaya ilgisiz kalmış. İlgisinin uyandığı dönemlerde de savaşlarda kırılmış. Çoğunluk ancak bazı geçici durumlarda kendi kaderini kendi ellerine alabilmek için çaba göstermiş, kimi zaman başarılı olmuş, çoğun girişimi hüsranla sonuçlanmış. İktidardakiler (zümreler, sınıflar, kişiler, partiler) kendi aralarındaki koltuk ve çıkar kavgaları sürse de halkı yönetebilmeyi, yönlendirebilmeyi hep becerebilmişler. Başta ister geri zekalı bir kral, ister sefahata dalıp yönetme yeteneklerini yitirmiş bir zümre, ister dahi bir diktatör olsun yığınların yönlendirilip yönetilebilme yeteneği körelmemiş! Saldırganlık, daha vahşi ya da daha az vahşi diye karşılaştırma yapamayacağımız bir doğallıkla insan davranışının normal biçimlerinden biri olmuş. Akıl hastalıkları ve nevrozlar insanlığa çağlar öncesinden beri arkadaşlık etmiş. İnsan, doğayı ve doğal dengeyi koruma diye bir kavramı hiçbir dönem ciddiye almamış. Her dönem bir azınlık, bu olgulara karşı çıkmış. Kimi yaşamını ortaya atarak, kimi politik felsefi düşünceleriyle, kimi bilimi sanatıyla, kimi tutumu karakteriyle aykırı bir yolda yürümekte direnmiş. Çoğunluk ise genellikle (gelip geçici kısa dönemler dışında) çok basit, çok akılcı, çok doğru gibi görünen düşüncelere, hedeflere ilgi göstermemiş, alışageldiği yollarda yürümeyi yeğlemiş. İnsanın duyarsızlığı, ilgisizliği, otorite bağımlılığı, çıkarcılığı, sevgisizliği, televizyon ve bilgisayar günlük yaşamımızın içine bu denli girmeden önce de, birçok insanı isyan ettirmiş.

Size bu konuda Eski Mısır edebiyatından bir örnek vermek istiyorum. Günümüzden altıbin yıl önceki insanın 'yeni' duruma nasıl değerlendirdiğini çarpıcı biçimde göstermektedir.

Kiminle konuşabilirim bugün?
Arkadaşların içi kötü,
Bugünkü dostlar bilmiyor sevmeyi.
Kiminle konuşabilirim bugün?
Yürekler doymak bilmiyor
Herkes arkadaşının malını çarpmakta
Kiminle konuşa bilirim bugün
Aklı başında adamlar öldü gitti,
Vurkır sardı herkesin yüreğini
Kiminle konuşabilirim bugün?
Melek yüzlerinin altında şeytanlıklar,
İyilik her yerden kovuldu artık.
Kiminle konuşabilirim bugün?
Yürekler doymak bilmiyor,
Kimse onur duyamaz yüreğinden.
Kiminle konuşabilirim bugün?
Doğru insanlar yok artık,
Yeryüzü kötülük edenlere bırakıldı...
Sarıyor dünyayı günah,
Bir türlü sonu gelmiyor...
(Düşünce Tarihi-Afşar Timuçin-BDS Yay.)

Sonuç

Bazıları Marksizmin uygulamadaki başarısızlığını, değişen duruma uyarlanamamasına, yeni dönemin insanının kavranamamasına bağlarlar. Bence ne Marx'ın yaşadığı dönemin kapitalizmi şimdikinden çok farklı, ne de eski insan zamanımızın insanından. Marksistler değişeni değil değişmeyeni görememişlerdir. İnsanın, değişmesi hiç de kolay olmayan aklı, ruhsal yapısını, kişilik farklılıklarını, bu farklılıklara göre oluşan ve her alanda benzer tepkiler veren gruplaşmaları, bireyin ve grupların sistemler içindeki konumlarını incelemeyi, hesaba katmayı, genel olarak psikolojiyi ihmal etmişlerdir.

Sosyalizmi kurma tarihsel deneyi sosyalist devlet aygıtının bir süre sonra bürokratik devlet aygıtına, sosyalist ekonominin değişik tipte bir devlet kapitalizmine dönüşmesinin tarihi değildir yalnızca. Aynı zamanda, insanın, eline geçen fırsatı teperek olumlu özelliklerini geliştirmeye, değişmeye, gerçek birey olmaya, Adam Schaff'ın hayalindeki "tam" ya da "total" insana dönüşmeye karşı bilinçsiz direnişinin tarihidir. Politik psikolojinin bir görevi de bu direnişin nedenlerini, olumsuzun değişmez olup olmadığını araştırmak olmalıdır.

Yazıyı, Arthur Koestler'in **Gün Ortasında Karanlık** romanındaki komünist işkenceci Gletkin tipinin anlattıklarıyla bitiriyorum:

"Yıllar önce, bana sorguya çekmem için bir köylü getirmişlerdi. Taşradaydık... Sorgular çok kibarca yürütülmekteydi. Köylü, o seneki ürününü bir yere gömmüştü. Toprağın müşterek mülkiyet halini almasına yönelik çalışmaların başlangıcındaydık. Ben sorgulama usullerine titizlikle uymaktaydım. Köylüye arkadaşça davrandım ve ona niçin mısıra ihtiyacımız olduğunu izah ettim: Artan kent nüfusunu beslemek ve ihracat yapmak zorundaydık; ancak bu şekilde endüstri kurabilirdik. Bu samimi açıklamalardan sonra, ona "ürünlerini nereye sakladığını lütfen söyler misin artık?" dedim. Adam, odama getirildiğinde başını önüne eğmiş, yere bakıyordu; dayak yemeyi bekliyordu anlaşılan. Bu tipleri iyi tanırım; çünkü ben de köyde doğdum. Ama onu döveceğime, oturmuş birtakım açıklamalar yapıyor, onu adam yerine koymuş, 'yurttaş' diye hitap ediyordum. Adam, benim pek aklı başında biri olmadığımı zannetmişti. Bakışlarından anlıyordum bunu. Onunla yarım saat konuştum. Ağzını açıp bir tek kelime söylemedi. Boyuna burnunu ve kulaklarını karıştırıyordu. Onun beni dinlemediğini bildiğim halde konuşmaya devam ettim. Söylediklerim ona hiçbir şey ifade etmiyordu. Kulakları, yüzyılların geleneksel toplumunun kalıntılarıyla tıkanmıştı. Ama ben yine de yönetmeliğe titizlikle uymaktaydım, sonuç almak için daha başka metodların da bulunduğu aklımın ucundan bile geçmiyordu...

"O dönemde, günde böyle yirmi, otuz davayla karşılaşmaktaydım... Devrim bu küçük şişman köylüler yüzünden tehlikeye girmişti. İşçiler iyi beslenemiyordu, kentlerdeki nüfus açlıktan kırılmaktaydı... İki yüz milyon değerindeki altın bu köylülerin yün çoraplarında saklıy-

dı ve ürünlerin belki yarısı yeraltına gömülmüştü. İşte bu durumda biz, onları sorguya çekerken 'yurttaş' diye hitap ediyorduk. Onlarsa bize bıyık altından gülmekte ve hiç istiflerini bozmadan burunlarını karıştırmaktaydılar.

"Köylüyü, üçüncü defa sorguya çektiğimde saat sabahın ikisiydi. Daha önce onunla aralıksız onsekiz saat uğraşmıştım. Adamın gözlerinden uyku akıyordu ve ansızın uyandırılıp yanıma getirilince korkmuştu. Bütün sorularıma cevap verdi. O günden itibaren sorgulamalar hep geceleri cereyan etti..."

susuşlar

1.

gizler dağıldı !

umut değildi **pandora**'nın kutusundan çıkan
gökkuşağı öncesi düşen sonyağmur / ilkyaz
değildi.

hiç sevmedim aralık'ı...aralık / eksik / yarım
kalmışlığı
(yine sevmeyeceğim)

kış'tı o gün kutudan çıkan !

tüm tanrıların armağanıdır **pandora...**
oysa

bugün doğmamıştım ki
ben !..

2.

duyularım...belirsiz değildir
ki
artık yaşamım.

mutlu olmalıyım
(mı)

şimdi sevgilerken halâ seni gelecek
umudumdan
nasıl bitebilir olanca düş'lerim...(gün aralık kış
da olsa)

bitmişti oysa / oysa
ben geleceği görmek isterdim !

4.

bu yıla da yalnız başlayacaksam
istemiyorum gelmesin doksanüç !
92 güz'ünden devam edelim düş'lemeye
ve
ilkyaz'da hemen uyanalım.

uyanmak üzere kucak açalım ozana
sevgiden çoğalarak düş için dokunarak.

şiirdi yarınları imgesinde taşıyan

şimdi ne imgemiz kaldı ne
de...

Oğuz UÇAK

Doğrusal Çizgi

Metin İLKİN

İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nda Enver Gökçe Şiir etkinliği'nde bana da tartışmayı yönetme görevi vermişlerdi. Tartışmacı arkadaşlar Enver Gökçe'nin yaşlı ve hasta halinde yeterli ilgi görmediğinden yakındılar. Bu doğrudur. Enver Gökçe ünlü bir şair ile ünlü bir romancıya estetik katkıda bulunmuştu. Bunların biri Ahmed Arif, biri Yaşar Kemal'dir. Hele Ahmed Arif, ünlü olduktan sonra Enver Gökçe'nin adını bile anmadı. İkisinin ortak dostu ve hapisane arkadaşı olan Orhan Suda bir konuşmamızda şöyle bir yorum yapmıştı: "Enver Gökçe Ahmed Arif'in ustasıdır. Birçok şiirini o düzeltti, üzerinde çalıştı. Herhalde usta ortaya çıkarsa çırak gölgede kalır diye kaygılanıyordur." Elbet bunlar, sakar da olsa, dostlar arasındaki tutumlar. Beni üzen daha çok işçi sınıfı örgütlerinin (sendikaların) ellerinde olanak da varken bu ilgiyi bir görev saymamalarıdır.

Bunu düşünürken mazeretler de buldum. İlkin bu örgütler işçi sınıfının mücadelesinin sonucunda oluşmuş değillerdi. Devletin yasalarıyla biçimlenmişlerdi. Örneğin, sendika ödentisinin işçi daha aylığını alırken kesilmesi yasa gereğidir. Yine yasa gereği sendika yöneticilerin önünde sınıf değiştirme ufku vardır. Günümüzde bir sendika şube başkanı yirmibeş, otuz milyon lira aylık almaktadır.

İkincisi o zamanlar işçi sınıfı kendiliğinden sınıf olmaktan sıyrılamamış, kendisi için sınıf olma aşamasına sıçrayamamıştı. Oysa günümüzde işçi sınıfı, Eylülün tahribatına karşın, kendisi için sınıf olma niteliğini kazanmıştır. 1989'dan beri işçi sınıfı sosyal pratiğin gerisinde kalan sendika yöneticilerini ürkütüyor, ister istemez gelişmeye ayak uydurmak zorunda kalınıyor. Şimdi artık emeğin güdülerine göre eğilimler, emeğin insiyatifi egemendir. Bugün işçi sınıfının, emeğin geleceği için siyaset, bilim, sanat üretenlere sahip çıkacağına inanıyorum. İşçi sınıfının yüreğinde ve beyninde yarının ateşi yanmıştır.

İşçi sınıfı ve bağlaşıkları doğrusal çizgiden saptırılabiliyordu. İşte bu artık zor. Artık herkes kendi yoluna. Egemen ve yöneten güçler kendi sanatlarının yaygınlaşması için her türlü aracı kullanıyor, kendi sanatçılarına her türlü olanağı sağlıyorlar. Buna bir diyeceğimiz yok. Herkes kendi bahçesinde gül bitirsin. Sözümüz Hemhemcilere. Hem Star sistemin nimetleriyle beslenip hem emeğin bilincinde yaralar açma kurnazlığında bulunanlara. Biline ki yaratıcı sınıf artık kendinden olan her şeye sahip çıkabiliyor. Artık yeni Enver Gökçeler yetişecek, ama Enver Gökçe dramları yaşanmayacak.

DÖRTLÜ

Eksik İnsan

Sen öldüğün zaman
Eksilen bir şey olmayacak
Ne değer yarattın ki
Yaşamı çoğaltacak

Eskimek

Hergün aynı sabah
Hergün aynı akşam
Nasıl eskitti beni ah
Bu serüvensiz yaşam

Sevmek İçin

Seni sevmek için
Güzel değerlerin yoksa
Boyun bosun için
Nasıl katlanırım sana

Tahrik

Ellerin ince ve beyaz
Üstün başın kapalı
Ama gözlerin çıplak biraz
Bütün kumaşları yakmalı

Selim Baran ŞEN

Eylemde Yampirik Lâfta Devrimci Olmak

Güngör GENÇAY

Yazarlığın kendine özgü bir yapısı vardır. Bugün söylediğini, yarın yalanlayan; açıkça görünen gerçeklere boş verip çıkar hesaplarıyla taraf tutan, değerlendirmeleri nesnellik taşımayan yazara saygı duyulmaz. Bu olguda, sahiplenilen dünya görüşünün belirleyici bir etkisi yoktur. İster sağda, ister solda olsun bu denli genel doğrular için tartılacakları terazi aynıdır.

Çoğumuz bu ayrıştırmayı günlük yaşamımızda yapıyor, yazarı nitel bir ölçümlemeye tabi tutuyoruz. Onu okurken ya da eylem içinde izlerken, bizim düşüncelerimizde olmasının ötesinde kişilikli, güvenilir ve doğrudan yana olmasını bekliyoruz.

Sanatçının ise diğer yazarlara göre genleşme çemberi daha da dardır. Bu çember, yapay olarak yapılandırılmış ya da başkaları tarafından çizilmiş değildir. Sanatçı bu çemberi, ipekböceğinin kozasını oluşturması gibi kendisi örer. Bu dokuyuşun harcında duygu yoğunluğu, kültür birikimi, sosyal-siyasal anlayış, özeleştiri ile davranış ve ilişkiler bütünü vardır. Başka bir deyeyle, organik bağlamlı bir organizma vardır. Sanatçı, kendisinin oluşturduğu bu çemberin içindeki öze aykırı bir davranış yaptığı zaman, önce kendisine olan saygısını yitirir. Bu, tehlikeli bir başlangıçtır. Ya, yüzü kızara kızara da olsa bir hesaplaşmaya giderek doğruyu bulacak, ya da yozlaşıp çürümesi derinleşecektir. Bu çürüme, zaman içinde sanatçıyı onursuz kılacak, sonuçta mensup olduğu sınıf ya da halk tarafından dışlanacaktır. Çünkü sanatçının, yaşadığı toplumdan kopmamak, doğruları dile getirmek, yol göstermek ve yazıp-söylediklerini, sanatın estetik kuralları içinde biçimleyip sunmak gibi ödevleri vardır. Bu işlevlerini yerine getirirken yazıp-söylediklerinin, eylemlerine ters düşmemesi gereklidir. Yani, bir sanatçının, özellikle kendini devrimci olarak adlandıran bir sanatçının; şiirleriyle, yazılarıyla, daha doğrusu ürettikleriyle namus dersi verirken, namussuzca davranışlarda bulunmaya hakkı yoktur. Aslına bakarsanız, bu özelliği sokaktaki insanda da arıyoruz.

Gerçekte, insanın sözleriyle, yaptıkları arasında çelişki olmaması onu erdemli kılmaz. Çünkü olması gereken budur. Bir örnekle açıklamak gerekirse: evli olan bir kişinin, başka biriyle cinsel ilişki kurmaması, onun namuslu olduğunu belirlemez. Çünkü bu ortaklığın özünde tarafların birbirine ihanet etmemesi vardır. Evlilik kurumunun doğal yapısı budur. Ama bizim gibi değer yargıları da karmaşa içinde olan toplumlarda, erdemli ya da namuslu olmak da değişik anlayışlara göre değişik yorumlar kazanır.

Arzulanan, sözleriyle eylemleri tutarlılık içinde olan bireylerin, sayısal olarak topluma egemen olmasıdır. Ancak o zaman toplum çağdaş bir düzeye erişebilir. Bu bağlamda, sokaktaki bir Fransız kadınıyla, bir yazarı arasında fazlaca bir ayrıcalık yoktur. Sokaktaki kadın, söylediği gibi yaşar ve de yaşadığını söyler. Yazarı da öyledir. Bu olgu, bireylerin kent kültürünü özümsemiş olmasındandır.

Bir de ülkemizdeki duruma bakalım: Bireyler, bulundukları yerlere doyumsuz olarak ulaşmışlardır. Kimisi çocukluğunu, kimisi gençliğini yaşamamıştır. Büyük bir çoğunluk ekmek parasının kıskacından çıkıp, dört bir yanına bakınamamıştır. Daha genel bir tanımlamayla bu büyük çoğunluk, insana yaraşır bir biçimde yaşayamamıştır. Bu biçimdeki olguların, içlerinde büyük depremler taşıdıkları bilinen gerçeklerdendir. Bu depremler, zaman içinde gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşamı allak-bullak edecek denli zararlar verirler. Bakarsınız, birisi evlendikten sonra, gençliğinde yaşamamış olduğu platonik aşkı yaşamaya soyunur, diğeri, ergin konumdayken çocukluğunu. Yani, büyük bir kesim hem kokuşmaya, hem de kokuşturmaya hazır durumdadır. Ancak, bunların suçunu bireylerde aramak yanlıştır. Çünkü ülkemizde egemen bir kültür yoktur. Kent kültürü oluşmamış, feodal kalıntılar ise yozlaşmıştır. Bu yozlaşmadan sanatçıyı bütünüyle soyutlamak olası değildir. O nedenle, bizde sanatçıların yaptıklarıyla- söyledikleri ayrı ayrı düşündürülmek istenir. "Hocanın söylediğini yap, yaptığını yapma" deyişi, çelişkiyi olduğu kadar yozlaşmayı da ortaya koyar.

Kimi sanatçı, yazılarıyla güzelliklerin yolunu açarken ve bunun savunuculuğunu yaparken, ayrıca, daha ileri giderek devrimcilik taslarken; eylem olarak da akla gelebilecek her türlü pisliği sergiler. Ama bazı kesimler, bu durumun, sanatçının kişisel zayıflığını ortaya koymadığını savunurlar. Davranışlarını, sanatçı olmanın değişik özelliği olarak açıklamaya çalışırlar. Oysa bir anlamda, yaşanmamış bir dönemin yozlaşarak dışavurumudur bu. Ayrıca, ardında birtakım hesapları taşır. Ama, belli bir kesimin konumu birbirine yakın olduğundan, hoşgörüyle karşılanır ve de alkışlanır. Oysa ki yozlaşmaları, sanatçının tinsel yapısındaki ayrıcalıklarla karıştırmamak gerekir. Sanatçı, aykırı kişidir. Yaptıklarının bir bölümü yaşadığı topluma ters gelebilir ama yine de kendi içinde bir tutarlılığı vardır.

Bunca yozlaşma ve bozulum içinde de olsa, toplumun önünde olanlar, ona yol gösterenler yine sanatçılardır. Özellikle devrimci sanatçılardır. Çünkü devrimci olmanın ilk koşulu, kapitalist bir toplumda yaşasa da kendini pislikten arındırmak, toplumuna yaşamıyla örnek olmaktır. Bizim gibi yarı beline kadar batağa saplanmış ülkelerde bu çok zor bir iştir. Ne var ki bu zor işin üstesinden gelmek yine devrimci sanatçılara düşmektedir. O nedenle eylemlerinde yampirik olup lâfta devrimci olanları gözden kaçırmamak gerekir. Çünkü pisliğe omuz verenler de onlardır, parsayı toplamaya çalışanlar da.

Sanatın İşlevsel Kullanımında Yöntem Sorunları

İbrahim DEMİRCAN

"Şafaklar sarmadan dağları,
Işıklarla sular tutuşmadan
Ağları çek, ağları..."
(N. Hikmet)

Burjuvazi, teknolojiyi kullanarak, sömürgen kültür politikasının kitlelere daha etkili bir biçimde yayma başarısını gösterdi. Eğitim ve sanat kurumlarını aracı ederek, kitleleri duyarsız ve güdük insan sürüleri haline getirdi. İnsanların yaşam felsefelerini kökünden etkileyerek, kişiliklerde ciddi tahrifatlar yarattı. Üstelik, sömürmenin ve sömürülmenin "doğallığını", bizzat sömürdüğü kitlelere söyleterek, keyifle zafer şarkıları söyler oldu.

Boyalı basın ve televizyon kanalları, aralarındaki amansız rekabete karşın, ilk kez bu denli "tek ses-tek vücut" haline geldiler. Sömürgen sınıf, satın aldığı medya aracılığıyla, resmi eğitimin kitleleri yozlaştırma ve insansı kültürleri çürütme faaliyetini tamamlayan gayri-resmi eğitim mekanizmasını da hayata geçirmiş oldu. Satılık medya, büyük bir hamaratlıkla balyozunu kullandı. İnsanların içinde iyi-kötü ayakta durabilmiş yaşamsal değerleri de yerlebir etti ve onların yerine kendi hapishanesinin kalın duvarlarını ördü. Böylelikle sahiplerinden koca bir "AFERİN!" aldı...

Sömürgenler, sömürülerini kalıcılaştırma savaşımında yöntemin önemini çok öncelerden (Aristo'nun bu yana) keşfetmiş durumda. Bu yöntem, toplumlar evrildikçe biçimsel olarak değişti; fakat özünü korudu. Günümüz sömürgenleri ise daha bilimsel (!) yaklaşarak "modern"leştirdiler bu yöntemi: Kitleleri yozlaştırmak için ipin ucunu çekmeleri yeterli oluyordu, gerisi çorap söküğü gibi geliyordu nasılsa...

Nedir bu yöntem? Sosyalist savaşımın aydın ve öncü kesimleri aynı yöntemleri mi kullanmak zorundadır? Düşülen hatalar nedir? Gerçekten alternatif oluşturabilecek bir karşı-kültür politikası yaratılmış mıdır? Bu yazı, sosyalist savaşımda başarı sağlayacak, etkili kültür politikasının yaratılmasında yöntem önerilerini, özellikle sanat perspektifinden iletme kaygılarıyla yazılmıştır. Bu anlamda işlevsel sanatın anlaşılmasında, insanın "insan olma" süreciyle başlayan sanat serüvenini kısaca anımsamakta yarar var:

SANAT EMEĞİN İNCELİKLEŞTİRİLMİŞ TÜREVİDİR:

Emeğin yarattığı insan, emeğini incelikleştirerek ve ayrıntılılaştırarak sanatı yarattı ve kendini vareden güce böyle teşekkür etti. Sanatı biçimsel anlamda "emeğin incelikli ve estetik kaygılarla değerlendirilmesi olarak tanımlayabilsek de; işlevsel anlamda bu tanım yetersiz kalacaktır. İşlevsel açıdan sanat, daha dinamik, tarih akışı içinde ve insanlığın sorunlarının değişim sürecine bağlı olarak farklı tanımlar gerektirmektedir. Örneğin sosyalist bir sistemin kurulmasından önceki sanat, "sosyalizmi kurma savaşımında bir araç" olarak tanımlanabilecekken, devrim sonrası "sosyalizmi kalıcılaştırmanın ve pekiştirmenin aracı" olarak tanımlanabilecektir.

Sanat, evrimin insan özelindeki en güzel ve ilginç meyvesidir. Şu anki estetik ve teknik gelişim aşamamızda "ilkel" olarak adlandırdığımız mağara resimleriyle insanoğlu, toplumsallığında ve dayanışmasında önemli bir adım atmıştır. Eğitimin temelinde de, bu "ilkel" çizgiler yatmaktadır. Çünkü klanların yavru insanları, büyüdüklerinde savaşacakları dış dünyayı ve avlanacakları hayvanları bu çizgiler aracılığıyla tanıdılar. İlk mağara ressamının, bilincinde olmasa da ilk öğretmen olduğunu söylesek, sanırım fazla abartmış olmayız. Yazının hiyerogliften harfe evrilmesinde bu "sanatçı Adem-Havva"ların rolünü gözardı etmemek gerekir.

Tabii ilk sanatçılar, mağaralarının duvarlarını çizerken, ne bunun sanat olduğunun bilincindeydi, ne de güttükleri estetik kayguları vardı. Doğanın kaba taklidi, **iletişim sorununu çözüyordu** ve genç kuşaklar böylelikle **eğitilebiliyordu.** Sanatın işlevselliğinin farkına varan insan onu, tıpkı çakmak taşı gibi, bin yıllardır elinden düşürmedi. (Her ne kadar günümüzde bazı kişiler sanatın bu işlevselliğini yadsıyor görünse de, onlar da "işlevsiz sanat yaratmakla" sanata sömürgen sınıf lehine yeni bir işlev kazandırmış oluyorlar.)

İnsanın, soyut düşünme yeteneğini geliştirip nesnelere ve olaylara ad koymasıyla birlikte estetik bilinci de oluşmaya başladı. Tamamiyle somut gereksinimlerin yarattığı sanat, bu süreç içinde "estetik tatmin sağlama" işlevini de üstlenmiş oldu. Sanatı motive eden somut sorunlar (örneğin politik sorunlar), sanatın altyapısını (özünü) oluştururken, estetik sorunları, sanatın üstyapısını (biçimini) belirledi. Tarih boyunca diyalektik yöntemin karşısında olan kesimler, tabii ki bu iki olguyu birbirinden koparmaya çalıştı. Kimileri, sanatı dünyaya getiren işlevselliği ve özü reddederken, kimileri de özün "güzelliğini ve doğruluğunu" yeterli sayıp bi-

çim sorunlarını gözardı etti. Birincileri, bunu bilinçli yaptı; ikincileri ise sömürgenlerin karşısında oldukları halde diyalektiği özümseyememeleri yüzünden bilinçsiz bir şekilde nihai olarak sömürgenlerin işine yarayacak yapıtlar ürettiler. Öncelikle, günümüzdeki adı "burjuvazi" olan sömürgenlerin ve onlara hizmet edenlerin sanatı kendi lehlerinde nasıl kullandıklarını irdeleyerek, onların yöntemini teşhir edersek, karşı yöntemi daha somut bir şekilde ifade etmiş oluruz:

BURJUVAZİ SANATI NASIL KULLANIR?

Herşeyden önce, "Sanat, sanat içindir." safsatasını yutturmaya kalkarak... Çünkü, bu fikri kabul ettirdiği sanatçı topluluğu, sömürüsünü engelleyecek potansiyel tehlike olmaktan çıkacak; tersine onlar için çalışan maskeli cengaver sürüsüne dönüşecektir. Bu tip sanatçılar, özellikle küçük burjuva kesimleri süslü düşlerle oyalayarak, onların düzenle ilgili umut ve beklentilerini canlı tutup, kaypak özelliklerini sağlam tutarak emekçi sınıflardan iyice kopmasını sağlamaktadır. Sevgi, güzellik gibi şeyler her zaman soyut ve gizemli şeylerdir bunların yapıtlarında... O yüzden Nazlı Eray, ileri derecede entelektüel birikimi olan, sanattan anlayan, çevresinde hayranlık uyandıran, "kont mu, diplomat mı? gibisinden meraklı yorumlara neden olan bir "Laz Bakkal"a aşık eder kahramanını (Kız Öpme Kuyruğu-Ada yayınları). O yüzden **İnterStar** muhabirinin kahramanına "babasını içinde hissederek" cinsel doyum (orgazm) sağlatması, ödüllendirilir; üstelik ilerici ahkamlar kesen ama aslında halktan bir o kadar uzak bir gazetede. Bu konuda, sözkonusu gazetenin misyonu büyüktür: Yıllardır alternatifleri olmadığı için, halk ile aydın arasındaki uçurumu rahatlıkla derinleştirdi bu gazete. Bırakın halkı, belirli bir kültür düzeyine erişmiş iyiniyetli aydın kesimleri bile sanattan soğuttular, uzaklaştırdılar. Gazeteyi, onu bir kültürel mastürbasyon aracı olarak kullanan-çizgi değil- bulut üzeri dolaşan cengaverler kuşattı.

Bu maskeli cengaver sürüsü, N. F. Kısakürek gibi, kafiyeler arasında boğulmuş birisiyle, Nazım gibi bir deryayı aynı kefede değerlendirmeye kalktı. Bu maskeli cengaver sürüsü, İsmet Özel için "iyi şairdir vesselam..." deyip, Sivas olaylarından sonra kanlı dişleri iyice göründüğü için, özeleştiri vermeye kalktı. Acı olan, bunların arasında gerçekten de yeterli sanatsal birikime dayanan nicelerinin olmasıdır. Fakat ne yazık ki, tavuskuşunun rengarenk tüyleri, onun beyninin küçüklüğünü gizleyemiyor!

Egemen sınıf, bir yandan "sanat sanat içindir" lafını bu maskeli cengaverlerin ağzına sakız ettirirken, kendisi bu şiara hiç mi hiç uymaz; tersine sanatı öyle bir kullanır ki, Makyavel'e bile rahmet okutur! Nasılsa onu vareden ideolojiyle çelişmez yaptıkları: Herşey, onun gözünde hedefe varmak için mübahtır. Kağıt mendilleri, pet şişeleri yaratan tüketken anlayışın, kullandığı her araca duyduğu saygısızlık, sömürgen ideolojiden kaynaklandığı için olağandır.

Burjuvazinin, "Sanat, sanat için midir, toplum için mi?" tartışmasını körüklemesi, dikkatleri kendinin sanatı bile nasıl yanlış yöntemlerle kullandığından uzaklaştırmak istemesinden kaynaklanır. Sanatın işlevselliğini, bizzat sömürgen sınıfın yarattığı sanat kanıtlar. Bu vakitten sonra, sanatın işlevselliğini tartışmaktan öte, sanatın nasıl kullanılmasını tartışmak daha somut adımlar attıracaktır.

Burjuvazinin kullandığı ana yöntemin somut adını koymamız için onun, nasıl bir kitle, nasıl bir insan hedeflediğini belirlememiz gerekir. Sadece burjuvazi değil, onun tarihsel selefleri olan diğer sömürgen sınıflar da, aynı kitleyi, aynı tip insanı hedeflemiştir: Sömürüye boyun eğen, bunu normal ve doğal sayan, sömürüden kurtulmanın tek yolunun sömürgen olmaktan geçtiğine inanan, düşünce tembeli ve ipnotize edilmiş, eğitimsizleştirilmiş insanların oluşturduğu bir kitle; yani toplum değil de bir sürü ister sömürgen sınıf. Tarih boyunca bilimi de, sanatı da aynı amaç için kullanmıştır. Bilimde metafizik yöntem ve formel mantık, onun işine nasıl yarıyorsa; sanatta da bu yöntemin ve mantığın türevi olan "katharsis (arınma)" yöntemi aynı işlevi yüklenir. Hipnotizenin başarılı olması, hipnotize edilecek olanın dış dünyayla ilgi ve ilişkisinin koparılmasına, yani arınmasına bağlıdır. Bu yöntemin fikir babasının da, Aristo'nun olması, hiç de rastlantısal değildir. Çünkü Aristo, politikada da egemen sınıflardan yana tavır almış, köleliğin doğallığını savunacak kadar ileri düzeyde sömürgenlerin (köle sahiplerinin) felsefi avukatlığını üstlenmiştir.

Katharsis, genelde tiyatroyla ilgili bir terim olarak anılsa da, bu terimi bir sanatı kullanım yöntemi olarak geniş anlamakta yarar var. Çünkü egemen sınıflar (özellikle burjuvazi) bu yöntemi, sanatın da ötesinde yaşamın her alanında anti-diyalektik bir yöntem olarak, metafiziği ve formel mantığı destekleyen ve pekiştiren bir yöntem olarak her zaman kullanıyor. Yeşilçam filmleri niye yapılıyor, boyalı gazeteler arabesk manşetleri niye halkın beynine çiviliyor dersiniz... Futbol maçları, Eurovisiona katılmamız ve olimpiyatların Türkiye'de yapılması, niye en önemli ulusal sorunlar haline getiriliyor sanırsınız.

Katharsis'i benimseyen sanatçının sorumluluğu, yapıt tamamlanınca biter. Çünkü onun derdi yapıtı, ne yolla olursa olsun, kitleye satabilmektir; sunuda bulunduğu kitleyle iletişim kurma ihtiyacı duymaz. Hazırlop sunular, zaten buna fırsat vermez; izleyicinin merakını ve eleştiri mekanizmasını harekete geçirecek kurgulamalar yapılmaz. Örneğin doğayı fotoğraf gibi taklit etmiş bir tabloyu inceleyen kişi, en fazla "Ne ustaca..." yorumunda bulunabilir; ama bu tabloyla ne anlatılmak isteniyor, diye kafa yormaz. Keza, bu anlayışla yaratılmış roman, film, oyun, ne olursa olsun izleyeni sunuyla bütünleştirir; onu dış dünyadan kendi dünyasına çeker. Artık izleyenin eleştirel gözle bakması, ancak bilinçliyse olanaklıdır. Aksi takdirde izleyici kendisini yapıtla özdeştirir. Bunun doğal sonucu olarak yapıtı yaratanın çizdiği kadere boyun eğer. "Sonu nasıl bağlanabilir?" diye sormaz da "Sonu nasıl bağlanacak?" diye sorar. Sunuya katılmayan izleyici, yapıtı oracıkta tüketir. Sunucu da izleyiciyi tüketir. İzleyici, maç izler gibi yapıtı izler (veya inceler). Takım tutar gibi bazı kişileri benimser ve kendini onun yerine koyar. Seçtiği kişi, hata

yapsa kabullenmek, başarılı olup düşmanlarını altetse (mesela öldürse) mutlu olur; o kişi eskaza ölse, bir yakınını yitirmiş gibi ruhsal çöküntüye girer. Sunu bitkten sonra bile bir süre bu etkiyle hareket eder. Bir süre sonra bilinçüstü etkiler silinirken, bilinç altında sunuyla bırakılmak istenen tortu kalır. Örneğin Amerikan dizilerini sıkça izlemiş birisi, hepsinde ortak olan şeyi bilinç altına yerleştirir ve Amerikan hayranlığı edinir: Sıradan bir memurun ve karısının birer arabası vardır ve evleri mutlaka villa gibi bir evdir. Amerikan filmleri New-York'un arka sokaklarında sefilleri oynayan işsizleri göstermez; göstermişse de, bunun istisnai olduğunu ve bu insanların sefaletinin kendi beceriksizliklerinden kaynaklandığını vurgulamak için göstermiştir. Burjuva sanatçılar, psikolojiyi iyi bilen ve uygulayan insanlardır. Neyi nerde ve nasıl sokuşturacaklarını gayet iyi saptarlar. Medyanın ve reklamcılık sektörünün böylesi dev boyutlara varması, burjuvazinin ihtiyacının ne yönde olduğunu net bir şekilde gösteriyor.

Katharsis, kitleleri bu tarza öyle alıştırır ki, kişi alternatif politik görüşleri benimsese bile bu tarzı bırakamaz. Kapitalizme ve türevlerine eleştiri getirirken bile kendini ve kendiyle özdeştirdiği kişi ve kurumları, anlayışları bu eleştiri mekanizmasının içine sokmaz. Nesnel ve dürüst olmak yerine çifte standart anlayışlar geliştirir. Katarsis'in karşıtı olan epik anlayış (aşağıda ayrıntısına inilecektir) ile yaratılmış bir sanat yapıtına bile Katharsis'in gözüyle yaklaşılır. Örneğin, N. Şen'in **Hızlı Gazetecl-Bacı** adlı öyküsü, epik bir anlatım içermektedir. Hızlı gazeteci devrimcilerle alay ediyor diye N.. Şen küfürbaz ilan edilmiştir. Çünkü özdeşleşilen kahraman hızlı gazetecidir ve bu kahraman patavatsız olamaz! Bazıları ise **Hızlı Gazetecl**'yi tüm kusurlarıyla benimseyip kendi kişilikleriyle özdeştirmiştir. Onun gibi patavatsız olup, devrimcilere rahatlıkla küfreden birileri haline gelmiştir. Bu satırların yazarı, **Hızlı Gazetecl**'yi gazetede günü gününe takip edip, o gün N. Şen Hızlı **Gazetecl**'ye ne yaptırmışsa aynı şeyi yapmaya kalkışanları, Atilla İlhan'ın "paranın Kiri" adlı polisiye dizisi (!)nin kahramanı gazeteci Ümit'e benzemek için saçını kısacık kestiren ve ağzından sigarayı düşürmeyen veya D. Asena'nın **Kadının Adı Yok**'unu başyapıt ilan edip kendine "Koltuk Değnekli Genç" arayan kişileri tanımıştır.). Oysa olayın tam tersi de olasıdır. Epik tarzı özümsemiş bir izleyici, en kötü niyetli ve katharsis yaklaşımla yaratılmış bir yapıttan bile birçok şey kazanabilir. Çünkü onun sadece iyi değil, kötü örneklere de ihtiyacı vardır. Bu yapıtlar burjuvazinin suçüstü yakalandığı yapıtlardır. Önemli olan, hipnotizelere karşı "şerbetlenmektir". Bunu da ancak, sosyalist kültür ve sosyalist bilinç sağlar. Sosyalizmin varlık nedeni uyutulmamış insandır; uyutulmamış ve düşünebilen, dikkat edebilen insan... Sosyalizmin sürülere değil, özgür kişilerin oluşturduğu dinamik toplumlara ihtiyacı vardır, devrimden sonra bile... Sosyalizmin, kandıracağı değil kazanacağı kitlelere ihtiyacı vardır. Sosyalizmin başarısı, insana ve topluma gösterdiği saygıyla doğru orantılıdır. O yüzden sosyalistler Makyavelist olamazlar... Pragmatist olamazlar... Populust olamazlar... Bu anlamda sosyalizm, dürüst olmakla, hümanist olmakla, yaşamdan yana olmakla örtüşür. Bu doğrulardan hareketle, diyalektiğin sanata ve yaşama uyarlanması olan epik yöntemin de kısaca anımsanması gerekir:

EPİK YÖNTEM SANATI, SANATÇIYI, İZLEYECİYİ KISACA İNSANI ÜRETEN BİR YÖNTEMDİR:

Sanat, hem düşünsel hem de pratik bir çalışmayı gerektirir. Sanat yapıtının ortaya çıkmasında hazırlayıcı işlevi olan düşünsel aşama, yapıtın sadece fikir olarak değil; aynı zamanda, bu fikrin anlatım (dışavurum) biçimlerinin de etik, estetik ve toplumsal anlayış (politik/felsefik) süzgeçlerden geçirilerek saptanmasını ifade eder.

Uygulama aşaması düşünsel aşamayı kesmez. Özellikle bilimsel yöntemlere sırtını dayamış, yani diyalektik olabilmiş bir sanat çalışması, sergi aşamasında bile hem yaratıcısının hem de sunulduğu kitlenin düşünselliğini (genelde aktif olarak) bu sürece sokar.

Sanat yapıtına bu işlevi yükleyen epik anlayıştır. Bu anlayış da katharsis gibi, tiyatroyla birlikte değerlendiriliyor olsa da, tüm sanat dalları için aynı terimin kullanılması yararlı olacaktır. Bu anlayışa sosyalist sanatçının nasıl ihtiyacı varsa, sosyalizme ihtiyacı olan, izleyici konumundaki insanların da aynı derecede ihtiyacı vardır. Çünkü bu insanlar, burjuvazinin sanat yoluyla eğitimsizleştirme ve yozlaştırma saldırısından bu anlayış sayesinde korunurlar. Sosyalist sanatçı ise, özlediği insan kitlesine ve toplumuna ancak bu yolla ulaşabilir.

Epik yöntem, katharsisin tersine, sunusunu izleyiciye yabancılaştırarak; izleyicisini sürekli dinamik, uyanık ve gözlemci kılan, onu gerçek yaşamda da eleştirel olmaya ve ayrıntılı düşünmeye yönelten bir sanat anlayışının ürünüdür. Bu tanım, sanatçının sunuda bulunduğu kitleye saygılı olmasını ifade eden bir tanımdır. Eleştirel ve gözlemci; uyanık, dinamik ve katılımcı bir kitleden ancak, sömürme-ezme kaygıları taşımayan, tersine kaldırmak için savaşım veren kişiler, yani sosyalistler korkmaz. Sosyalist bilinci sindirmiş bir sanatçı, bu gerçeklerden hareketle sanatsal üretimde sorumlu davranır. Sorumlu davranmak bilinçli insanlar için baskıyı değil, özgürlüğü ifade eder. Çünkü bilinçli insan o şekilde davranma ihtiyacı hisseder; böyle tatmin olur.

Yukarda değinilenlerin çoğunu, çoğumuz bilmekteyiz. Teorik bazda bu anlatılanların çoğu benimsenmiştir. Fakat asıl sorun, uygulamalarda kendini göstermektedir. Uygulamada karşılaşılan yanlışlıklar ve başarısızlıklar, teorinin tam anlamıyla özümsenmediğinin bir göstergesidir. Diyalektiğin tüm kurallarını, belki ezbere biliriz; ama hangisini gerçek anlamda sindirebilmişizdir? Sosyalist bir tiyatrocuya sorsanız, size epik yöntemi su gibi anlatabilir; ama epik yöntemin ve anlayışın sahneyle sınırlı kalmaması gereğini onların kaçta kaçı savunur, dersiniz? Sanatı, sosyalist savaşımda kullanırken başarılı olunmadığı apaçık bir gerçek. Bu başarısızlıkta, sanat dışı alanlarda olduğu gibi bazı diyalektik yanlışlarının payı büyük. Somutlaştırılacak bir sanat politikası açısından bu yanlışların irdelenmesi gerekmektedir:

SANAT POLİTİKASINDA DİYALEKTİK SÜREÇLERİN KARIŞTIRILMASI SORUNU:

İnsan, kavramlarla düşünme sistemleri geliştirmiş bir canlı. Fakat günlük yaşamdaki sıkça kullanım, düşüncenin yapıtaşı olan bu kavramların ezbere algılanmasına ve anlam kaydırılmalarına neden oluyor (Tabii ki bu da, burjuvazinin fazlasıyla işine yarıyor!). O yüzden, duyduğumuz bir sözcük hemen kavranılsa da, aynı hızla tanımlanamıyor.

Ajitasyon ve propaganda... Uzunca bir süredir, sosyalist terminolojinin içerdiği iki önemli kavram... Belki de savaşımın en önemli iki silahı... Gündemden hiç düşmemesine karşın anlamlarının fazla irdelenmediği, içeriklerinin tartışılmadığı iki kavram... Örneğin, bu iki sözcüğü eşzamanlı mı, yoksa tersine öncelik sorunu olan iki olgu-eylem biçimi olarak mı ele almalıyız?

İkişinin de sözcük anlamları incelendiğinde açık ve net bir şekilde anlaşılır ki; bu iki kavram eşzamanlı değil, tersine diyalektik bir sürecin birbirine bağlı ve öncüllük-ardıllık ilişkisi çerçevesinde incelenmesi gereken iki olgusudur.

Propagandayı, bir fikrin ya da ideolojinin yayılması için yazılı ve/veya sözlü tanıtım ve kitleleri ikna faaliyeti; ajitasyonu ise, kitleleri bir fikir veya ideolojinin gösterdiği hedefe yöneltmek amacıyla yapılan coşkulandırma, dinamize etme faaliyeti olarak tanımlayabiliriz.

Görüldüğü gibi, tanımlar tek başına bile, öncüllük sorununu çözmeye yetiyor. Hareketin yasaları, doğru olarak belirlenmiş aşamaları atlamanın (örneğin kapitalizmin atlanarak sosyalizme geçişin olanaklı olduğunu savunmak) bilimsel olmadığını söylüyor. Aradaki basamakları atlayarak hedefe ulaşmaya çalışmak, tökezlenip de ilerlenmiş basamaklardan bile daha aşağı yuvarlanmalara neden oluyor.

Propagandanın öncüllüğü bu kadar net iken, onun da bir öncülü olacağı kesin... Bu öncül, eğitim olgusudur. Eğitimi bir eylem biçimi olarak ele almak, başarılı propaganda ve sonuçta başarılı ajitasyon ortamları yaratmayı sağlar. Propagandanın eğitim temeline dayanmamış biçimi, burjuvazinin medya faaliyeti olarak başarıyla uyguladığı reklamcılığa denk gelir. Fakat, sosyalist ideolojinin propagandadan anladığı, reklamın aldatıcı cazibesi değil; gerçeklerin ve doğruların saf güzelliğinin kitlelere gösterilmesidir. Gerçeği görmek de, belli bir eğitim düzeyini (at gözlüklerinin atılmasını) gerektirir. Burjuvazi, bunu çok iyi bildiği için kitleleri gerçeği görmemeleri yönünde eğitiyor(!); uyutuyor, uyuşturuyor. Burjuvazinin dürüstlüğe ihtiyacı yok. Makyavelizm, onun için biçilmiş kaftan. İnsanları sürüleştirip gütmek için her aracı mübah görebilir; her türlü yalancılık, hile ve demagojiyi kullanabilir. Çünkü ideolojisinin varlık nedeni saygınlığı olmayan itaatkarca sömürülmesi için iyice uyuşturulmuş bir kitle... Ya sosyalist ideolojinin?...

Sosyalizm, insana ve özgürlüğe gerçekten değer veren bir ideoloji olarak, kendi varlık nedeniyle çelişen, hatta kendini yok edecek böyle bir kitle istemez. Onun, saygınlığından ve özgürlüğünden ödün vermeyen; bunun için de uyanık, katılımcı, eleştirel ve bilimsel düşünen/hareket eden kitlelere ihtiyacı vardır. Bunun da, iyi planlanmış akıllıca sistemleştirilmiş bir eğitimle elde edileceği açıktır.

Sosyalist savaşımda öncü misyon üstlenmiş kesimler, ne yazık ki, bu ayrımları sezememiştir. Ajitasyonu eğitimin de, propagandanın da önünde birincil hedef olarak belirlemiştir. "Ajite olmuş kitle, nasıl olsa eğitilir; devrimi yapan halk, nasıl olsa kendini eğitir ve kendi kültürünü yaratır..." anlayışlarıyla Türkiye'de ve sosyalizmi iktidar olarak gerçekleştirmiş ülkelerde gözlemlenen noktalara varılmıştır. Bu sonuçlar olağandır. Çünkü eğitilmeden ajite edilmiş kitleler, savaşımın bilincinde olmadan içgüdüsel davranışlar gösterecektir. Savaşımını bir eğitimli gibi kavrayamayacaktır. Sosyalist sanatçı misyonunu üstlenen kişiler, sadece salonlarda slogan atan ve ancak herkes savaşacaksa savaşacak olan şakşakçı kitleler kazanmışlardır(!). Populist sloganlarla kitlelere ancak politik mastürbasyonlar yaptırılmıştır. Maç seyircisi, stadlarda nasıl boşalım sağlıyorsa, bu kişilerin seyircileri de salonlarda bu boşalımı sağlamışlardır. Aksini savunan, oniki eylül direnişsizliğini, Fatsa düşkırıklığını ve yakın tarihteki Sivas katliamına seyirci kalınışı nasıl açıklayacaktır? Öldürülen sanatçıları alkışlayan binlerce çift el, çember sakallı zorbaların planlı katliamında niçin protestoyla yetinmiştir? Çürük kitlelerle hiçbir yere varamayız... Sağlam kitlelerse ancak sanattan (ve bilimden) yararlanma yönünde -yine sanat (ve bilim) aracılığıyla eğitilerek ve propagandaya hazır hale getirilerek ve nihayetinde ajite edilerek kazanılabilir. Böyle kitleler, sadece askeri değil politik ve kalıcı bir başarının kahramanı olacaktır.

Ajitasyon, eğitimsiz kitleler üzerinde, ancak geçici ve bitiminde boşluk duygusu uyandıran etkiler gösterir. Eğitim ve propaganda aşamalarından geçirilmemiş bir kitleyi acelecilikle ajite etmeye kalkmak (veya ajite etmek) o kitleyi sürü yerine koymak, o kitleye saygı göstermemek demektir. Sanatçı bu mantıklarla sanatsal faaliyette bulunuyorsa, ne kadar epik yöntemle sanat yaptığını iddia ederse etsin, yaptığı katharsis anlayışa daha çok uyan ve nihayetinde sömürgenlerin ekmeğine yağ süren bir sanatsal faaliyet olacaktır. O yüzden epik yöntemi, tiyatro sahnelerine; diyalektik yöntemi felsefe kitaplarına hapsetmek bizim harcımız olmamalıdır.

SANATI ÖNEMSEMEMEK ve ONA GÜVENMEMEK YANLIŞI:

Öncü misyonu üstlenmiş sosyalist kesimler, tüm iyiniyetlerine karşın; diyalektik süreçleri birbirine karıştırarak ve burjuva politikalarına karşı burjuvaya yakışan yöntemleri kullanmaya çalışarak düştüğü yanlışlardan ayrıca bir büyük yanlış daha yapmıştır: Sanatı ve işlevselliğini küçümsemek ve sanatçıları-tıpkı halk gözünde filozoflara yapıldığı gibi-ciddiye almamak.

Burjuvazi, sanatı tüketilmesi gereken bir araç olarak gördüğü için, ona bir kağıt mendile, bir pet şişeye verdiği kadar önem verir. Ne yazık ki, sosyalist kesimlerin büyük bir kısmı bu tüketken anlayışa uygun bir şekilde davranmış, ona saygı göstermemişlerdir. Bu anlamda da sanatı sosyalist savaşımda kullanmak için, devrimci olmak yeterli sayılmıştır. Estetik birikimi olma-

yan insanlar, büyük bir özgüvenle "devrimci sanatçılığa" soyunmuştur. "Öz, nasıl olsa güzeldir; biçim o kadar da önemli değildir. Önemli olan özü aktarmaktır. Onu nasıl aktarırsak aktaralım..." Yani, bizim insanımıza baklavayı kese kağıdında sunalım... O yüzden eski halk türkülerinin ezgisine devrimci sözler yazmayla bu işin kotarılacağı sanıldı. O yüzden Nazım'ın yazdığı bir şiir bestelenemeyince alelacele Theodorakis'in kimbilir hangi duygularla bestelədiği bir ezgiyle yamanmaya çalışıldı. Tıpkı köylü kurnazı terzinin elinde kalmış küçük bedenli bir elbiseyi cüsseli müşterisine yutturmaya kalkışması gibi... Tabii, bu arada bir sürü prozodi hatası (hecelerin uygunsuz yerlerde kesilmesiyle anlam bozukluklarına neden olma) yapıldı. Ama o insanların özle biçimin diyalektik uyumu diye bir sorunları olmadığı için, böyle küçük(!) hatalar yapılabilir; hem şaire, hem besteciye saygısızlık edilebilirdi. Nazım'ın güzelim bir aşk şiiri militanca bulunmayıp reddedilirken, "Odam Kireç Tutmuyor" her nedense bir sevişme marşı haline getirilip dillerden düşmedi. Evet, bu sanatçılar(!) devrimci arabesk sanat anlayışlarıyla, çalıntı şarkılar antolojileriyle bugüne kadar sosyalist harekete ne kazandırdılar, gerçekten merak ediyorum. Pragmatik yaklaşımlarla Makyavelizmin kucağına düşen "sanatçılarımız", burjuvaziye yakıştığı halde onlara hiç mi hiç yakışmayan bu tavırlara sıkı sıkı yapışmaya devam edecek midir; devam etmeli midir?

Evet... Nihayetinde sanat da bir araçtır; ama sıradan bir araç değil... Onu bir tüfeğe benzetmek, sosyalizmin zaferi halinde duvara asılmasını ifade eder. Oysa sanat, tıpkı bilim gibi, insanın yaşamı geliştirme ve ilerletme savaşımında sosyalizmden sonra bile terketmemesi gereken bir olgudur. Fetişizme kaçmadan araca saygı göstermek, üretken bir anlayışın sorunudur ve bu, o araçtan en yüksek verimin elde edileceği anlamına gelir. Testeresini hor kullanan bir marangoz, testeresi olmadan işini nasıl görebilir, parmakları ona ne kadar yardım edebilir?...

SONUÇ: "ARINMA"DAN ARINMAK GEREK!

Sanatçının alt yapısını sınıfsal kimliği, politik kişiliği ve niyeti belirler. Yarattığı yapıtlar, sanatsal faaliyetleri ise üst yapısını ifade eder. Bu bağlamda önemli olan, sanatçının faaliyetini politik amaçlı güdüme tabi tutmak değil; onun politik kişiliğini eleştirip, etkileyip, geliştirmektir. Bunun meyveleri, zaten sanatçının nitel değişimi sonrası yarattığı yeni yapıtlarda alınacaktır. Yapıtın estetik yönden eleştirilmesi ise yeterli entelektüel ve estetik birikimlere dayanan bir eleştirmenin uzmanlığındadır. Bu eleştirmen, sağlıklı bir politik yapıdaysa, yaptığı eleştiri dört dörtlük bir eleştiri olabilecektir. Politik, estetik ve etik ölçütlerden birinin ihmali bile, eleştiriyi güçsüz ve sağlıksız yapacaktır.

Bu yazılanlar, yalnız eleştirmenlere veya sanatçılara değil; tüm sosyalistlere hitabetmektedir. Çünkü sanatçı ve eleştirmen olmak, kimsenin tekelinde değildir. Bilimsel ve incelikli bakış, tüm kitleye yaygınlaşmalıdır. Sağlıklı sosyalist toplumlar böyle kurulacaktır. Güdük sanat politikalarının güdük sanatçılar yaratılacağı, güdük sanatçıların ise ancak güdük sürüler yaratacağı unutulmamalıdır.

Sanat yoluyla sosyalist savaşımda, görevimiz iki başlıdır:

- Sanatsal yetkinliğe ve birikime ulaşmış olup da, sosyalist bilinci edinememiş iyi niyetli kişilerin bilinçlendirilmesi,
- Sosyalist bilinci özümsemiş kişilerinin sanatsallıklarının (ve tabi bilimselliklerinin) geliştirilmesi, epik yöntemin bu kişilerce özümsenmesinin sağlanması, estetik birikimlerinin çoğaltılması ve incelikli bakış açılarının kazandırılması.

Bu iki başlı görevin başarıyla yerine getirilmesi, özlediğimiz sağlıklı toplumları yaratacak öncü kadroların kazanılması anlamına gelecektir. İncelikli düşünmeyi ve bilimsel yaşamayı öğrenmiş, kendini ve çevresini sorgulama geleneği kazanmış; uyaran, eleştiren ve katılan insanların oluşturduğu ve yönlendiği bir toplum... Ne yüce bir ütopya, değil mi?..

Sonuç olarak bu yazı, sosyalist devrimcilerin bir iç sorgulama, içsilkeleniş yazısı olarak algılanmalıdır. Sosyalizm, ne kadar, insanlığın gerçek gelişiminin nesnel ve dürüstçe kabulünün ve savaşımının ideolojisiyse, sosyalist olduğunu iddia eden kişilerin de, o ölçüde dürüst olması ve davranması, devrimci sorumluluğun getirdiği acil bir zorunluluktur.

MEKTUP

Çocuk kahkahalarını da koydum
suskun rüzgarların koynuna
bahar gelsin otursun çingene çadırıyla
küllenen sohbetimize.

Ceplerim özlem doldu
gülüşüne astım yorgunluğumu
ilkyaz rüzgarı tanık
iki sözcük gönderiyorum
virgülsüz ve noktasız
bırakıver gitsin
yüreğim güneşte kurusun.

Dünlerden kopardım bugünü
tütünümün dumanı sıcak
uğruna ölünen söz büyüttüm
göç üstüne söylendi türkülerim
şimdi ömrümü gönderiyorum
ya al tellerde dinle beni
ya dost de
sıcağına sar beni
unutma
kırılmam.

Muzaffer DEMİR

Bir Burjuva'nın Notları

Berrin TAŞ

Bir Anlam Arıyorum.

Ben bir burjuvayım...bir burjuva kadını. Sıkılıyorum her gün hep aynı şeyler...uyuyorum uyanıyorum yemek pişiriyorum ya da pişirtiyorum...ev temizliyorum ya da temizletiyorum...sonra bulaşıklar o bitmez tükenmez bulaşıklar...gerçi bulaşık makinesi var ama içine kim yerleştirecek. Hem bulaşık makinesine tencereler girmiyor, sonra çamaşırlar...renklisini renksizini ayıracaksın...makineyi uygun düğmeye ayarlayıp ona göre yıkayacaksın. Sıkıcı...bir anlam arıyorum. Gerçi ben yaşamımı güzelleştirmek için elimden geleni yapıyorum...ama olmuyor. Giyiniyorum kuşanıyorum modaya uygun...makyaj yapıyorum, süslenip püslenip davetlerde geziniyorum...ama olmuyor olmuyor işte. Ne yapacağımı bilemiyorum...yaşam tekdüze. Günler ve geceler birbirine benziyor. Bir anlam arıyorum...ben bir burjuvayım. Anlamı kendi dışımda bulacağımı sanıyorum.

İnsan Tarihiyle Vardır

Doğayla mücadele sürecinde insan çalışmasıyla insan olmuştur. Biyolojik gereksinmelerin zorunlu bir sonucu olarak baş parmağı, eli, beyni gelişen insan, emeğiyle varlığını sürdürebilmiş ve dünyayı insani kılmıştır. Oysa bugün insan boşlukta devinmekte anlamsızlığı üreterek yapay gerçekliği yaşam diye bellemektedir. Günümüz insanı dost edinme gereksinimi duymuyor...öteki insandan ayrı kendi başına varolduğunu düşünüyor. Sistem insana bunu dayatıyor adına da birey olmak deniyor. İlk insan olmayı başaran Homo-Habilisler alet kullanmaya başladıktan ve sürütoplum ilişkileri içine girdikten sonra gelişimleri hızlanabilmiş ve giderek toplumsallaşan insanın temellerini oturtmuşlardır.

Gelişmeyi koşullayan biyolojik gereksinmeler aşılmadan insanın gelişiminin olanaksızlığını görebiliyorum. Biyolojik ilişkilerin uzantısında ancak toplumsal ilişkilerin gelişebileceği gözardı edilmemeli...bu da insanın ya da insan görüntüsündeki hayvanın yaşam zorunluluğunun koşulladığı gereksinimlerin mücadele içinde dönüştürülmesi ve toplumla diyalektik bir ilişkiye girilmesi anlamına geliyor. Peki insana-koşullar ne olursa olsun- kendini unutturan ve onu edilgenleştiren ortamı hazırlayan oluşumların gösterilmesi gerekmiyor mu. Bıkmadan usanmadan anlayabileceği bir dille ve kesinlikle yabancılaştırmadan insana tarihi anlatılmalı. Kocaman bir dünyanın ortasında kendini kaybetmiş insana nerelerden geldiği...oysa şimdi koşullanmış sistemin dikte ettiği bir hayatı yaşadığı ayrıntılarla gösterilmeli.

Biçimini almamış inorganik maddenin insana dönüşüm sürecinin bilinmemesi...topluma benimsetilmemiş olması insanı geçmişinden koparan can alıcı bir olgudur. İnsana geçtiği yollar anlatılmalı...insan görüntüsündeki bedenin bugünkü durumuna gelene değin geçirdiği evreler benimsetilmeli...ancak o zaman insan yaşamına ve kendisine saygıyla yaklaşabilir. Kullandığı her özel aletin yaşamına girmiş her ürünün binlerce yılın ürünü...ellerinin yarattığı sarsılmaz bir gerçeklik olduğunu kavrayabilir. Bu kavrayış hayatı yaşanılır, bilinci diri kılabilir.

Değerler

İnsanda tüm değişenlerin yanında hiç değişmeyen hep insanla kalan "şey'in" açımlanması gereklidir. Bunu kişilere uygularsak her insan yaşamın her durumunda kendisiyle kalan "o şey'i" bulmak, bilmek durumundadır. "O şey" *o* insanın insan olarak ötekilerden ayırıcı olan yanıdır...değerleridir.

Düşünüyorum...insan nedir. Her insan geçmişi...bugünü ve geleceğiyle bir oluş...bir süreç...tarihi bugüne taşıyan ve yarını hazırlayan bir oluşum sürecinin somutlanışı...varlığını duyurması...İnsanlaşmaya doğru gidişin temelinde değerlerini oluşturma kaygısı taşıyan...kendisine verilenle yetinmeyen...doğduğu andan başlayarak içinde oluştuğu yaşama biçimini ve toplumun kendisine dayattığı kuralları yaşamdaki karşılıklarının olup olmamasıyla...işlevselliğiyle ve kendisini bulunduğu ortama yanıtlarıyla belirleyen...bütünlüğünü yaşamın en ince ayrıntısına kadar bilinçli bir organizasyonuyla kuran...hiç değilse bu isteği taşıyan insan tipinin varlık bulması yatar. Kişilerin değerlerini oluşturabilmesi kendilerini felsefi antropolojik psikolojik ve biyolojik bir varlık olarak kavrayabilmesiyle olanaklı...yaşadığı dünyayla toplumla ilişkisi içindeki insanı kendini ve dünyayı gerçekçi bir bakış açısı doğrultusunda bir yerlere oturtabilmek için gerekli olan budur. İnsan...dünya ve öteki insan arasındaki etkileşimin gücü dünyayı ve insanı derinlemesine ve gerçekçi bir bakışla kavramanın yollarını açar.

Bebek önceden belirlenmiş bir çevre içine doğmuştur ve geldiği ortamın kendinden önce oluşmuş değerlerinin ya da değersizliğinin ortasına düşmüştür. Soru şudur...insan içine düştüğü ya da kendisini içinde bulduğu yaşamın değerlerini hiç sorgulamadan benimseyecek midir...verili değerler değer yargılarının oluşumunda ne derceye kadar etkili olabilecektir. Ya da verili değerlerin oluşturduğu değer yargıları yaşamı karşılayacak mıdır. Yaşamı karşılamayan değer yargılarını kişi nasıl algılayacaktır. Değiştirme isteği verili de-

ğerlerden hoşnutsuz olmak sonucunda oluşabilir. Yoksa insan...neden ve neye karşı...direnç göstereceği bir dış dünya yoksa karşısında değişme isteği duyacaktır. Kendini dışındaki dünyadan bulunduğu çevreden hem ayrı...hem de bu oluşumun sonucu olarak ayırıcı bir biçimde değerlendiremeden durağanlaşma aşamasına gelmiş değerlerin -değer yargılarının- oluşması olanaksız.

Değerlerin oluşumu insanın kendini sorgulamasıyla olanaklı ancak o zaman bir başka insanla kendisi arasındaki hem aynı hem de ayrı olanı ayıklayabilir.

Dışsallaştırma

İnsan günlük yaşamını neyle ve nasıl doldurmaktadır. Barınmanın, yiyeceğini sağlamanın dışında yaşamında içerilen ögeler nelerdir...ve bu ögelerin insanı çoğaltan yaşantılar yaratamayışının ardındakiler nelerdir.

İnsan tarihiyle vardır...kimbilir her insan tarihi birikimden neleri bağrında taşıyor...bunun ayırdında bile değil üstelik. Kazıbilimin önemi, nasıl bir bilgi kaynağı bilgi taşıyıcısı olmakla anlaşılabilirse insanın değeri de üstü örtülerek korunmaya alınmış değerlerini yaşama geçirmesiyle bu olanağı bulabilmesiyle ve yaratabilmesiyle olanaklı ancak. Ortaya çıkan her değer yaşamda karşılığını bulmasıyla vardır. Geçmişin değerleri...bu değerlerin günümüze taşanları ve oluşan yeni değerlerin korunması insanın özgürce düşünme eylemi içinde gerçekleşebilir. Bu değerleri dışsallaştırmanın önemi ve dışsallaştırmaya engel olan nedenler üzerinde durulmalıdır. Bir hücrelilerden insana uzanan gelişim sürecinde doğayla mücadele ederek evrimleşen insanı bugün doğadan yaşamdan insanlaşma mücadelesinden uzağa sürükleyen ne varsa sökülüp atılmalıdır. Bir hücrelilerden insana doğru giden gelişme evresinde bir önceki hayvan bir sonraki hayvanın bazı gelişmiş özelliklerini kendinde duyururken bir sonrakinde bir öncekinin özellikleri yetkin bir biçimde içerilirken nasıl oluyor da insan kendine bu kadar uzak düşebiliyor. İnsanın henüz tam insanlaşamamış olmasının kökeninde insanlığının eşit oranda gelişemeyişini bulabiliriz.

Acı Çekme Yetisi

Ben bir burjuvayım...bana öğretildiği gibi yaşarım. Öğrendiklerimin yaşamı karşılamadığından hiç kuşku duymam. İnsanlarla nasıl konuşacağım nasıl misafir ağırlayacağım önceden belirlenmiştir. Ben yalnızca onları uygularım. Bana öğretilenlerin dışındaki davranış biçimlerini anlamaya çalışmadan reddetmeye hazırım. Ben burjuvayım...başka insanları...yaşam biçimlerini merak etmem. Ben çevremdeki yaşamlarla uyum sağlayanları dikkate alırım. Gerisi beni ilgilendirmez. Ben de acı çekme yetisi gelişememiştir ya da körelmiştir. Acı çekmeyi beceremediğim için değişmem olanaksız. Arada bir üzüldüğüm olmuyor değil ama bu üzünçler yaşamımı yaratıcı kılmada başarısız kalıyor. Önümdeki duvarları kaldırmaya cesaretim...yaşamımın kendimin ayırdına varmaya...sonuçlarına katlanmaya niyetim yok. Ben burjuvayım...hissetmiyorum. Dünya içinde ben olmadan dönüyor ama bensiz yaşanamayacağını düşünmek hoşuma gidiyor. Bu hoşluktan vazgeçersem yerine ekleyecek şeylerim olmayabilir. Korkuyorum...değişmek istemiyorum. Ben burjuvayım...yüzeysel görüntüleri değişim olarak değerlendirmek beni rahatsız etmez. Sorunlarımı çözümlemeye çalışmam, görüntülerle avunurum. Öteki insanla aramdaki benzeşmeyen yanlarımı ayrıcalığım sanırım Ben burjuvayım...yanılsamalı yaşarım.

Kavramlar

Okurken düşünüyorum...kavramların kullanımının...yazıya...hayata geçirilişinin önemi üzerine.

Kavramlar eğer kişinin kendi bilgi birikimi ve yaşam deneyimi sonucunda oluşmuyorsa satırların arasında iğreti bir giysi gibi duruyor...üstelik okuyucuya "ben anlamıyorum galiba" düşüncesinden başka vereceği bir şey de yok. Kavramlar aklına eseni söyleyebilmek için istenildiği biçime sokulan bir araç değil. Kavramları herkesin bildiği bir şeyleri anlatıyormuş gibi kullanmak...bir anlamda kendi aklını kullanamıyor olmanın bir sonucu...üstelik bu bir bilgi birikimine bilgilenme sürecine yol açmıyor aksine insanı kitap okumaktan soğutan insanla kitabın arasını açarak sanatçıyı yukarlarda bir yerlere yerleştiren tepeden inme bir tavır. Genel doğruları dilleńdirmek olayları... durumları değerlendirmede yararlı olabilir ancak bu genel doğruların özelde geçerli olamayabileceği gerçeğini değiştirmez. Yani yazarın genel kavramlarla oluşturduğu üretimde kendisini nereye koyduğu gerçeğini...Alışılmış günlük yaşam içinde benimsenmiş kavramlar sorgulanmadan...o kavramları kullanan yazarın kavramların kendisi için ne anlama geldiğinin çözümlemesi yapılmadan...kavramların kullanımı bilgi edinme sürecine yol açmıyor. Bu noktada yazarın kendi düşünceleri yoktur ya da aktarılamamıştır...düşünce üretimine...kendini ürettiğine katmasına gerek kalmamıştır. Kavramlar oldukları gibi kabul görmüşlerdir. Bu kabulleniş kişinin kendi bakışıyla ayırıcı...ayıklayıcı sonuçlara varamamasını doğuruyor. Yani yazarın bakış açısının açımlayıcı ayrıştıran ilkelerin oluşumuna zemin hazırlayan üreten insan olarak okura ulaşamamasının nedenlerinden birini oluşturuyor. Bir başka neden kavramların ne anlattığının bilincine varılmadan kullanımının derinlemesine çözümlemeler yapılmasına engel oluşu...insanı iç dünyasından kavramayı güçleştirdiği...ve değiştirici dönüştürücü yaratım oluşamadığından insana ulaşmanın olanaksızlığı...kısaca kavramların içselleştirilmeden kabullenilişi düşünme sürecini engelliyor. Yeterince içselleşemeyen bilgi birikiminin dışsallaşamayacağı gerçeği unutulmamalı.

Değer Kavram Dil

Kişilerin davranış ölçütlerinden yoksun oluşu değerlerinin oluşmadığını gösterir. Bu da insanın kişisel bağımlılıklarının gelişme zeminini hazırlayan bir durumdur. Kavram karmaşasının temelinde değerler karmaşasının yattığı söylenebilir. Zira her insanın belli davranış ve değerlendirme örneklerinin ağır bastığı bir çevre içinde büyümüş olması çoğu durumlarda kişinin yaşadığı ortamı doğru değerlendirememesine neden olu-

yor. Bu durumda değer yargılarının oluşması olanaksızlaşabilir. Alışılmış anlamlarıyla kavramları kullanmak dildeki yabancılaşmayı pekiştirir. Çünkü kullanılan sözcük artık gerçekliğin anlatımı olmuştur. Oysa o kavramı kullanan kişi çoğunlukla başka bir şey anlatmak istiyordur. Sözcüklerin kendi başlarına bir anlam kazanması rahatlığından vazgeçmeli. Ne söylenmek isteniyorsa o söylenmeli...net...açık.

Yabancılaşmanın kırılabilmesi kişinin yaşamındaki verili değerlerin sınanarak eleştirilerek yerine yeni değerlerin oluşumunu sağlayan ortamlar oluşmasından sonra olanaklı olabilir...ancak değerlerin değişimi insana yabancılaşmayı kırma gücü fırsatı verebilir.

İnsanın gerçekten insan olabilmesinin koşullarından belki de en önemlisi ortak değerlerin oluşturabilmesi açısından alabildiğine sosyal bir yaşam sürmek. Bunun koşulu da yaşamı ve insanı güzelleştiren değerleri birtakım önyargılar adına dışlamamayı...yaşamı karşılayan oluşumlara açık olmayı ölçütleri genişletmeyi ve daha genel bir çerçevede oluşturmayı esas almaktan geçer.

Demek ki...sanatçı sorumludur. Üretimiyle...kavramları kullanımıyla insana ne verdiğiyle...sanatçı sorumludur.

Kavramların yanlış kullanımı sonucunda görünenleri toparlarsak.

1 - Derinlemesine bilgi eksikliği
2 - Yaşamla bağlantıları kurulamayan üretimin insandan kopukluğu.
3 - İnsandan kopuk üretimin yol açtığı eksik bilgiden kuşkulanmayan yazarın edindiklerini mutlaklaştırması.
4 - Mutlaklaştırılan düşüncelerin kağıda geçirilmesinin aktarmacılıktan öteye geçemeyeceği.
5 - Aktarmacılığın yalnızca yazanı rahatlatmaktan...iç dökmelerinden başka bir anlam taşıyamayacağı.
6 - Aktarmacı zihniyetin çözümlemeler sonucunda adlandırabileceği...açımlayabileceği bilgilerin olamayacağı...çünkü çoğunlukla aktarmacı aktardığıyla yetinir aktardığından sonuca gitmeyi düşünmez.
7 - Ayrıştırmayan bilincin gerçekçiliği katı yobaz bir gerçekçilik olabilir. Ayrıştırmak ayrıntılarda boğulmak değildir...ayrıntıların birleşip insanın gizemini vermesi gerekir. Aktarmacı gerçekçi olamaz. Çünkü sonuca varma...amaca ulaşma isteği duymayan zihnin söyleyeceği sözü yoktur...yalnızca oyalanır o...kendini rahatlatır.
8 Oyalanmak isteyen sanatçının ulaşabileceği insan...bol zamanı olan gülmek eğlenmek isteyen biraz da baharatlandırılmış bir hüzünle satılık duyarlılık yaratan sanatçının okuru...burjuva kültürü almış insanlardan başka kim olabilir. Bu yazarların yaşama verebileceği bir şey yoktur. O şişip sonra en ufak bir darbe de patlayan balondan başka ne olabilir. Ne söylediğini bilmek gerekiyor. Bu da ayrıştıran...ayıklayan bilincin varlığıyla olanaklı. Yeni bir dil arayışı bu noktada gündeme gelebilir ancak.
9 - Sanatçı anlamsız bir yaşamı oluşturmaktan sorumludur.

TEHLİKEYİ ONİKİDEN VURMAK

morötesi yönleri var tehlikenin
doğusunda belki bir darağacı bizi bekler
belki bir dağbaşında sofra kurulmuştur
bizim için/ki yemekleri zehir

bakarsın çakalları üşüşmüştür
pencerene gecenin
kapının önüne dek gelmiştir ayak izleri
kimse yoktur yine de
ayışığından başka

kimbilir telsizlerinde adın nedir
kaç kelepçe kaç kamera sana susamıştır
bilirler mi kızılötesi gizlerini

her tehlike ölüm demek değildir
korkularını susturmak içindir sirenleri
ışığı yaksan sinecek çakallar sesleriyle
telsizlerinse yok yüreği

kızılötesi yönleri var insanların
bir yanında pembe umutlar ağar
al yanaklı çocuklar büyür
bir yanında mermiler sürülür namluya
ölüme kefenler biçilir

direnmek demektir sevda
tehlikeye ve acıya
yiğitlik ilke sayar sevdada
acıyı da bağrına basabilmeyi
ve onikiden vurabilmeyi tehlikeyi

Ali TÜRKSEVEN

Alışveriş

Bütün arkadaşlarımı aradım...evde bulamadım. Yalnız kalmaya katlanamıyorum...sıkılıyorum. Yemek hazır, evi temizledim...bari alışverişe çıkayım. Vitrinlere bakar, beğendiğim bir şeyler olursa alırım. Alışveriş beni rahatlatıyor...hıncımı para harcayarak çıkarıyorum. Yarın altın gününe gideceğim...Leyla'ya götüreceğim altını da alayım bari. Neyse...benim altın günüme de az kaldı...o zaman bütün altınlar bana alınacak. Ne güzel...o gün gelen cumhuriyet altınlarını satar kendime kolye ya da bilezik alırım.

Tam sevinemiyorum. Kafam karmakarışık. Aşık olsam mı ne.

Doğu ve Batı Kültürlerinin Temellerindeki Mantıksal Karşıtlık ve Sonuçları -2-

Tomris MENGÜŞOĞLU

8. İndividualite ve Toplumsal Harmoni

Kurulu düzene bağlı kalmaya özen gösteren Doğulu toplumda gelişme, değişme, Batıda olduğu gibi "tarihin akışı üzerinde bir dahiden, üstün insandan ötekine kurulan köprülerle" (Nietzsche) ilerleyen bir oluş değildir. Doğu toplumları kuşakların binlerce yıl içinde yinelenen deneyimlerinin yinelenmesinden süzülen, yinelemelerin incelttiği, yoğunlaştırıp tat kattığı, kendi içine kapanık, statik bir dünyadır. Burada Matsubara'nın gösterdiği gibi, "onlar, hiçbir zaman dahilerin yetişeceği özel tinsel bir iklim oluşturmadılar. Kendisini çevresinden çözüp onun üstüne çıkabilecek ve bir adımda çok özsel, çok yeni bir şey ortaya koyabilecek, belki bir dehaya sahip olanları hep perdelediler. Yalnız kendisini tanıyan deha, Doğuda bozucu bir faktör olarak hissedilir. Bu yüzden onların suyunu kestiler, daha kökken kurutmak için. İdeal, küçük fakat ortak adımlar atmaktır; ileriye doğru, herkesle birlikte."[15] Doğuda insan, grup insanıdır.

Aynı şeyi Francis Fukuyama şöyle anlatır: "Japon toplumunda kişilerin statüsünü, birinci derecede kendi bireysel yetenekleri, kişilikleri ya da kendi değerleri hakkındaki duyguları değil, bir örgü gibi içiçe geçmiş gruplardan, üyesi olduğu grup belirler. Japonya'da kişi hakları, anayasa ve hukuk sisteminde, tıpkı Birleşik Devletler'deki gibi tanınır. Ama Japon toplumu birinci derecede grupları tanır. Birey, ancak bir gruba bağlıysa ve ona uyuyorsa, saygındır. O, kendi kişisel saygınlığını ve haklarını, gruba karşı ileri sürmek ister istemez, sosyal bakımdan aşağılanır ve statüsünü kaybeder. Bu, birey için geleneksel despotizm kadar korkunçtur. Bu şekilde, büyük bir, 'bir grupla bir örnek davranma' baskısı ortaya çıkar ki, bu tür kültürlerde çocuklar bunu çok erken yaşlarda benimserler. Bireyler Asya'da, Tocquevill'in formüle ettiği gibi, "çoğunluk tiranlığı", ya da daha iyi söylersek, çoğunlukların tiranlığı, insanın hayatında ilişki kurduğu büyük küçük toplumsal grupların tiranlığı altındadır." [16]

Fakat bu toplumsal baskıda bizim tanıdığımız dinsel baskı yoktur. Çünkü Uzak Doğu insanı, bu dünyada yaşar. Onun için bir öbür dünya, cennet, cehennem yoktur. Buyuran ve cezalandıran bir tanrı, günah, günah işleme korkusu, pişmanlık yoktur. (Matsubara) Her an yenidir, geri gelmez ve yinelenemez. Doğuda tarih değil mitos, masal; tarih bilinci değil, gelip geçicilik bilinci vardır.

Bunu belki aşağıdaki eski bir Japon şiiri en iyi şekilde dile getiriyor:

Elli yılı bir hayatın
Hayat ırmağında kaybolan bir an
ve yine de gerçek
Bundandır atmam hayatımın bütününü
Uçup giden her ana [17]

Kendisini, sen'ler, toplum karşında ileri sürmeyen, yaratıcılığa zorlanmayan ben-bilinci, içe dönüktür, passivdir. Güney Asya'da uyuşukluktan kendinden geçmeye, mağrur Çin'de, kendini beğenmişlik içinde umursamazlığa, Japonya'da gelip geçicilik bilincinin kışkırttığı, kamçıladığı bir hayata bağlılığa dönüşürken, Ortadoğu'da, Arabistan yarımadasında ortaya çıkan tek Tanrılı dinlerde, ben-bilinci, insan, aklıyla birlikte kendisini Tanrısal buyruklara teslim eder.

9. Tek Tanrılı Dinler

Arabistan yarımadasında doğan tek Tanrılı Musa-İsa-Muhammet dinleri, özde Doğulu bir düşüncenin ürünüdürler. Bu dinler düşünce ve mantıksal yapılarında Uzak Doğu ile aynı özü taşırlar; hareket noktaları aynıdır: İnsan kendi aklı ile hakikatı kavrayamaz. İnsanın aklı hakikata ermez. Fakat hakikat karşısında Uzak Doğu'da insan yalnız olduğu halde (bu onun kendisini topluma teslim etmesine neden olmuştur), bu dinlerde Tanrı insanlara yardım eder. Bu dinlere göre, mutlak hakikatın taşıyıcısı olan tek bir Tanrı vardır. O, elçileri ile bu hakikatı insanlara bildirmiştir. Uzak Doğu mistisizminde insanın kendi çabası ile varılan, bir iç aydınlanma olan hakikat hakkındaki bilgi, burada peygamberlerin Tanrı sözü olarak bildirdiği, öğrenip, bellenip uygulanacak bir "söz", bir buyruklar sistemidir, kutsal kitaptır. Biricik olanaklı bilgidir, gerçek ilimdir.

İnsan Tanrısal sözü yani buyrukları bellemeli ve uygulamalıdır. İnsan bununla yükümlüdür ve yapması gereken sadece budur. İnsanın aklı hakikata ermiyeceğinden, yoldan sapmamak için, bu Tanrısal söz dışında bir bilgi aramamalıdır. Çünkü bu küfürdür. Üstelik her dinin Tanrısı yalnız kendisine inanılmasını ister; tekelcidir. Onun buyruklarını tutana, her dinde ayrı olmak üzere, hem bu dünyada hem de öbür dünyada mutluluk vaadedilir. Tersi cehennem azabıdır.

Türklerle Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen ve yayılan Bektaşilik ve Alevilik, Uzak Doğu mistisizmini tek Tanrılı inançla birleştirmiştir, Uzak Doğu'da olduğu gibi

yenileşmeye yatkındır. Katı Arap şeriatçılığı yanında İslam mistisizmini temsil eden bu dinsel görüşler, çağdaşlaşmaya karşı direnç göstermez, dünyaya ve bilime açıktırlar.

10. Batı'da Doğulu Düşüncenin İzleri ve Sanat

Batı düşünce tarihi içinde paradoks düşünceyi kullanan, ya da Doğudan düşünceler aktaran birçok düşünür vardır. İlkçağ'da sofistler, skeptikler, Herakleitos; Ortaçağ'da özellikle Meister Eckhart, sonraları, Schopenhauer, Nietzsche, Hegel, Marx, Max Scheler, Edmund Husserl, Heidegger, Kierkegaard, Karl Jaspers ve de Ekzistansiyalistler vb. gibi. Bu düşünürler İlkçağ'dakiler dışındakiler-, Doğulu olanı kavramlaştırmaya çalıştılar. Fakat Doğu ile Batı arasında asıl köprü kuran, sanattır. Burada kastedilen sanat objelerinin taşınması değil, sanatın kendisi, bir insan başarısı olarak sanatın evrenselliği.

Sanat bilim gibi kavramlarla değil, doğrudan görüye açık olan imgelerle çalışır. Sanat hakkında ne tür teoriler ortaya atılırsa atılsın, o her çağda, her toplumda, insanın yaratma eyleminde gerçekleşir. Yaratma bir eylemdir, teori değil. Bu yüzden sanatta, insanın bütünlükçü, varoluşsal bir tutumu söz konusudur. Sanatın verdiği, dünyanın "bilinemez", yani kavramlaştırılamaz, ama "yaşanır" özüdür. Sanat yaratmalarında ve bu yaratılanı yaşamada, insan bir bütün olarak, ruhu ve bedeniyle öze katılmaya çalışır. Bu alan tinsel bir alandır.

Bilim yapan anlayış, değerlere körtür. Ama dünyayı insana asıl tanıtan, anlamını veren, yaşanır kılan değerlerdir. Sanatın tanıttığı anlamlar dünyasıdır. Bir taklit gibi görünen sanat, bir taklit, bir yeniden verme değil, görünür kılmadır (Klee).

Sanat, bilim gibi soyut kavramlarla değil, somut imgelerle çalışır. Renklerle, seslerle, hacimle. Ama onun somutluğu gerçekliğinden soyulmuş bir somutluktur. Bir görüntüdür. Bir görüntüler dünyasıdır sanat dünyası, gerçekliğin üzerine gerilmiş (Schopenhauer, Nietzsche). Ama yine de "o, insanın bir parçasını değil, bütününü kavrar ve benzersiz, varoluşsal bir etki yapar". (18)

Doğu ve Batı sanatlarının bir karşılaştırmasını yapmak, bu yazının sınırlarını aşar, yalnız tinsel varlık alanlarının temel yapıları bakımından, kısaca şu söylenebilir: Doğu sanatında gelenek ve Nietzsche'nin terimleriyle "Dionizik" olanın ağır basmasına karşılık, Batı sanatında "Apollonik" olan, individualite ve rasyonellik ağır basar.

En sonunda, paradoks mantığının insansal sonuçlarını göstermek için, sanatın doğrudan görünür kılan gücünden yararlanmak istiyorum. Uzun yıllar Batı'da, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan, Doğu-Batı deneyimleri olan bir yazarın, Hisako Matsubara'nın "Der Weg zu Japan", -west-östliche Erfahrungen- adlı (benim çevirdiğim ve yakında yayımlanacağını umduğun) kitabından bir bölümü, "Bilge Bambu" bölümünden bir parçayı alıyorum. Buradaki sanatsal benzetme, Doğu'nun doğaya nasıl bir özgörüsü, sezgi ile yaklaştığını, bundan varoluşsal bir anlam ve davranış tarzı kazandığını gösteriyor. Üstelik Doğu'nun özünün özü olan bir konuda: Ben'in kendisini koruma itkisinin, güçlü karşısında aldığı yaşamsal tavırda; direnmenin bir başka boyutu olarak ortaya çıkan "boyun eğme"de. Boyun eğme, realist, pragmatist bir amacın, varoluşsal bir anlam kazanarak Doğuya has bilgeliğe yükselmesinde.

"Benim içinde büyüdüğüm ev, kentten yüksek bir tepenin üstündeydi. Babamın rahip olarak yönettiği Şinto tapınağı, yüksek ağaçların oluşturduğu koruyucu bir duvarın önünde yükseliyordu. Orada, yüksekte, tapınak alanının geriye çekilmişliğinde, kentin hayhuyundan uzak, zaman durmuş gibi görünür. Sanki dün, bugün ve yarın birlikte akıp gitmektedir.

Ben orada, tepede, birçok tayfunlar yaşadım. Hemen her yıl sonbaharda güneydoğudan kopup gelen ve milyonluk kent Kyoto'nun içinde bulunduğu vadiyi saran tayfunlar.

Tropikal bölgeden kopup gelen böyle bir fırtınanın doğal gücü, hemen hemen düşünülemeyecek kadar büyüktür. O gelmeden, günler boyu geleceği hissedilir. Kopup geldiğinde, ağaçlar kırılırcasına eğilir, yerlere yatarlar. Bir kez çok güçlü bir tayfunda, evimizin çatısı uçtu ve ağır çatı örtüsü, havada döne döne girdaplar çizdi. Bundan sonra fırtına evin içini sardı. Ana duvarları, yan duvarları yıktı, öyle ki, sonunda sadece evin iskeleti kaldı. Biz kendimizi, halatlarla evin temel direklerine bağlamıştık. Ben orada, tepedeki tapınakta, çok yaşlı, ulu bir meşenin nasıl gittikçe daha çok eğilerek, sonunda bir haykırışla yere yıkıldığını, çam ağaçlarının düğümlü köklerinin, kök saldıkları kayalıklardan sökülüp atıldığını gördüm. Havaya savrulmuş öyle kiraz ve akçaağaçları gördüm ki, gövdelerinin orta yerinden büklümlenmişlerdi.

Tayfun geçtikten sonra, evimizi ve Şinto tapınağını, yerlerde yatan beşyüz kadar ağaç çepeçevre sarmıştı. Bu ağaçların bazıları öyle büyük, öyle yaşlıydılar ki, çocukluğumda arkadaşlarımla, beş ya da altımız kollarımızı açarak elele tutuştuğumuzda, onu ancak çevrelebilirdik.

Tayfundan sonra, tepenin güney yamacında ve fırtınadan en çok etkilenen sulak bölgedeki bambu koruluğunda, bir tek bambu bile kırılmamıştı. İncecik uzun bambular, fırtınadan önceki gibi oradaydılar ve yapraklarını sallayarak hışırdıyorlardı.

Eğilip bükülebilir olmak, bir tehlikenin fırtınasında eğilmek, eski bir bilgeliktir. Bu, doğadan edinilmiş bir deneyimdir.... Kırılacak olduktan sonra, ayakta durmak neye yarar? Eğilmek ve gücünü fırtınadan sonraya saklamak, çok daha iyidir. Bu, bambunun bilgeliğidir. Onun birçok anlamları vardır..." (19)

Yumuşaklık güçlülüktür.

II. Bölüm: Kültürümüzde Doğu'dan Kaynaklanan, Çağdaşlaşmaya Direnen Kökler

Bir toplumun yasaları, çağdaş olsalar da, eğer ülke insanları onlara inanmaz, korumazsa, o toplum çağdaş olamaz. Çağdaşlık, halkın yurttaşlık bilincine varmasını, lâikliği benimseyip, eleştirel bilimsel düşüncenin yaygınca yerleşmesini gerektirir. Kendi yetmiş yıllık

toplumsal deneyimimizin bize gösterdiği, yukarda Fukuyama'dan aldığımız alıntıda da görüldüğü gibi, bireylere anayasa ve yurttaşlık yasası ne türlü olanak sağlarsa sağlasın, insanın kendi hakkındaki bilinci ve toplumsal bilinçtir asıl geçerli olan, kişiler arasında ve toplumsal ilişkilerde yaşanan.

Bu bölümde, çağdaşlaşmada karşımıza çıkan güçlükleri, düşünce yapımızdaki, Doğulu kültürümüzden kaynaklanan, adeta kalıtsal denebilecek direnç noktalarını, araştırmak istiyoruz. Bunun için Doğu uygarlığı ile Batı uygarlığının bilgi ve ahlak anlayışlarını ele alacağız. Çünkü bilgi ve ahlak, bir toplumun en özsel varlık alanlarıdır. Bu alanlar tinseldir, fakat bütün öteki insan başarılarına, tarihsel alana yön verirler. [20]

1. Uygarlık ve Kültür Ögeleri Karşılıklı Etkileşim İçinde Birbirini Yapılandırır ve Bir Bütünlük Gösterirler.

Yukarda da göstermeye çalıştığımız gibi, kültür ve uygarlık alanını oluşturan insan başarıları arasında (dil, din, bilgi, sanat, teknik toplum düzeni, eğitim sistemi vb. gibi) karşılıklı bir etkileşim, birbirini tamamlama, temellendirme gibi bir "bütünlük" vardır. Gerçi kültürler, göçler ve savaşlarla birbiri içine girmiş, birbirini etkilemiş, taşınmışlardır. Fakat genellikle Batı Doğudan aldıkları "Batılılaştırmış"; Doğu da, Batıdan aldıklarını "Doğululaştırmıştır". Ama her iki kültürün varlık yapılarındaki "öz", onların otantik başarılarında, temel insan, doğa görüşü ve anlayışında sürüp gitmektedir. Bu öz, geleneklerden, yaşayış biçimlerinden, her türlü insan başarısına, bilgi, ahlak, sanat, teknik ve hukuk düzenine kadar, bütün kültür ve uygarlık öğelerindeki "bütünlüğün" temelidir.

Bu özün en açık şekil kazandığı alanlar, bilgi ve ahlak alanlarıdır. Bilgi, insanın doğa ve dünya karşısındaki tavrından; ahlak (ethik) da hayattan, yani insanın değerler dünyası ve eylemlerinden oluşur. Felsefede, birincisine insanın teorik yanı, ikincisine de pratik ilgileri, yanı, adı verilir. Doğu ve Batı kültürleri karşılaştırıldığında, Batı kültüründe teorik, Doğu kültüründe pratik yanın ağır bastığı gözlenir. Bilim Batıda doğmuş, gelişmiş; insana nasıl yaşaması gerektiğini öğreten dinler de hep Doğudan çıkmıştır.

İnsanın bu iki tavrını, bilgi tavrını ve ahlak tavrını, Doğu ve Batıda daha yakından incelemek, bizi Doğu ve Batı kültürlerinin "özlerine" geri götürecektir.

Bu öz, daha ilk bakışta, doğayı "bilmeye", ona egemen olmaya yönelen Batıda, insanın doğa yasalarını araması, bulması, doğaya ve dünyaya egemen olması; yani "güç"tür. "Anlama" yönelen Doğuda ise, içe dönük mistik bir bakış, hayatı olduğu gibi kabul etme, güçsüzlüktür.

2. Uygarlık ve Kültürde Din Ögesi.

İnsanlığın kültür ve uygarlık tarihi, bir bakıma dinlerin tarihidir. Dinler binlerce yıl bilgiye, ahlaka ve bütün insan başarılarına kaynaklık etmiş; bilginin ve ahlakın dayandığı değerler (hakikat ve iyilik), Tanrısal olarak görülmüştür.

Dinler hem bilgi hem de ahlak sistemleridir. İnsana, dünyanın ve insanın ne olduğu ve ne olmadığını, kesin bilgiler olarak öğretir. Bununla kalmaz, nasıl davranması, hareket etmesi gerektiğini de gösterir. Dinler hem kesin, değişmez bilgilerin, hem de Tanrı'nın bu dünyada ve öbür dünyada (çünkü insan ölüp yok olmayı kabullenemez), cezalandıracağı ya da ödüllendireceği davranışların bir sistemidir. İnsanlık tarihinde, ancak Batıda ortaya çıkan "eleştirel akla" dayanan "bilimsel düşünce", bilgi ve ahlak değerlerinin temelini, Tanrı yerine insanda, "insan olma onurunda" görerek, insanlığa yeni bir yol göstermiştir. Fakat bu, ortaya çıktığı Batıda bile "olmuş-bitmiş" bir olgu değil, insanın bu bilince varması ile başlayan ve hâlâ "olmakta olan" bir "insanlaşma" fenomenidir, bir süreçtir. Bu süreç, temelinde laik görüş bulunan "çağdaş hukuk devleti"nin de oluşum sürecidir.

Binlerce yıl insanlık bilincine damgasını vuran Musa-İsa-Muhammet dinleri, insanın acı, korku ve umutlarını, saldırganlıklarını, yaratıcı olan, herşeye gücü yeten bir Tanrının buyrukları ile yanıtlar; Tanrısal olan kesin dogmalar getirir; bunlara tam bir boyun eğme ister insandan. Bu dinler işte tekelcidirler. Yani herbiri kendisini, yalnız kendisini "mutlak" hakikatın biricik sahibi olarak görür. Kendisi, yalnız kendisidir kurtarıcı olan. Kendisine inananlara başka inançları yasaklar, "ayırıcı"dır. Uzak Doğu inançlarında durum başkadır.

Uzak Doğu inançlarında, tekelci dinlerin korku salan, baskı yapan zorlaması yoktur. Bu inançlar bir insanın iç dünyasında yanyana yaşayabilirler. Çünkü ona buyruk vermez, fakat insan için bir iç olgunlaşma yolu gösterirler. Bu inançlar, insanların mutluluk ve mutsuzluk, korku, acı ve umutlarını, onlara iradelerini yönetme teknikleri göstererek yanıtlayan birer dünya görüşüdürler.

Şinto inancı doğanın kutsallığını vurgularken, Konfuçyüs öğretisi, bir toplum felsefesi olarak, pratik bir ahlak öğütler, realist ve pragmatisttir. Binbeşyüz yıllık tarihi içinde çok çeşitli dallara ayrılmış olan Budizm (Buddha'nın ne kendisi Tanrıdır, ne de bir Tanrı ve öbür dünya postulatı vardır), mutluluğu ve mutlak hakikatı, iradenin terkedilmesi ile varılan bir "hiçlik"te, Nirvana'da görür. Tao inancı, doğada ve hayatta paradoks gibi görünenin temeldeki birliğini dile getirir; anlaşılması çaba isteyen, güç sözler ve simgelerle: Dünya durmadan değişen karşıtlıkların sürekli birbirine dönüştüğü bir oluştur (Yang ve Yin). Onu bilmeye çabalamak boşunadır. Hakikat, ancak insanın sübjektif sferinde "yaşanabilir".

3. Din ve Doğa, Bilimsel Tavır.

Bütün dinler öğretiler ve Uzak Doğu bilgeliği, doğayı kendi başına yasaları olan bir varlık alanı olarak görmezler. Doğayı Tanrı istediği gibi yönetir. Doğa, Tanrının insandan istediklerini, ona karşı olan yargılarını bildirdiği bir alandır; bir anlamlar, simgeler alanıdır, Tanrının yansıdığı. Bu yüzden insan doğada, ona has değişmez, mekanik yasalar değil, kendi kaderi ile ilgili, olup biten ya da olup bitecekle ilgili "anlamlar", ipuçları arar, bulur.

İşte yaprakların sararıp dökülüşü, insanın yaşlan-

masının, gelip geçiciliğinin, ölümün; neşeli kuş sesleri, güzel bir haberin, doğal âfetler, Tanrısal bir cezanın işaretleridir. İnsanla doğa arasında bilimsel bilginin temeli olan bir obje-süje ilişkisi değil, sadece bir anlam ilişkisi vardır.

Doğa ile insan arasındaki ilişki konusunda, bilimsel tutum, her türlü anlam ve değeri dışarda bırakır. Bilimsel bilgi görüşünün temelinde, önce insanın kendi aklını bağımsız olarak kullanabileceği bilinci, sonra da doğada keyfi olmayan (Tanrının onu öyle istemesi gibi), mekanik, kendi kendine akar, insana aldırmayan, kesin, zorunlu yasaların bulunduğu bilinci vardır. Dünya, insana aldırış etmeyen, kendisine has yasaları olan, insanın kendisini bilmesine ya da bilmemesine aldırış etmeyen bir objeler alanıdır. İnsan da onu bilme yetisi olan bir süjedir. Süje olma, bütün akıl varlıklarda ortaktır. Bilginin kesintisiz bir süreç olmasını sağlayan budur.

Batıda bilimin cansız fizik dünyasının araştırılması ile başladığı, canlılar alanının araştırılması için, vitalist teorinin yerine mekanist (yanlış da olsa) teorinin geçmesi gerektiği düşünülürse, Doğulu görüşün bilimsel tavra ne kadar uzak olduğu kolayca anlaşılır. [21]

Bilimsel bilgi tavrı, insanın hem bilen süjeden hem de bilinen objeden mesafe alarak, onlara yansız bir açıdan bakmasını gerektirir. Bilgi tavrı için süjenin ne olduğu, objenin ne olduğu sorgulanmalı, problem yapılmalıdır. Süje kişi değil, genel olarak insanın bilgi yetenekleri, bilgi aktlarıdır. Obje de metafiziğin alanına giren (Kant'in söylediği gibi, insanın hem çözemediği, hem de kaçınamadığı, dinlerin uğraştığı) sorular ve anlamlar değil, genel olarak insanın duyularına, algılarına ve anlayış yeteneğine verilen fenomenlerdir.

Dipnotları:

15. Aynı kitap. s.205-206
16. Francis Fukuyama, "das Ende der Geschichte", Wo stehen wir? s.325. Kindler Verlag GmbH, München, 1992 Amerikancadan çevirenler: Helmut Dierlamm, Ute Mihr ve Karlheinz Dürr ISBN 3-463-40132-0 24531.
17. Hisako Matsubara, aynı kitap, s.101
18. Walter Heistermann, yukarda adı geçen kitap, s.98
19. Hisako Matsubara, aynı kitap, s.11-12
20. Buradaki temellendirmelerimiz, Batı geleneksel felsefesinin "tarihe yön veren maddî ekonomik ilişkiler mi, yoksa tin mi" gibi bir soruyu dışarda bırakır. Çünkü, plüralist bir karşılıklı etkileşim, kendi kendini yapılandıran, besleyen bir bütünlük, fenomenlere daha uygun görünmektedir. Bu açıklamaların amacı, kültür ögelerinin yapısal bütünlüğünün gösterilmesidir ve her iki kültür, temeldeki mantıksal ve tutuma götürülmeye çalışılmıştır.
    Yukarda, formalist ve treinszendental (idealist) bir mantığın (batı), maddeye egemenliğe; somut olanı çelişkileriyle kabul eden bir mantığın (Dogu), mistisizme ulaştığı sonucuna vardık. Bu sonuç, tek ilkeli bir açıklamanın (tin ya da madde gibi) tarihsel varlık alanını anlamada yetersiz kalacağını, plürülist ve yapısalcı bir görüşün fenomenlere daha uygun düşeceğini gösteriyor. Üstelik bütün araştırmaya egemen olan, insan başarılarının karşılıklı etkileşimini gösterme çabası da, böyle tek yanlı tartışmalara yer bırakmaz.
21. Buraya kadar ve bundan sonra sayılıp dökülecek Doğulu düşüncenin özelliklerini herkes bilir. Sayılıp dökülmesine gerek bile yoktur. Ancak bizim göstermek istediğimiz, bunlar arasında nasıl yapısal bir bağ olduğu, nasıl birbirini besleyip, temellendirdikleridir. birisine, ayrıcalık tanıdın, ya da göz yumdun mu (biz Doğulu olduğumuzdan bu Doğulu özellikler için geçerlidir), o, bütün ötekilere can verir. Tıpkı ayrık otu gibi, bereketli toprağı, genç kuşakların beyinlerini sarar. Artık istediğin meyveyi alamazsın.
    Üstünde durmak istediğimiz ikinci nokta da, onların biz farkında olmadan beynimizin kıvrımlarında yer almış olduklarıdır. Çünkü öyle görünüyor ki, "Tevhid-i Tedrisat" yasasının adım adım bozulması, sadece kötü niyetten kaynaklanmıyor. İyi niyetlilerimiz de, beyinlerdeki Doğulu kökler yüzünden, yanlış kararlar alabiliyorlar, açıklamalar yapabiliyorlar.
    Üçüncü nokta: Kafa yapısı, farkedilmese bile, Doğulu olunca, Batılı bilgiler ve düşünceler şekilde kalıyor. Bunun en güzel örneğini, eğitim sistemimizi, hep yinelenen, hepimizin bildiği bir yanlış yoldan, ezbercilikten kurtarmak için girişilen bir yöntem uygulamasında gördük. Okullarda, Alman eğitim sistemi örnek alınarak uygulanmaya çalışılan "aktif yöntem" de yaşadık. Aktif yöntemin amacı, çocukları kendi kafalarını çalıştırmaya, soru sormaya, araştırmaya, alıştırmaktı. Daha bu "alıştırma" sözcüğü bile, Doğulu bir anlayışı, eski sistemin bir artığını yansıtmaktadır. Alıştırmak değil "görmeyi öğretmek" olmalıydı. Fakat kendisi "göremeyen" bir öğretmen -çünkü öyle yetişmedi--, nasıl görmeyi öğretebilir? Nitekim aktif yöntem, yine passif oldu. Öğretmen sadece soru sorduğuna göre, iş anne babanın sırtına yüklendi. Çocuklar şimdi öğretmenin değil, anne babaların öğretmenin sorularına verdikleri yanıtları ezberler oldular. Kuran geleneğinin yetiştirmeleri olan kafalarımız, görmeyi bilmiyor ki, öğretebilsin. Biz, çocuklarımıza, ancak hazır bilgiler sunabiliyoruz, gösteremiyoruz.
    Bir şeyin tarif edilmesi, o tarifin ezberlenmesi, o konuyu "bilmek" demek değildir. Tarifler o sorunu çözmeye ise asla yetmez. Bilmek ezberlemek değil, görmek olmalıdır. Ama nasıl? Bilimsel, eleştirel akılla! Fakat onu nerede bulacağız? Kuran kurslarının, din derslerinin körpe kafalarda körlettiği bu yetiyi, artık hiçbir bilimsel bilginin öğretilmesi geri getiremez. Getirememektedir. Laboratuarda yapılan deney ile tahtaya yazılan matematik formül arasındaki bağ, bir ezber konusundan öteye, bir anlayışa, bilimsel araştırmanın gerektirdiği kavrayışa ulaşamamaktadır. Bu soyut düşünceye yabancılık, somut defter ve kitap sayfaları arasında kalmaktır.

Bazı Gerçekler

Dr. Halidun ŞEN

Bugün artık bilim dünyasının çoktan kabul etmiş olduğu bazı gerçekler, anlayamadığım nedenlerden, Türkiye'de hâlâ, bazı bilim adamlarımız tarafından, kabul görme eğiliminde bile değil. Örnek olarak, kendi bilim dalımı, dil-yetisi-bilimleri (eski adıyla dil-bilim) dalını ele alacağım. Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri dalında, sözü edilen bilim dalının bilimcilerini yetiştiren tek bir fakülte ya da yüksek-öğretim kurumu yoktur. Dil-yetisi-bilimleri dalında bir uzman bilimcinin yetişmesi için on yıllık bir süre gerekmektedir (bu süre Yeni "Sorbonne" üniversitesi'ndeki süredir). Bilimcisi içinse dört ile altı yıl gerekir. Uzman bilimciden anladığım, doktora tezini vermiş olan bilimcidir. Türkiye bu olanaklara, yani yukarda adı geçen bilim dalının (uzman) bilimcilerini yetiştire-bilme olanaklarına henüz kavuşmuş değildir. Denilecek ki, ama Türkiye'de "dil-bilim" ana-bilim dalları ya da bölümleri var. Bu "dil-bilim" ana-bilim dallarının ya da bölümlerinin öğretim süresi bir, iki yıldır. On yıllık bir yüksek-öğretimle, bir iki yıllık bir yüksek-öğretim arasında oldukça büyük bir fark vardır. "Dil-bilim" ana-bilim dallarının ya da bölümlerinin bilimsel açıdan yetersizliği artık tartışma götürmez bir gerçektir. Bir, iki yıllık yüksek-öğretime yönelik "dil-bilim" ana-bilim dallarından ya da bölümlerinden, ses-bilgiciler, dil-bilimciler, toplum-dil-bilimciler budun-dil-bilimciler, ruh-dil-bilimciler vb. yetişmeyeceği, yetişemeyeceği artık Türkiye'de kabul edilmelidir.

Dil-yetisi-bilimlerinin dil(ler)i bilimsel olarak inceleyen *tek bilim dalı* oluşu gerçeği, bu dalın bilimcilerini yetiştiremeyen Türkiye'yi düşündürmelidir bir-az. Özellikle bağımsızlıklarını yeni kazanmış Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini yoğunlaştıran Türkiye'nin en başlıca sorunlarından biridir yukarda anlatmaya çalıştığım eksiklik. Bu eksikliğin en kısa zamanda giderilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğe suskun kalanlar karşı çıkanlar kadar sorumlu olacaklardır tarih önünde ilerde.

Bir bilim dalının bilimcisi ola-bilmek için, en azından, o bilim dalının fakülte ya da yüksek-öğretim kurumlarından birini bitirmiş olma gerçeğine de (bu gerçeğe ayrıksı örnekler oluşturanlar, ait oldukları bilim dalında birer deha olarak kabul edilmiş olan bilimcilerdir) Türkiye'de, kendi alanımdır söz konusu olan, saygı duyulmamaktadır. Türkiye'de dille ilgilenen hemen hemen herkes (ilgi alanlarına göre) ya dil-bilimciyim ya ses-bilgiciyim vb. demektedir, ya da onlara öyle denilmektedir. Bir bilim dalının böylesine ucuzlatılmış oluşu, dikkat çekici olduğu olduğu kadar acıdır. Bu olgu Türkiye'ye hiç-bir şey kazandırmayacağı gibi çok şey alıp götürür. Bilimsel özgürlüğün, bilimsel saygının, bilimsel terbiyenin olmadığı yerde bilim olmaz, olamaz. Yukarda verdiğim örnek, bilimin ola-bilmesi için gereken ilk üç temel koşulun Türkiye'de, dil-yetisi-bilimleri dalında olmadığını tanıtlamaktadır. Hint- Avrupa betik-bilimcisi olan Georges DUMEZİL, yapmış olduğu dil-bilimsel çalışmalara rağmen (örneğin Türkçe ile Keşua(1) dili arasındaki yakınlığı bulup ortaya atmıştır) kendisine ne dil-bilimci demiştir ne de dedirtmiştir. Ünlü Türk betik-bilimcisi Louis BAZİN, yüksek seviyedeki dil-bilim bilgilerine rağmen hiç-bir zaman dil-bilimciyim dememiştir, dil-bilimci denilmesini kabul etmemiştir. Dil-bilim alanında dünyaca tanınan "Collège de France"da dil-bilim kuramı kürsüsü sahibi dil-bilimci Claude HAGEGE "dil-bilim dışımı, ne haddimize düşmüş konuşmak" cümlesini sık sık tekrarlayan bir bilim adamıdır. Kısacası herkes ne olduğunu, ne yaptığını, nerede olduğunu bilmelidir yukardaki örneklerde görüldüğü gibi. Yani bir bilim adamı olarak yerini, alanını, bilgisinin "Savoir" alan sınırını bilmelidir. Bu biliş de ancak bilimsel özgürlüğün, bilimsel saygının ve bilimsel terbiyenin ne olduğunu kavramakla oluşur. Herkesin, her şeyi bilirim, her bilim alanında yazarım, yayımlarım dediği bir ortamda yukarda sözünü ettiğim "biliş" olgusu oluşamaz. "Biliş"in oluşamaması, bilincine varılamaması bir toplum için en büyük tehlikelerden biridir. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmanın bir toplumun geleceği için ne denli gerekli olduğunu bilmem söylememe gerek var mı?

Bilimsel kanıtlara, bilimsel kanıtlarla yanıt verme gerçeği de bilimde bir gerekliliktir. Bu gerçeği anımsattığımda, bazı bilim adamlarımız (!) bunun yanıt verme özgürlüklerini kısıtlamak anlamına geldiğini söyleme ilkelliğini göstermişlerdir. Bu tutum, gerçek bilim adamının tutumu değildir. Bilimsel tartışmalar bilimsel tanıtlamalar ve bilimsel kanıtlar ile olur, yoksa ağız kalabalığı dediğim ucuz mantık yürütmelerin sonucu ortaya çıkan laf ebeliği ile olmaz.

Bir bilim adamı bulduğu, bu-gün için geçerli olan, bilimsel doğruların sonsuza değin değişmeyeceği düşüncesinden kurtulmalıdır. Ancak bu özgürlüğü kendisine hediye ede-bilen bilim adamı ilerleye-bilir kendi alanında. Bilimsel özgürlükteki iç özgürlüğün önemli oluşturanlarından biri yukarda sözünü ettiğim olgudur. Bir bilim adamı biçimlendirmeyi, biçimciliğe "formalisme" düşmeden gerçekleştire-bilmelidir çalışmalarında. Bir bilim adamı çalışmalarının, yapıtlarının ilk eleştirmeni ola-bilmelidir. Yanılgılarını bulup düzelte-bilmelidir. Kendi görmediği yanılgıları, bilimsel tanıtlar desteğinde kanıtlandığında kabul etme bilimsel olgunluğunu göstere-bilmelidir. Bu yanılgıları bulanlara, kendisini uyaranlara teşekkür ede-bilmelidir.

---

(1) Peru'da konuşulan Keşuaymara dil ailesine ait yerli dillerinden biri.

ŞİİRLER

Kürşat'a Armağan

KÜRŞAT GİBİ SESLENİŞ
Düşlerimin sisli kıyılarında
Bir Fuzulî dizesi söyle
Ölümsüz bir âşık gibi geleyim sana
Gözlerimde gri güller

Tavuskuşlu yatak çarşafları sarkar
Pirinç başlıklı demir karyoladan
Fiyonklu sepetlerde iri güller
Annemsin işte sütle koklarım seni

Ne zaman geldin bilmiyorum
Bildiğim güneş parlıyordu suda
Yaprak kıpırdamaz havada
Dudakların kavak yaprakları gibi

KÜRŞAT GİBİ: DEME
Senden uzak yaşanmıyor
Sesin gelir yapışır canıma
Eline değince elim çimlenirim
Ilık bir güneş geçer içimden

Aşktır bu gecelerimi iğneler
Yürür kırmızı gülburunlarına
Küstükçe belleği gülün
Serpilip kökleşir ayrılık

Dillerinde güneşli şarkılar
Çocuklar gülüyor penceremde
Seslerine çiy düşmüş serçeler
konuyor
Ellerime omuzlarıma

BİTMİYOR YÜREĞİMİN ÇIRPINTILARI

Seni düşünüyorum gözlerim buğulu
Yeni pişmiş küpten çıkan sesine
hasret kulaklarım
Mavi özlüyorum kızıl özlüyorum
Bitmiyor yüreğimin çırpıntıları
Seni düşünüyorum sözlerim ağulu

SANA BİR BULUT ISMARLAMIŞTIM
Sana bir bulut ısmarlamıştım
Gri türkülerle yüklü
Küçük bir yaramazım işte
bulutumu isterim

Gülüşünde kızıl güllerim kaldı susuz
Neden soldu yanaklarındaki goncam
Biliyorum bütün kırmızıları karşıma dizdiler

Peki bülbülleri ne yaptılar?

YALNIZLIK
İşte gün bitti akşam oldu
Perdeleri indir yak ışıkları
Yalnızlığım düğün ister

Perdeler indi ışıklar yandı
Yalnızlığım odamda çırılçıplak

Işıkları söndür perdeleri aç
Akşam doğsun içime
Yalnızlığım çoğalmak ister

ÖVÜNSEK DE

Korku sözü alınmazdı ağza
Doğup büyüdüğümüz yerde
Oysa yüreğim çatlardı
Yıldızlardan çalıyı hışırdatan
rüzgârdan

Bir aşktı korkusuz
Ölümsüz ve sınırsız
Mavi gök ordadır

Umutsuzdur her şey gönensiz
Ne güzeldir kadın sesi
Yağmur kokan yaz akşamlarında

ARDIÇ AĞACI

Sen bir ardıç ağacısın
Ulu atamdan öğrendim
Sazımın kolu oğlumun eli
kızımın ayağısın
Yaprakların gönlümün iğneli aşkı
Çiçekli basma gibi gölgen

Bin bir türkü bilirim
on binlerce ezgi
Budaksız gövdene
oğlumun eliyle dokunurum
kızımın ayağıyla
Söze dökerim rüzgârlı uğultunu
kırmızıya boyanır yaprakların

EKMEK

Senin için aralıyorum
penceremi
Gün doğmadan
Alıcın dikenli dalında
Senin için selamlıyorum
ardıçkuşunu
Işığı görmeden asmakuşu
Sessiz çatlamasını duymadan
goncanın
Senin için açıyorum sokak kapısını
Öpmeden yanağını oğlumun
Durakta bir kız
gülüşü aldatılmış
Karanfili ebrûli
Duman tutmuş dilimi
gülümseyemiyorum
Senin için
gülen yüzlerine aldanırım
Süzme insan kanı içenlerin
Yaşamıma gölgen düşer
Sen özgürlüğümün katili
acı lokmam
tatlı ekmeğim

Vecihi TİMUROĞLU

Tony Cliff
Lenin
1893-1914
Partinin İnşası

Lenin Biyografisi 4 ciltlik bir çalışma. I. cilt, 1893-1914 dönemini kapsıyor. Tony Cliff'in bu çalışması, Rus Devrimine ilişkin bug ne dek çevrilmiş kaynaklardan sadece hacim olarak ayrılmıyor. Onlarda bulunmayan veriler, kitaba ayrı bir özellik kazandırıyor. Bu yönüyle biyografi, Lenin'in eserleri ve Bolşevik Parti Tarihi'ni tamamlayıcı bir kaynak özelliğinde.

TARİHSEL YAYINCILIK
Babıali Cad. 20 / 1 Cağaloğlu-İst. Tel: 511 10 05

Medya Ahlâkının Felsefi Temelleri*

Ömer Naci SOYKAN

Bilim ahlâkı, spor ahlâkı, biyo-ethik, medya ahlâkı gibi birbirinden bağımsız, ayrı ayrı ahlâk'lar var değildir. Bunlar ve benzeri diğerleri, bir ve aynı ahlâkın türlü alanlarda, bu alanların özelliklerine göre çeşitli uygulamalar bulmasıyla aldığı ayrı nitelemelerdir. Buna göre, "medya ahlâkı"nın da kendi temelini bulacağı, genel anlamda ahlâktan ilkin söz edilmelidir.

En genel olarak ahlâk, biri toplumda, çeşitli yer ve zamanda görülen örf, âdet, töre, gelenek-görenek gibi kurumların kendileri ve onların araştırılması demek olan sosyal ahlâk ve sosyolojik ahlâk, diğeri birincinin tersine, tek kişi için olan ve onun ahlâksal eylemlerinin üstüne konuşan ahlâk felsefesi ya da "ethik" olmak üzere iki başlık altında toplanır. Bizi burada ilgilendiren bu sonuncusudur ve biz "ahlâk" dediğimizde, eğer ayrıca bir nitelemede bulunmazsak, bundan felsefi ahlâkı kastediyoruzdur.

Ahlâk, doğa ve toplum bilimleri gibi betimleyici değil, fakat buyurucu, düzenleyici, yasa-kural koyucudur. Bu nedenle "ahlâk yasası"ndan söz edildiğinde, bu, "ahlâk buyruğu" anlamında alınmalıdır. Sosyolojik ahlâk dışında, betimleyici bilim anlamında bir ahlâk biliminin olamayacağı doğru savı ile bir ahlâk felsefesi, ethik anlamında bir bilimin olamayacağı yanlış savını birbirine karıştırmamak gerekir. Ethik, betimleyici bir bilim olarak sanki öne sürülüyormuş da -ki bunu hiçbir filozof yapmamıştır- onun cümlelerinin bir çözümlemesini yaparak, onların betimleyici önermeler olmadıklarını, malûmu ilâm edercesine göstererek, buradan ethik'in bir bilim olmadığını sözümona kanıtlıyanlar, dediğimiz gibi, ethik'in kural koyucu, düzenleyici, aksiyolojik bir bilim olduğunu görmezden gelirler. Eğer onlar, yine de betimleyiciliğin bilim adını almanın vazgeçilmez koşulu olduğunda ısrar ederlerse, o zaman onlara matematiğin neyi betimlediğini sormak gerekecektir.

Bilimlerin, özellikle doğa bilimlerinin yasalarına uyup uymamada sorunsal bir yön yoktur. Çünkü burada sonuç, kendisini hemen gösterir. Öte yandan hukuk yasasının ceza, din buyruğunun da ceza ve ödül gibi yaptırımları vardır. Ama bir ahlâk buyruğu karşısında durum nedir?

Bilim yasası için doğa, hukuk yasası için devlet, din buyruğu için Tanrı birer yaptırım nedeni ve bu yasa ve buyrukların teminatı ise, kendisini dinden ayırmış bir ahlâkın buyruğu için böyle bir teminat aranmalı mı, aranırsa o nedir, aranmazsa, o zaman ahlâk buyruğunun yaptırım gücü ne olur? Bu soru, bir ahlâk felsefesinin görmezden gelebileceği türden bir soru değildir.

Kendisinden sonraki tüm ahlâk anlayışlarını, onların kendisiyle bir hesaplaşmaya girmesi anlamında âdeta zorunluca belirlemiş olan ve bizim de burada hareket noktamız olacak olan Kant ahlâkı da gerçi başlangıç olarak değil ama sonuç olarak bu sorunun bir yanıtıyla ilgilidir. Kant, Tanrı'nın varlığının varlıkbilimsel bir kanıtlanımının olanaksız olduğunu(1) ama Tanrı'nın varlığını kabul etmenin ahlâksal bakımdan zorunlu olduğunu(2) söyler.

Kant, bir özgürlük yasası olarak ahlâk yasasını doğadan ayırır.(3) Böylece insanın önünde ikinci bir dünyanın kapısını açar. Bu, ahlâk dünyası, özgürlüğün dünyasıdır. Birinci dünyada, yani doğada, görünüşler dünyasında, insan düşünmesi ile doğanın ilkeleri arasında bir uygunluğun bulunması yoluyla en yüksek yasa olarak nedensellik (kausalite) yasası ortaya çıkar. Buna ahlâk dünyasında bir karşılık olarak öngörülen kavram ise "en yüksek iyi kavramı"dır. Nedensellik gerçi öznenin kurduğu bir bağ idi ama onda aynı zamanda, şeyin kendisinden gelen, nesnel alanda olup biten bir bağlanma vardı. Bu bağlanma, bu öznel yasanın bir anlamda teminatı idi. Ama özgürlük yasası böyle nesnel, ontik bir teminattan yoksundur. Zaten aksi olsaydı, o özgürlük olmazdı. Kant, "en yüksek iyi"nin isteme özgürlüğü yoluyla ortaya konmasının ahlâksal bakımdan a priori zorunlu olduğunu söyler.(4) "En yüksek iyi"der, "ahlâksal olarak belirlenmiş bir istemenin zorunlu olan en yüksek ereğidir, pratik aklın hakiki nesnesidir."(5) Ancak Kant burada kalmaz, "en yüksek iyi"yi de daha yüksek bir kavramın altına koyma gereksinimini duyar. "En yüksek iyi", ancak Tanrı'nın varoluşu koşuluna bağlanır.(6) Üstelik Tanrı, gerçi doğanın içinde olarak değil, ama onun en yüksek nedeni olan bir öz olarak kavranır. Böylece Tanrı, hem nedensellik ilkesinin doğa üstünde hem "en yüksek iyi"nin birleştirici ide'si olur. Kant ahlâkının en güçlüklü yanı, bize göre, tam bu noktada kendini gösterir. Kant, Birinci Kritik'inde, deyim yerindeyse, Tanrı'yı doğanın içinden kapı dışarı eder; ama yine bu Kritik'in sonucunda salt aklın son ereğinin bir belirlenim nedeni olarak ortaya çıkan "en yüksek iyi ideali" için, İkinci Kritik'de Tanrı'nın varlığını zorunlu kılmakla, gerçi Tanrı'yı tekrar doğanın içine buyur etmez; fakat onu hem insanın önüne açtığı bu ikinci dünyada postula olarak hem de birinci dünyanın, yani doğanın en yüksek nedeni olarak öne sürer. Kant söylemese de buradan şu sonuca varmak doğru olur: Ahlâk yasası, ilkin "en yüksek iyi"ye ve sonra bu da Tanrı'ya bağlanmakla Tanrı'nın varlığı teminatı altına alınmış olur. Nitekim Kant'tan yola çıkan Alman İdealizm'inde, örneğin Schelling'de bu yol, sonuna dek gö-

türülür.(7) ancak burada, Kant'ın doğrudan doğruya göstermediği başka bir yolu açmak olanaklıdır. Bu yol, İkinci Kritik'te Tanrı vesayeti altına giren ahlâk yasasını bu vesayetten kurtarmak için, onu Üçüncü Kritik'te ortaya konan "beğeni yargısı"nın bir temellendirilişi ile ilgi içinde görmekle açılacak olan bir yoldur.

Erişkin ve sağlıklı tüm insanlarda **sağduyu** vardır. Kant, **sağduyu** ya da sağlıklı insan anlama yetisi olarak anladığı **sensus communis**'i, yani insanın ortak olan anlama yetisini, insan adına sahip çıkan birinden beklenebilecek en az şey diye niteler ve o, estetik beğeniden sağduyunun, "sensus communis"in bir tarzı olarak söz eder.(8) Bunun anlamı şudur: Bir tasarıma ilişkin duygumuzu bir kavramın aracılığı olmaksızın genel olarak bildirilebilir kılan şeyin yargılama yetisi yoluyla beğeninin tanımlanabilmesidir.(9) Böyle bir yargılama yetisi, sensus communis'ten başkası değildir. Öte yandan Kant, beğeninin hiçbir nesnel ilkesi olamıyacağını ve beğeni ilkesinin genellikle yargı gücünün öznel ilkesi olduğunu söyler.(10) Bunun anlamı da şudur: Beğeni yargısı, bilgi yargısı gibi nesne kavramından ve bizzat nesnenin algısından çıkmaz, tersine onu aşar. Nesneye ait olmayan, nesnel olmayan ve bu nedenle de bir bilgi yargısı olmayan beğeni yargısı, özneldir.(11) Ama bu, ilkesi öznel olan beğeninin özneler arası bir geçerliğe sahip olmasını engellemez. Böyle bir geçerliliği, beğeninin **sensus communis**'le tanımlanabilmesi bize verir. Demek ki, sağduyunun bir biçimi olan beğeni, gerçi nesnel olmamakla nesnel bir geçerliliğe sahip değildir ama, tıpkı sağduyunun kendisi gibi öznel olmakla onun özneler arası bir geçerliliği vardır. İmdi biz, bu noktadan itibaren Kant'ı doğrudan doğruya izlemeyi şimdilik bırakıyor, ama burada elde ettiğimiz bu sonucu, Kant'ın üç Kritik'inde de hiç sorun etmediği bir kavrama uygulamak istiyoruz. Bu kavram **vicdan**dır.

Erişkin ve sağlıklı tüm insanlarda **vicdan** vardır. Vicdanı insanın ahlâksal eylemlerinde, iyiyi kötüden, haklıyı haksızdan ayırt etme yetisi, temyiz kabiliyeti olarak anlıyoruz. Bu yetiyi insanın edinebilmesi, tıpkı sağduyu gibi, hem belli bir ergenlik yaşı ile hem de onun eğitimi ile ilgilidir. Sorunun bu yönü, yani vicdan doğuştan mıdır, yoksa sonradan mı edinilir tartışması bizi burada ilgilendirmiyor. Esasen bu, bizim açımızdan felsefi bir sorun değildir. Öte yandan biz vicdanı sağduyu ile birlikte işlemesi bakımından, sağduyu ile ilgili görmemize karşın, onu sağduyunun bir tarzı diye anlamıyoruz.

Her insanda bir vicdanın olup olmadığı, bize göre, sorunsal değildir; ama sorun şuradadır: Vicdan eğer ahlâksal eylemin tek kişideki ayırd edici, belirleyici ilkesi ise, böyle bir ilke insanlar arası bir ahlâk ilkesi olarak nasıl öne sürülecektir? Gerçi herkes vicdanı olduğunu söyler ama vicdanın sesi her birinde ayrı ayrı çıkabilir. Çünkü insan, vicdanının sesini, düşünme yoluyla kendi ilgi ve çıkarlarına göre ayarlayabilir. Bu nedenle vicdanın yönlendirilmesinde daha başka şeylere gereksinim vardır.

Bu şeyler nelerdir? İlkin akla Tanrı inancı geliyor. Hatta Wittgenstein gibi hiç de teolog yönü olmayan bir filozof bile "Vicdan Tanrı'nın sesidir."(12) demişti. Tek başına Tanrı inancının vicdanın yönlenmesinde, gelişmesinde olumsuz bir etkisi olmayacağı açıktır. Ancak Tanrı inancı belli bir dinin içinde olarak düşünüldüğünde, o zaman o, bu dinin inanç sistemi içinde âdeta kaybolur ya da dinin inanç sistemi içinde iş gören, bu sisteme hizmet eden bir öğe olarak kalır. Böyle bir Tanrı inancının, ayrı ayrı dinlere mensup insanlar için tek insanda, ama her insanda bir ilke olarak iş görecek vicdana yönlendirici olarak katılması olanaklı değildir. Ama gerek Hıristiyan mistiklerinde, gerek İslâm sufilerinde bulduğumuz, dinsel inanç sistemlerinin belirlemelerini aşan, halis, saf bir Tanrı inancı, belirttiğimiz gibi vicdanı olumlu yönlendirmek bir yana, doğrudan doğruya onun yerini bile alabilir. Bu bakımdan Wittgenstein'ın yukardaki sözüne hak veriyoruz. Fakat her insanda ya da insanların çoğunluğunda böyle bir Tanrı inancının yeşereceğini beklemek ütopiktir. Bu ütopya, insanları Leibniz'in yetkin evren tasarımındaki birer monad olarak görmek anlamına gelir.

Vicdanın yönlenmesinde başka bir etken, estetik beğenidir. Yine Kant, güzeli yargılama yetisinden yüceyi yargılama yetisine bir geçişten söz eder.(13) "Güzel" yargısında estetik beğeni olarak ortaya çıkan şey, "yüce" yargısında ahlâksal bir karakter de kazanır. O şöyle der: "... doğadaki yüce üstüne yargı, (...) kendi temeline insan doğasında sahiptir; yani sağduyu ile birlikte, aynı zamanda herkesten beklenebilir ve istenebilir olan şeyde, yani (pratik) ide'ler için olan duygu yetisinde, yani ahlâksal duygu yetisinde."(14) Gerçekten de örneğin, yıldızlı bir gecede gökyüzüne doğru başını yukarı kaldıran insan, o anda yüce duygusunu yaşayabilir ve bu duygu onun üzerinde ahlâksal bir etki bırakır. Bu nedenle olacak ki Kant, kendi mezar taşına da yazılmış olan, o ünlü sözünü söylemiştir: "Başımın üstündeki yıldızlı gökyüzü ve içimde ahlâk yasası."(15) Bu arada, yüce duygusunun doğa karşısında edinildiği gibi, belli uzaklıktan bakıldıkta insanın görme alanını aşan anıtsal sanat yapıtları karşısında da duyulduğunu belirtmek isteriz. Örneğin, bir gotik katedral, Süleymaniye camisi insanda güzel duygusunu aşan bir yüce duygusu uyandırır. Estetik beğeninin dolaylı olarak "yüce" yoluyla yaptığı ahlâksal etki bir yana, -Kant söylememiş bile olsa- doğrudan doğruya "güzel" sayesinde de bir ahlâksal etkide bulunabileceği bize açık görünüyor. Esasen bunu da Schiller dile getirmişti.

Kant'çı bir filozof olan şair Schiller, "Tiyatro'ya ahlâksal bir kurum olarak bakmak"(16) adlı yazısında şöyle der: "Sahnenin yargısı, dünya yasalarının alanının son bulduğu yerde başlar. Görsel canlandırma, ölü harf ve soğuk öyküden daha güçlü etkilediği gibi, aynı biçimde tiyatro, ahlâk ve yasalardan daha derin ve daha sürekli etkide bulunur. Ama burada o, yalnız dünyasal adalete destek verir. (...) Yalnız bir giz tanırım, insanı ahlâkça bozulmadan koruyacak olan bir giz ve bu, onun kalbini zayıflıklardan esirgeyecek olan gizdir. Bu etkinin büyük bir bölümünü tiyatrodan bekleyebiliriz. (...) Tiyatro, devletin diğer her bir resmi kurumundan daha çok bir pratik bilgelik okuludur, kent yaşamı yoluyla bir yol göstericidir, insan ruhunun en gizli giriş

bölümleri için şaşmaz bir anahtardır. (...) Sağaltıcı tiyatro sahnesinin ahlâk eğitiminde yararı öylesine büyük ve çok yönlüdür ki, anlayış yetisinin tüm aydınlanması hususunda daha önemsiz hiçbir yarar ona yakışmaz." Schiller için sanatın ahlâk eğitiminde rolü, kuşkusuz yalnız tiyatro ile sınırlı değildir. O, tüm sanatı, insanlığın eğitim aracı olarak, özgürlüğe ve güzelliğe varmanın, yani tam insan olmanın yolu olarak kavrar. Bugüne göre adı bile anılmayacak derecede önemsiz olan, Schiller'in kendi zamanında gördüğü uzmanlaşma eğilimini o, insan için sakıncalı buluyordu. Ona göre, yalnız bir yanını geliştiren insanın diğer yanları güdük kalmıştır. Böylece parçalara ayrılmış insanı bütünleyecek biricik araç sanattır.(17) Dinin sağladığı birliğin modern dünyada çözülmesiyle, birleştirici güç olarak dinin yerine Schiller, sanatı önerir ve sanata toplumsal-devrimci bir rol veren estetik bir ütopya tasarlar. Ne var ki, sanatı insanın ahlâksal eğitimi için biricik etken görmüş olmasına karşın o, bizim burada kendisinden beklediğimiz şey, yani estetik duygunun vicdanla ilgisi konusunda pek bir şey söylemez. Daha doğrusu Schiller, bu ilgiyi sanatta ikinci derecede görür. O şöyle diyor: "Eğer biz, komedi ile trajediyi, edinilen etki ölçüsü bakımından değerlendirmeyi üstlenmek isteseydik, deneyim belki de ilkini yeğ tutardı. Alay ve aşağılamanın insan gururunu heyecanlandırması, nefretin insanın vicdanına verdiği acıda olduğundan daha çok duyguludur."(18) Demek ki, Schiller'e göre komedinin insan ruhuna yaptığı etki kadar olmasa bile, trajedinin de insan vicdanını uyandırması söz konusudur. Ama o, bu nokta üzerinde durmaz. Bu noktada bize Schiller'den daha çok yardımcı olacak filozoflar, kuşkusuz Aristoteles'dir. Ona göre bir "mimesis tes prakseos" (taklit edici eylem tasviri) olan "trajedi (...) acıma ve korku uyarımı ile bu tür ruh durumunu temizleme ("katharsis") işini görür.(19) Seyircinin sahnede gördüğü canlandırma yoluyla, onun bu tür istekleri sahnede görüntü olarak ortaya çıkmış ve bu suretle o tatmin edilmiş, ruhu bu duygulardan arındırılmış olur. Böylece sanat, yani trajedi insanda ethik bir etki bırakır.(20) Gerçi burada Aristoteles "vicdan" denebilecek bir şeyden söz etmez, ama onun sözünü ettiği acıma duygusunun vicdana ait bir duygu olduğu açıktır. Aristoteles'in sanatın kendisinde, onun işlevinde bir ahlâksallık bulması ve bunun vicdanla ilgi içine konulabilecek bir etki olarak anlaşılabilmesi, bizim, estetik duyguyu vicdanı yönlendirebilecek bir etken olarak kavramamıza hizmet eder.

Sanat yoluyla, estetik beğeninin geliştirilmesi suretiyle insanın ahlâksal eğitimi, toplumun bütünü ya da çoğunluğu göz önüne alındığında güç bir iştir. Biz burada Schiller gibi, dinin yerine geçecek bir estetik ütopyadan söz etmiyoruz. Ancak aynı güçlük, yukarıda sözünü ettiğimiz halis Tanrı inancı yoluyla edinilecek ahlâksallıkta da vardır, hatta günümüz koşulları, çağ tini bakımından düşünüldükte güçlük burada daha fazladır. Ayrıca, Tanrı inancının toplum genelinde, her zaman belli bir dinin hizmetine girmesi, dolayısıyla dinsel gurupların elinde yönlendirilmesi kaçınılmaz olmakla, buradan edinilecek yararın sakıncalarından daha az olacağı açıkça görünüyor. Bunun güncel, acı örneklerini hep birlikte yaşıyoruz. Oysa "estetik görüntü" yine Schiller'in dediği gibi, "ahlâk doğruluğu için asla tehlikeli olamaz ve bunun başka türlü bulunduğu yerde, görüntünün estetik olmadığı, güçlük çekmeksizin gösterilebilir."(21) Aynı şey, Tanrı inancı bakımından bir ayrımla söylenebilir: Tanrı inancının zarar verdiğinin görüldüğü yerde, bu, Tanrı inancı değildir, ancak o dinsel örgütlenmenin ve kurumlaşmanın aracı olmadığı sürece. Bir tiyatrodan çıkanların bir oteli kundakladıkları hiçbir yerde görülmemiştir; ama aynı şey örneğin camiden çıkanlar için söylenemiyor.

"Ethik", bilindiği gibi, Yunanca "ethos"dan gelir. Bu sözde başlıca olarak "alışkanlık" anlamı vardır. Aristoteles, bu nokta üzerinde önemle durur. Hatta bize göre o, "karakter erdemini" yalnızca alışkanlığa dayandırmakla ve bunda doğa vergisi hiçbir şeyin bulunmadığını söylemekle(22) alışkanlığın rolünü abartmıştır. Bu bir yana, ahlâksal eylemlerin alıştırma ile kazanılacak alışkanlıkla çok yakın ilgisi vardır. Bir alıştırma olarak sanat eğitiminin ve böylece estetik beğeni duygusunun geliştirilmesinin ahlâk için paha biçilmez yararları vardır. Sanat, bir yandan içinde barındırdığı trajik öğelerle vicdana seslenirken, öte yandan komik ve diğer öğeleriyle insan ruhunun incelmesinde, rafine bir ruhun kazanımında çok yönlü etkilere sahiptir. Amaç Schiller'ce bir estetik-toplumsal ütopya değildir. Ama toplum, sanat yoluyla eğitimi yine de bir ideal olarak göz önünde tutabilir ve eğitim düzenlemelerini bu ideale göre yapabilir. Amaç bu idealin ya da ütopyanın bugünden yarına gerçekleştirilmesi değil, fakat bu yolda olmaktır.

İnsanın sanat alıştırması yoluyla kazanacağı kendine özgü incelmiş duyarlığın, onun vicdanının yönlenmesinde etkili olacağı, böylece açıkça görülmüş oldu. Demek ki vicdan, bu estetik beğeni duygusunun ve gerek doğada gerekse anıtsal olmak koşuluyla yine sanat yapıtları karşısında sahip olunan yüce duygusunun, halis Tanrı inancının birlikte ve uyumlu olarak etkide bulunduğu alanda, yine insan anlama yetisinin ve sağduyusunun yönlendiriciliğinde olduğunda, ondan beklenen ahlâksal temeli oluşturur. Böyle bir şey olarak vicdan, başka hiçbir temele gereksinim duymaz. Vicdan insan için son şeydir. İnsan vicdanının sesini duyduğu sırada, başka biri bu sesi duymaz. Dolayısıyla insan, kendi vicdanından aldığı sesi, başka birine aktarırken değiştirebilir; ama kendisi ile baş başa kaldığı zaman bunu yapamaz. Çünkü insan, kendisini bilerek aldatamaz. Bu noktada vicdanda bilginin, bilinçli oluşun önemi ortaya çıkar. İnsan, dediğimiz gibi, kendisini bilerek aldatamaz, ama bunu bilmeyerek yapabilir. Bu nedenle vicdanın yukarıda belirttiklerimiz içinde özellikle anlama yetisinin birlikteliğine gereksinimi vardır. Çünkü insanın bilgili ve bilinçli olmasında kullandığı başlıca yetisi, anlama yetisidir.

Ahlâk buyruğu ya da yasası, vicdanın sesinden başka bir şey değildir, bu ses de her insanda, belirlediğimiz koşullar altında aynı biçimde ortaya çıkar. Ayrı insanların aynı olay karşısında ayrı vicdan sesini taşımaları, belirttiğimiz koşulların eksikliğindedir. Vicdan sesi, bu anlamda insandan insana değişebilir, ama vicdan-

dan vicdana değişmez. Ahlâk felsefesinin başlıca bir sorusu, yukarıda da öne sürdüğümüz, ahlâk buyruğunun insanlar arasında nasıl geçerli olacağı ya da iletileceği sorusudur. İmdi, ahlâk buyruğunun temeline vicdanı koymakla, böyle bir sorunu ortadan kaldırmış oluyoruz. Her insanda aynı olan sesin insandan insana iletilmesi diye bir sorun olmaz. Bu, aynı zamanda, vicdan sesinin ne doğallıkla nesnel ne de estetik beğenide olduğu gibi özneler arası bir geçerliğe sahip olma ihtiyacında olmadığı anlamına gelir.

İnsanın bu sese, bu buyruğa uyması, onu özgür kılar. Çünkü o, kendi buyruğudur. Özgürlük, keyfi eylemde değil, tersine eylemin yasalılığındadır. Ancak bu yasalılığın bir iç-yasalılık olması halinde insan özgürdür, yani insanın uyduğu yasaya onun kendisinin sahip olması halinde.

Vicdanın yaptırımı, iç huzurudur. Vicdanına göre eyleyenin edineceği, eylemiyenin yoksun kalacağı şey, Yunanca **euthumia** sözcüğünün demek olduğu "iç barışı, gönül ferahlığı, ruh dinginliği"dir. "Euthumia" eylemin sonunda bir ödül olarak ortaya çıkar, ama ödül eylemin dışında olan bir erek değildir; tersine eylemin kendindedir. Bu nedenle o, burada, yine Kant'ın beğeni yargısı için söylediği anlamda bir ereksiz erekliliği gösterir. Başka bir deyişle, insan "Ben iç huzuruna sahip olmak istiyorum, öyleyse bunu değil de şunu yapayım." diyemez. Buna karşın o, "İç huzuruna sahip olmak istiyorsam vicdanımın sesini dinlemeliyim." biçiminde bir sözü, yalnız genel bir ilke olarak benimseyebilir; ama bunu eylemi yaptığı anda bir muhakeme ilkesi olarak kullanamaz. Çünkü ahlâksal eylem kendiğinden olan eylemdir; bir hesap etme sonucuna göre karar verilen eylem değil.

Vicdan olumsuz kullanımlıdır. Bunun anlamı şudur: Kişi vicdanının sesini duyduğunda ya kötü bir eylem yapmıştır veya yapmak üzeredir ya da böyle bir eyleme tanık olmuştur. O halde vicdanın sesine uyarak yapılan eylem, o sesi işitmeden önce, eylemin koşulları hazır olduğunda, sonunda bir vicdan azabı duyulmayacak eylemi seçmek demektir.

Fakat eylem sonunda bir vicdan azabı duyulmuşsa, gerçi eylem vicdanın sesine uygun değildir; ama bu böyledir diye pişman olmamak iki kez kötü yapmak olur. Spinoza, "yaptığından pişman olan kimse, iki defa bahtsız ve güçsüzdür"(23) der. Ama bize göre burada bu sözün tam tersi doğrudur. Çünkü insan ne denli çaba gösterse de bütün eylemlerinde ahlâksal davranamaz. O, hem kendi iç doğasından gelen itkilerin hem kendi dışından gelen etkilerin ahlâksal tam uyumunu her zaman gerçekleştiremez. Birincilere belki daha çok egemen olabilir, ama dışardan gelen etkilere egemen olması için onun tam bir inziva hayatına sahip olması gerekirdi. İnsanın hem iyiyi hem kötüyü yapabilen anlamında "disharmonik" bir varlık olması(24), iç doğasından gelen zıt itkilerin uyumunu ahlâksal eylemde her zaman gerçekleştirememe sonucunu doğurur ve böylece o, kötüyü yaptığı anda, ondan pişmanlık duymamasını istemek, onu ikinci kez kötülüğün eline bırakmak olur.

Araştırmamızda şimdiye dek elde ettiğimiz sonuçları, herhangi bir ethik alana olduğu gibi, medya ethik'ine de uygulayabiliriz. Bunun nasıl olacağını görmek için, şimdi ilkin "medya" denilen şeyin kısa bir betimlemesini yapmak istiyoruz.

İşitsel, görsel öğelerin ayrı ayrı ya da birlikte olarak kullanıldığı iletişim alanının bütününe, bilindiği gibi, "medya" denir. Sözcüğün kendisinden de anlaşılacağı üzere, iletişim için en az iki kişi ya da kişi yerine geçen herhangi canlı veya aygıt gereklidir. Tanımımızı insansal iletişimle sınırlarsak, onun kişiler arası bir olgu olduğunu söyleriz. Böyle bir olgu olarak iletişim, başlıca üç öğeden oluşur: 1. **İleten kişi.** Buna genel anlamda **iletici** diyoruz. 2. İleticinin ilettiği şey: **İleti** (mesaj). 3. Kendisine bir iletinin iletildiği kişi, genel anlamda **alıcı.** Bir de bazı iletişim kuramcılarının bu üç öğenin içinde bulunduğu ortamı, başlı başına bir öğe olarak ele almalarını bu çözümlemeye ekleyebiliriz.(25)

İletişim söylediğimiz gibi kuramsal olarak çift yönlü olmasına karşın, gerçekte, hele bizim gibi toplumsal örgütlenme ve kurumlaşmanın görece zayıf olduğu ülkelerde hemen hemen tek yönlüdür. Bu yön, ileti üretim ve gönderim odaklarından alıcıya doğrudur. Alıcının ileticiye geri göndereceği kendi (?) tepkisel iletisi bile 9'lu telefonlarda olduğu gibi yine ileticinin yararına ve yönlendiriciliğindedir. Medya odakları, sistemi öylesine kurmuşturlar ki, alıcı ne yapsa bu sisteme hizmet eder durumdadır. Kısacası ortada aslında iletişim diye pek bir şey yoktur. Biz zavallı "alıcı kitle", toplum geneli, gün 24 saat her an tek yönlü ileti bombardımanına maruz bırakılmış, hedef tahtayız. Öte yandan, dünyanın her bir köşesinden sürekli aldığımız, özellikle felâket içerikli mesajların üzerimizdeki etkisi, her birimizi ruh hastası yapmıyorsa, demek ki bu etkiler, bizde ancak gelip geçici, derin olmayan izler bırakıyordur. Aksi halde yaşamımızı sürdüremezdik. Sözümona iletişimin bu tek yönlülüğü, medya ahlâkının da başlıca olarak bu iletenler yönünde araştırılmasını gerektiriyor.

Yasak olmaksızın hiçbir toplum ne kuramsal olarak olanaklıdır ne de öyle bir toplumun gerçeklikte bir örneği vardır. Ancak demokratik toplum, yasakların olabildiğince en aza indirildiği ya da bu yöne doğru gidildiği toplumdur. Burada şu soru kendiliğinden ortaya çıkıyor: Madem ki şimdi o yasaklara gerek görülmüyor, neden onlar daha önce gerekliydi? Şimdi ne oldu da böyle oldu? Demokratik toplumlarda gerek tek kişide, gerek toplumsal kurum ve örgütlerde öz-denetim (otokontrol) eskiye göre daha çok etkin olduğu için, eskiden var olan yasaklar artık işlevlerini yitirdiklerinden onlar tedricen, toplumun bu sürecine uygun olarak ortadan kalkarlar. Yasanın yasakladığını kişi zaten yapmıyorsa, artık o yasağa da gerek yoktur. Kuşkusuz sorunun ekonomik, siyasal vb. başka boyutları da vardır. Ama bizi burada bu boyut ilgilendiriyor.

Demokrasisi bizimkisi gibi aksak işleyen bir toplumda özdenetim de aksak işlediği için, örneğin garip adlı bir "basın-ahlâk yasası" da vardır. Gariplik ahlâkın yasa ile tesis edilmek istenmesindedir. Ama bu yasa, örneğin bir yolsuzluk olayının porno filmleri aratmayacak biçimde medyada sunulmasını önleyemiyor. Bu tür medya skandallarının önlenmesi ya da etkisinin azaltıl-

ması, demokrasilerde yasa ile değil, öz-denetimle olanaklıdır.

Daha çok psikolojik-sosyolojik içerikli olan "öz-denetim" kavramının felsefedeki, ethikteki karşılığı, yukarıda sözünü ettiğimiz "auto-nomi"dir. Kendini denetleme, kendine söz geçirme, insanın dışsal etki altında olmaksızın, kendi koyduğu kendi yasasına kendisinin uyması demektir ve ancak böylece insan, yine dediğimiz gibi özgür olur. O halde medya ahlâkının tek kişideki temeli, otonomi'de aranacaktır.

Özellikle son günlerde ülkemiz medyasında hepimizi rahatsız edercesine her gün tanık olduğumuz, yasal sınırlamaların olağan boşluklarından yararlanan kişi haklarına saldırılar, dizginsiz kazanç hırsının, "keyf benim değil mi" mantığının neredeyse meşrulaştığı bir sosyal yaşam biçiminde, adına ister "otonomi" ister "oto-kontrol" densin, insanın kendi kendisine söz geçirmesi, kendisini denetlemesi, her zaman olduğundan daha çok bugün duyulan bir toplumsal ve kişisel ihtiyaç olarak karşımıza çıkıyor.

İnsanın otonom (özerk) olması, yine Kant anlamında, insanın daima erek olarak görülmesi, hiç kimse için, hatta Tanrı için bile araç yerine konulmaması demektir?(26) ancak kendi kişiliğinde, tüm insanlığı erek olarak görecek böyle bir kişi kimdir? O, böyle bir kişiliğe ve kimliğe nasıl sahip olur? O, nasıl "akıl varlığı" olur? "İnsanın insanlığı"ndan(27) ne zaman söz edilir? Elbette böyle bir duruma erişmek için insanın çaba göstermesi gerekir. Bu durum, ona doğal olarak verilmez. Ona doğal olarak verilen, onu hem buna hem bunun tersi durumuna vardırabilecek olan birtakım yetilerdir. İnsanın doğal yetilerinin, onu böyle bir duruma getirebilecek biçimde açılması, serilip serpilmesi ancak eğitimle olanaklıdır. Ama herhangi bir eğitimle değil, fakat yukarıda belirtilenler göz önüne alınarak söylendiğinde, başlıca olarak estetik eğitimle. Böyle bir eğitim, eğer sanattaki "ereksiz erekliliği", "auto telos"u (28) insan ruhuna ekerse, ancak o zaman buradan ahlâksal filizlenme beklenebilir. Yeniden söyleyelim: bu bir idealdir, gerçeklik değil. Hele rakipsiz ve denetimsiz bir liberal ekonominin egemen olduğu bir dünyada, insanın yalnızca ekonominin isterlerine göre âdeta piliç yetiştirildiği gibi eğitildiği, ekonomik verimliliğin başlı başına "ide" sayıldığı, günümüzdeki gibi bir meta düzeninde yaşayan bizlerin çoğuna bu sözler ancak masal tadı verebilir. Biz de bir "masalcı" olarak kendimizi kandırmak niyetinde değiliz. Şunun ayrımındayız: Medya iletisinin seçiminde, iletinin sunulacak biçimi almasında ve sunulmasında, kendisi de medya ağının bir ilmiği olan medyacının kararını etkileyen, onun dışında, gücünün yetmediği yığınla etken vardır. Yine de bu gerçekliğin bizi teslimiyetçi yapmasına izin vermemeliyiz, eğer "ideal" diye bir şeye hâlâ sahipsek ve eğer insandan hâlâ umutluysak.

NOTLAR:

1- Bkz. Kant, K.d.r.V., (B 620/ A 592) vd.
2- Bkz. Kant, K.d.p.V., (226-227)
3- Bkz. Kant, K.d.p.V., (224-225)
4- Bkz. Kant, K.d.p.V., (203-204)
5- Bkz. Kant, K.d.p.V., (206-208)
6- Bkz. Kant, K.d.p.V., (225-226)
7- Bkz.: Ö.N. Soykan, "Kuram-Eylem Birliği Olarak Sanat. Schelling üstüne Bir Araştırma." (Yayınlanacak)
8- Bkz. Kant, K.d.U., (156-157) vd.
9- Bkz. Kant, K.d.U., (160-161)
10- Bkz. Kant, K.d.U., (142-143) vd.
11- Bkz. Kant, K.d.U., (146-149)
12- Wittgenstein, Tagebücher, 8.7.16
13- Bkz. Kant, K.d.U., (73-74) vd.
14- Kant, K.d.U., (110-112)
15- Alıntı, H. Heimsoeth'den. Bkz. Immanuel Kant'ın Felsefesi, s.159, çev. T. Mengüşoğlu, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. 1231, İstanbul 1967
16- Schillers Werke. hrsg. v.L. Bellermann, Dreizehnter Band, S.85-96, Meyers Klassiker-Ausgaben, Leipzig und Wien.
17- Schillers Werke. Achter Band, Sechster Brief.
18- Bkz. Not:16
19- Aristoteles, Poetika 1449 b
20- Bu hususta geniş bilgi için "Sanatın Neliği-Sanatçının Kimliği" (Felsefe Dünyası, sayı:3, Ankara, Mart 1992) adlı yazımıza bakılabilir.
21- Schillers Werke. Achter Band, s.271-272
22- Bkz. Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s.27, çev. Saffet Babür, Hacettepe Ün. Yay. Felsefe Dizisi 5, Ankara 1988.
23- Spinoza, Etika, 4. Bölüm, 54. Önerme, çev. Hilmi Ziya Ülken, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1965.
24- Bkz. Takiyettin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, s.159, 278vd İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. No.773, İstanbul 1968.
25- Konuyla ilgili düşüncelerimiz hakkında geniş bilgi için "Her Tür İletişimin Taşıyıcısı Olarak Dil" (Felsefe Tartışmaları, 7. kitap, İstanbul, Ocak 1990) adlı yazımıza bakılabilir.
26- Bkz. Kant, K.d.p.V., (237-238)
27- Krşl. Not: 15'deki kaynak, s.139
28- "Ereksiz ereklilik - auto telos" için "Sanatın Kaynağı Sorunu: Oyun ve Dans" (Felsefe Dünyası, sayı: 2, Ankara, Aralık 1991) adlı yazımıza bakılabilir.

(*) Kısaltılmış bir biçimi, Türkiye Felsefe Kurumu'nun 12 Kasım 1993 günü, Tarık Zafer Tuna'ya Konferans Salonu'nda düzenlediği "Felsefe Açısından İletişim" konulu seminerde sunulan bildirinin tamamı.

YAZMAK

Ozan YILMAZ

İlkokulda öğretmenimiz "Cumhuriyet bayramını anlatın" diye bir ödev vermişti. Bayrama gittim, akşam da gördüklerimi yazdım. Ertesi gün sınıfta okudum; "Vali geçti, belediye başkanı geçti, askerler geçti, tanklar geçti, İstiklal orta okulu geçti, Paksoy kız lisesi geçti vs." Öğretmenimiz "aferin" dedi bu tür yazılara. Ortaokulda da aynı ödev verilmişti. Bu kez tanımlamaları daha çok kullanarak, öğretilmiş olan kompozisyon kurallarına uyarak yazmaya çalışmıştım: "Sıcak bir gündü. Yeni elbiselerimizi giyerek tören yerine gitmiştik. İnsanlar coşku içindeydi. Önce siyah makam arabasıyla vali, ardından belediye başkanı geçti. Daha sonra yeşil üniformalı, sert adımlı askerler geçti. Oldukça büyük olan tanklar geçerken yer sarsılıyordu..." Orta okul öğretmenimizde "aferin" demişti. Lisede aynı ödev verildiğinde, bu bayramın önemini, anlamını da eklemeye çalışmıştım yazıya. (Hani "böyüklerimiz" sık sık tekrarlar ya; "günün anlam ve önemi" cilasını sürmüştüm yazıma) Önceki yazdıklarım, basit ve yetersiz geliyordu artık. Tanımlamaları, soyutlamaları daha yoğun kullanıyordum: "Askerler sert adımlarıyla sanki birer disiplin abidesiydi. Vatandaşlar yurdumuzun bekçilerini kıvançla alkışlıyordu..." Maalesef yine "aferin" almıştım. Onca yıl eksik, yanlış, gerçeklerden kopuk yüzlerce yazımız ya "aferin" ile onaylanmış, ya da dil bilgisi kuralları yönünden eleştirilmiş ve değerlendirilmişti. Bugün öğretmenlerimizi düşünüyorum. Gerçekleri bilmiyorlar mıydı, açıklamaktan mı çekiniyorlardı, anlamayacağımızı mı sanıyorlardı? O zaman bu soruları hiç düşünemeden üniversiteye başladım. İlk yıl üniversite kazanmanın sevinciyle geçti. Sonra varsa yoksa tıp bilimi... (Eğitimin ağırlığından biraz da zorunluydu bu.) diğer fen bilimlerinden, sosyal bilimlerden, sanat ve kültür dünyasından **nasıl** sinsice uzak tutulduğumuzu, üniversiteyi "bitirip" hayata **"atılınca"** farkettim. Temel tıp konusunda bilgili, yaşamın ve bilimin diğer tüm alanlarında cahildik... Belki de en çok bu yüzden, günlük yaşamımızda basit, insani, yaşamsal sorunları çözmekte zorlandık. (Bugün de birçok insan aynı durumda; farklı eğitim düzeyindeki kişiler benzer sorunları yaşıyor; sevgisizlik, güvensizlik, duyarsızlık..) Lise ve üniversite yıllarında şiir ve mektup dışında yazma etkinliğim, bazı gazete, dergi ve kitaplara göz atmak dışında okuma etkinliğim olmadı. (Neyse ki bunlar oldu.)

Şimdi bilgilenmenin önemini anlıyorum, okuyorum, araştırıyorum, yazıyorum. İnsanın her davranışının bir eylem olduğunu düşünüyorum. İnsana özgü eylemler...

Yazmak da bir eylem. İnsana özgü, aktif bir eylem.. Yazmak düşünceyi ifade etmenin bir şeklidir. Yazmak, insanı yazılana paralel harekete-değişime davet eder. Yazı insanlara iletildikçe güç ve anlam kazanır. Yazma sürecinde, yeni durumlar ve açılımlar için okumaya, bilgilenmeye yeni çağrılar oluşur. Okumak ve yazmak, birbirini üretir, çağrıştırır. Okumayan-bilmeyen duyduklarıyla ya da medyanın duyurduklarıyla düşünür, konuşur, yaşar. Bugün ortaçağı yaşayabilir, o döneme özgü düşünce ve inançları savunabilir. Geçmişe bakıp düşünüyorum; nelere inanmışım.. okul öncesinde annebaba-Tanrı doldurmuştu düşüncemi; onlar iyi ve doğruydu.. Annem, "dünya düz ve büyük bir öküzün boynuzları üzerinde durur, öküz başını sallayınca deprem olur" derdi, inanırdım. O zaman annemden depremle ilgili bir yazı yazması istense, içtenlikle bunları yazardı. Daha ilkokulda bunun böyle olmadığını öğrendim. Yine de bilmediğim ve okulda öğretilmeyen şeyleri çoğunlukla yanlış olarak- aileden ve çevreden öğreniyordum. "Bulutların üstündeki melekler kırbacını şaklatınca şimşek çakar, böylece yağmur yağardı.." Bütün benzer açıklamaların yanlışlığı, bilginlerce binlerce yıl önce ortaya konulmuş ve yazılmıştı.. Diğer yandan okulda verilen bilgilerin de tümü doğru değildi; birşeyler öğretilmesinden ziyade, düzene uygun olarak "eğitilmemiz" söz konusuydu.

İnsanlığın toplumsal gelişmesine benzer bir şekilde; ilkokulda ilk çağı, ortaokulda "aile, din, namus, gelenek, devlet" yüceltmeleriyle orta çağı, lisede, "zengin olmak, eşyalara ve bir sevgiliye sahip olmak" anlayışı ile yakın (kapitalist) çağı yaşadım. Üniversitede bu etkiler zayıflayarak sürerken, "iyi doktor olmak, yönetici olup haksızlıkları düzeltmek, haklının-ezilenin yanında olmak" düşünceleri oluşmaya başladı. Fakat yeterli bilgi ve bilinç oluşturamadığımdan değil toplumsal çelişkileri çözmek, kendi yaşamımdaki çelişkileri bile çözmede zorlanıyordum...

Üniversiteyi bitirip çalışmaya başladığımda gördüm ki, yaşam düşündüğümden çok farklıydı. Saygıyla, umutla andığımız "emekçiler" en çok "rapor almak" için bana yakınlık gösteriyordu.. Çıkarcı anlayış herkesi, belki en çok emekçileri emeğine, kendine, birbirlerine ve insanlara yabancılaştırmış, kirletmişti.. yaşam hızla değişiyordu..

1993 yılından insanlarımıza bakıyorum.

Çoğu hâlâ ilkokul düzeyinde konuşuyor, yazıyor, düşünüyor, davranıyor. İlkokul çocuğunun "Ali bana top at, olur Ayşe olur" dediği gibi, köyde-gecekonduda orta eğitim bile görmemiş insanlar, "hanım bana ye-

mek yap-olur bey olur" şeklinde konuşuyorlar. Az sayıda kelime (çoğu özne ve fiil) ile konuşuyor, yazıyor, yaşıyorlar.. Örneğin mektuplarının çoğu şöyle; "Kıymetli kardeşim, nasılsın, iyi misin? İyi olmanı yüce Allah'tan dilerim. Bizden soracak olursan hamd olsun iyiyiz. Ayşe nasıl? Fatma nasıl? Hatice'nin yaşı geldi kocaya verdiniz mi?.." Bilgileri, insanı, doğayı, evreni, olayları açıklamaları da buna paralel; çok yalın, çok basit, duyduklarıyla ve inanışlarla sınırlı. Birçok soruya, "ne yapalım kader böyleymiş", "Allah öyle yaratmış" ya da "Allah bilir, biz **zavallı kullar** ne biliriz ki" gibi cevaplar verirler. Bu onlar için yeterli ve rahatlatıcıdır. Böyle olunca bilimin temel gerçeklerini bile anlatmak, kavratmak, bilimsel verilerle tartışmak çok zor hale gelir. Diğer yandan yüksek eğitim bile, inançlarına sımsıkı sarılan, değişimden korkan insanların temel yanılgılardan ve bilim karşıtlığından kurtulmasına yetmeyebilir. Çünkü ezberci ve otoriter eğitim sistemi, insanları otoriteye boyun eğmeye ve inanmaya şartlandırıyor. Sonuçta bazı konularda bilgili, fakat bilgilerin birbiriyle bağlantısını kuramayan, bilgiyi kavrayıp yorumlayamayan, sorgulayamayan, eleştiremeyen insanlar oluşuyor. Bunun etkisi yaşamın her alanında kendini gösteriyor..

Neden böyle? "Yazmak" ile bağıntısı ne bunların? Araştıralım.

Yazı ve Tarih

Beylik diye tanımlanan bir söz vardır; "Tarih yazıyla başlar". Bakalım yazı nasıl ortaya çıkmış, ne işlere yaramış tarih içinde. Yazının olmadığı dönemlerde insanlar seslerle, hareketlerle, işaretlerle anlaşmış, haberleşmiş. İlkel insanların yaşadığı mağaralardaki bulgular yazı öncesinde (yazı yerine) resimlerin, işaretlerin kullanıldığını göstermekte. İşaretlerin geliştirilmesiyle ilk harfler ve yazı ortaya çıkmış. Yazı öncesi (ve sonrası) dönemde deneyimlerin, gözlemlerin, duyulanların kuşaktan kuşağa aktarılması yaygın olarak "sözlü" olmuştur. Böylece bilginin kaybolması önlenmeye çalışılmıştır. Bilgi "duyulanlarla" sınırlıydı. Yaşam pratiği bu bilgiye birşeyler katıyordu. Eski dönemlerde (ve kısmen bugün de) bilgi aktarmak işlevi olan sözlü geleneğin en önemli aracı şiir olmuştur. Özlü, ritmik, yorumlanmaya yatkın olduğundan, kolay ezberlenip kolay söylenebildiğinden ve duyarlılık yaratabildiğinden şiir (ve giderek destan, türkü) özellikle yazılı kültürün yaygınlaşıp gelişmediği toplumlarda büyük önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak şairler saygın ve bilgili kabul edilmiştir. Yüzyıllardır Anadolu halklarının özlemlerini, dertlerini, duygu ve düşüncelerini dile getiren halk ozanları (aşıkları) bu sözlü geleneğin günümüze ulaşan uzantılarıdır. Okur yazarlığın yaygınlaşmasına paralel olarak bunların önemi ve etkinliği azalmıştır.

Sözlü Gelenekten Yazıya Geçiş

Bazen arkadaşlarla sohbet ederken "ne güzel şeyler düşünüyoruz, ne ilginç şeyler konuşuyoruz, bunları yazalım, unutulmasın, başka insanlara ulaşsın" deriz. Bu yazı da böyle bir yaklaşımın ürünü. Eski zamanlarda konuşmadan yazıya geçiş böyle bir öneri ile başlamadı tabii. Nasıl olmuş bakalım.

Üretim tarzının ve araçlarının gelişmesine paralel gelişen, işaretlerden harfe ve yazıya geçiş, bilgilerin toplanılmasını, yazılmasını ve faydalanılmasını gündeme getirmiştir. Bilgi ve deneyimlerin hatırlanamaması sorunu böylece aşılmaya başlanmıştır. Yazılı bilginin işe yaradığını gören yöneticiler yazılı belgeleri, giderek yazıcıları yakınına, himayesine ve denetimine almıştır. Böylece yazıcılar, yazarlar, bilginler topluma egemen olanların (yöneticiler, subaylar, din adamları vs.) yanında yeni bir sınıf (zümre) oluşturmuştur. Çoğunluğu oluşturan halk ise bu bilgi birikiminden (yazıdan) ta o zamandan yoksun bırakılmıştır. Halk, bilgi aktarımını - belleğin sınırları ölçüsünde- sözle, şiirle, destanla, türküyle sürdürmüştür. Halk da o zamandan, okur-yazar-aydın kesiminden kuşku, korku duymaya başlamıştır. Çünkü bunlar yöneticilerin yanında otoriteyi-gücü temsil etmişlerdir. Çeşitli zamanlarda ve ülkelerde egemenin (Kralın, padişahın, imparatorun vs.) yakınında ve denetiminde, tapınak, mabet, enderun, medrese, mektep gibi yerlerde yeni elitler yetiştirilip, egemene yardımcı bilgin(?), danışman, yönetici, memur, subay ve din adamları meydana getirilmiştir.

Yazı yazma eğitimi/öğrenimi ve alışkanlığı olmayan halk günlük yaşamıştır. Bir sorunla karşılaşıldığında, başka ülkelerde ya da önceki yıllarda yaşanmış benzer sorunlarla karşılaştırma, bağlantı kurma, sorgulama, yorumlama olanakları böylece peşinen ve bilinçli şekilde engellenmiştir. Yani olguyu başka yer ve zamanlardaki olgularla düşünüp tasarlayabilmesi; soyut düşünebilmesi engellenmiştir halkın. Soyut düşünebilmek, tasarılar oluşturabilmek, önemli bir ölçüde okumaktan, bilgilenmekten ve yazmaktan geçer. Yöneticiler, egemenler bunu biliyor, bunu engelliyorlardı. Halk soyut düşünebilse ne olur? Kendi tasarı ve düşüncelerini oluşturup hayata geçirmek ister, egemenlere karşı kendi seçeneklerini oluşturabilir. "Seçkinlerin-aydınların" ayrımı da, ayrıcalığı da kalmaz. Yalan, yanlış, egemenlerin çıkarları; "halkın çıkarı", "tanrı buyruğu", "kader, takdir-i ilahi" diye yutturulamaz. Böyle olduğu için geçmişte "okur-yazarlık" (günümüzde kolej, yüksek öğrenim vs.) halkın sınırlı ve belirli bir azınlığına açık tutulmuştur. Bu açık tutma da ekonomiyi elinde tutanların gelişip, hizmetlerini gördürecek ya da işlerini kolaylaştıracak muhasebeci, noter, avukat, mühendis, doktor gibi "okur-yazarlara" ihtiyaç duymasıyla, yani toplumsal düzenin, üretimin, paylaşımın değişip gelişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Geniş halk kesimleri (işçiler, işsizler, köylüler vs.) "kara cahil" (okumaz-yazmaz), ya da "az cahil" (ilkokul düzeyinde) tutulmaya çalışılmıştır. Daha açıkçası, çalışanların işiyle ilgili emirleri ve bilgileri okuyabilmesi, işi daha iyi yapabilmesi istenmiş, yazması düşünülmemiş, düşündürülmemiş, yazma olanağı hep engellenmeye çalışılmıştır. Onlar adına konuşanlara-yazanlara inanması sağlanmıştır. Bu yüzdendir ki çalışanlar, köylüler ve işsizler sorunlarıyla, yaşamlarıyla ve talepleriyle ilgili yetkin bir yazı/eser ortaya koymaktan uzak kalmışlardır. Her şeye rağmen, istisna da olsa, yazabilecek bilinç ve yetenekte insanlar olmuştur çalışanlar arasında. Bunların

yazı yazıp yayınlama, hatta konuşma (basına bilgi verme, açıklama yapma) hakkı yasalarla sınırlanmış, izne tabi tutulmuştur. İzin, yöneticilerin çıkarına uygun değil ise verilmemiş, izinsiz yazı suç sayılmıştır.

Tarihe Yazıyla Başladık- Geldik Bugüne

Bugün durum nedir? Çok farklı değil. Ülkemizde ve birçok ülkede, gelenekselleşmişcesine yönetenlerle bütünleşmiş, seçkin aydınların ve bürokratların hakimiyeti yeni biçimlerle sürüyor. Bugün basın ve televizyon aracılığıyla yoğun bir bilgilendirme var. Fakat yönetenlerin denetiminde ve çıkarları doğrultusunda insanı cahilleştiren, duyarsızlaştıran, gerçeklerden, bilimden, edebiyattan, felsefeden, politikadan, kitap okumaktan, yazmaktan, üretkenlikten uzaklaştıran bir bilgilendirme. Bir beyin bombardımanı... İnsanı şartlandıran, nesneleştiren, tek yanlı ve inandırmaya dayanan bir bilgilendirme. Kâr için herşeyin doğal, çıkarcı sistemin meşru ve doğru olduğunu dayatan bir bilgilendirme. Gerek insan ilişkilerimizde, gerek ülkemizin başka ülkelerle ilişkilerinde "benim/bizim çıkarımız nedir" diye yaklaşmamız biraz da bu yüzden. Sistemin yazarlarının yazılarında da bu mantık hakim. Her alanda çok geniş ve ayrıntılı bilgiler üretilirken, "uzmanlaşmış" üniversite mezunlarının bile kendi alanı dışındaki bilgisizliği, duyarsızlığı, kültürel yetersizliği, düşünce sığlığı özelde eğitim sisteminin, genelde sistemin bir sonucu değil mi? Ya sığ-yetersiz insanların yönetici/mebus olması?

Sistem içinde başarılı olmaya şartlanmış "yüksek" eğitimliler, her ne kadar giyinişleri, konuşmaları, davranışları, yaşam tarzları "ileri" olsa da, sistemi sürdürürpekiştirirken ya da olaylara faydacı yaklaşımlar sergilerken "tutucu" değil midir?

Diğer yanda orta eğitimden sonrası zorlaştırılmış "dar gelirli" insanlar ve çocukları var.. Orta eğitimi aşanların çoğu meslek okullarına (bahçıvan, hemşirelik, imam-hatip, motor sanat okulları vs.) gider, yönetenlere "malzeme" olur. Nadir olarak yüksek okula gidebilenler ise ilgili bilim dalına hapsedilir, yabancılaştırılır kendine ve toplumuna..Düzene "uyum" sağladığı oranda "olanak" sağlanır. Tüm bunlara karşı elimizde ne var? Kalem var! Kitaplar var! Binlerce yılın insani birikimi var! Fakat "okuma-yazma" alışkanlığı bilinçli olarak, direk ve dolaylı yollarla, binbir ince yöntemle geliştirilmemiş, köreltilmiş, kısıtlanmış. Artık bunları aşmalı, bu zinciri kırmalıyız. Kalemi bizim adımıza yazdığını iddia eden "seçkinlerden" almalıyız. Kendi öykümüzü, kendi şiirimizi, kendi sorunumuzu, kendi çözümümüzü kendimiz yazabilmeliyiz.

Yazmak, insanın en insanca eylemlerinden biridir. Yaşam deneyimlerinin tutanağıdır. Var olduğunun, yaşadığının kanıtıdır, bilmenin-bildirmenin aracıdır. Her insan öyküsünü, duygusunu, düşüncesini yazmalı; geleceğe bırakılacak en kıymetli miras insani bir eserdir, mal mülk değil.

Söz uçar yazı kalır. Sen de al kalemi eline, yazmayı dene. (Hayatım roman deyip duruyorsun ya..) Yazdığını beğenmezsen/ beğenilmezse, okumak, araştırmak, bilgilenmek gereğini duyarsın. Zenginleşirsin sayfalarca...

GÜNDEM II

Kağıthane Belediyesi direnişçilerine

I
"Ölürlerse ölsünler"
O ne bedbaht bir yürek ki
Asker soluğuyla düzenler sesini
O ne hoyrat
O ne insansız
Ve umursamaz bir bildiri ki
Böyle
Bütün kinlerin ve çirkinliklerin toplamıdır
Kendi ekseninde
II
"Ölürlerse ölsünler"
Açtık
Evet ama
Açlığımızı avucumuza
Soluğumuzu rüzgâra gizlemedik
Kapamadıkkulaklarımızı
Yavrularımızın çikolatayı da özleyen seslerine
Gözlerimiz her sabah
Gözleriyle eşleşti kapıdan çıkarken
III
"Ölürlerse ölsünler"
İkinci ayına vardık açlığa yatırdığımız bedenimizin
Bütün rüzgârlar esintisini yitirmiş
Bütün sular bulanıklaşmıştı
Gözlerimiz
Küçük puntolara gizlenmiş çığlığımızı
Yüreğimiz sabrımızın sözcüsünü arıyordu
Nedense
Herkes üç maymunları çağrıştırıyordu
IV
"Ölürlerse ölsünler" veya "Orospular ölün"
Hep aynı tellal çağırıyor ölümü
Hep aynı kanayaklı
Şimdi Madımak'ta yükselen alevler
Ülkemin güneşlerini yalıyor
Sonra...Sonra
Yüreğimde güneş tutulması kin fırtınası
Üşüyen bir çocuğun teninde isyan kasırgası
Her serhıldan sonrası
Düşer de toprağa bunca şiir
Ölüm bile utanır kendi varlığından
V
"Ölürlerse ölsünler"
Ölsek bile
Bıraktığımızmiras
Kalanların kıblesi olacaktır
Bütün duvarlar ellerimizin rengini taşır
Gecekondular soluğumuzun
Tenimizin ve terimizin kokusunu taşır bütün yollar
Ölsek bile

Hüseyin ELÇİ

Bir Garip

Kemal ATEŞ

Yüzü, sütlaç gibi, kırış kırış; mavi gözleri az görülür bir irilikte. Burnu hafif kemerli, ama düzgün, kimi yaşlılarınki gibi sarkmamış. Upuzun, selvi gibi de bir boy... Bir de gençliğinde görmeliymiş insan derdiniz. Konuşmasıyla hemen ayrılırdı bura kadınlarından. Köylülükten tek bir iz bile yoktu onda; ne dilinde, ne davranışlarında. Hele yeni tanıştıklarına öylesine ince, öylesine kibar görünürdü ki, nerden, hangi lüks semtlerden düşmüş bu yoksulluğun içine derdiniz. Sizi biraz da istediği kibarlıkta görmüşse, diline dil, sözüne söz bulamazdınız. İncelir de incelirdi. Zaten mahallede "hanım" sözcüğü onun gibi iki üç kadına yakıştırılırdı ancak. Ötekiler böylesi sıfatlara ısınamamış köylülerdi.

Mahalleye ilk geldiğinde Sazcı Şeref'in anası sanmışlardı Şükrüye Hanım'ı. Karısı olduğunu öğrenince, inanamadı mahalleli. "Oğlun mu?" diye kaç kişi gaf yapmış, istemeyerek, bilmeyerek en duyarlı yanına dokunmuşlardı. Ağızlarından böyle bir söz kaçmasın diye onları yeni tanıyanlar hemen uyarılıyordu şimdi.

Önceleri pek saygılıydı mahalleli de, sonradan kadına karşı iyice hınzırlaştılar. Yüzüne "Şükrüye Hanım" deniyor, ardından da "Kocakarı" oluyordu adı. Şükrüye Hanım, kendisine "nine", "ana" diyenlerden hiç mi hiç hoşlanmaz, böylelerini ya duymazdan gelir, ya da tersler, tiksinir gibi yüzünü çevirirdi. "Teyze" demesini, "abla" demesini öğrenememişlerdi bir... "Nine" diyeceklerine, çok mu zordu "Şükrüye Hanım Teyze" demek, "teyzeciğim" deyivermek... Hele tam bir köylü kabalığıyla "ebe" diyenler de vardı ki, böylelerinin daha yüzünü görünce içi daralıyordu.

Bu yoksul mahallenin en yoksuluydu Şükrüye Hanım, en garibi de... Öteki mahalleliler gibi köyünden, şurdan burdan küçük bir desteği yoktu. Hayata böyle yok yoksul başlamadığını, görmüş geçirmiş biri olduğunu anlatırdı hep. Belki doğruydu bu, belki de bir avuntu; onun çok övündüğü geçmişinin tek bir tanığı bile yoktu mahallede. Herkesin pek çok hemşerisi, hısımı akrabası varken; o, mahallenin dalsız budaksız bir garibi.

Şükrüye Hanım, yeni tanıştıklarında kesinkes bir saygı uyandırırdı, ne ki gittikçe o kibarlığının, inceliğinin örtemediği gülünçlükler, düşkünlükler görürdünüz halinde. Siz göremeseniz bile, mahalleli içiyle dışıyla anlatırdı onu size. Mahallede bıraktığı ilk güzel etki kötü cins boyalar gibi silinip gitti.

Kocası Şeref'in saz çalmaktan başka bir iş gelmezdi elinden. Mahalle düğünlerinden çok, uzak Ankara köylerine giderdi. Önünde göbek attı diye karılarını kıskanan kocalar yüzünden kendi mahallesinde çalmaya yeminliydi. Onları biraz rahatlatan köy düğünleri güzün hasattan sonra oluyor, kışın düğün işleri kıtlaşınca, Sazcı Şeref'in günleri kahvelerde kâğıt oynamakla geçiyordu.

Bakkal Cevat'ın veresiyecilerindendi onlar da. Adları veresiye defterinin kırk ikinci sayfasında yazılıydı. Her yıl dillerine doladıkları güz düğünlerinden umduklarını bulamayınca, çoğu zaman Cevat'la aralarında borç yüzünden bir çıngar kopardı.

Cevat kızmasın da ne yapsın bu adama? Şeref gibi batakçılar yüzünden kapısına kilit mi vursun dükkânın? Kaç kez veresiyesi kesildi de, gene de kızmadı, küsmedi Cevat'a. Kızsalar, kovsalar da, o hep garip boynunu büktü durdu.

Bir gün onca borcun ardından gene "veresiye" deyince, Cevat patlayıverdi. Öylesine bir gürledi, kükredi ki, bakkalın hemen bitişikte bulunan evindeki çocukları kıyamet kopuyor sandılar. Kahvaltıyı bırakıp, dükkâna döküldüler... Sürekli kavga çıkaran sarhoşlardan biri sanmışlardı önce. Bir de gördüler ki, babalarının kükrediği adam, dünyanın en sessiz, en barışkın adamı Sazcı Şeref. Bakkalın karısı Fadime'yle çocuklar rahatlayıverdiler. Şeref'le karısı tezgâhın önünde ezik ezik, suçlu suçlu... Yalnızca Cevat'tı bağırıp çağıran. Ötekiler ağızlarını bile açmıyor. Belli ki uygun bir söz de yok söyleyecekleri... Sazcı Şeref'in yaşamı eğlence meclislerinde insan idare etmekle, sarhoş avutmakla geçmiş. Olgunluğu, uysallığı işinden geliyor biraz da... Cevat yeri göğü yıkarken, o dinliyor, susuyor sadece.

Sorun her zamanki sorun: Sazcı Şeref aylarca yemiş içmiş, öde şu borcunu deyince de, yok... Üstüne üstlük, daha verilsin, daha yazılsın istiyor.

"Yazmam gayri, yazarsam şerefsizim!" diye ortalığı inletiyor Cevat da. Kötü sözlerle, ağır yeminlerle bağlıyor kendini.

Sazcı Şeref bütün söyleyeceklerini söylemiş, sözden yana varını yoğunu bitirmiş gibiydi. Onun işiyle ilgili sorunlarını bakkal ailesi ezbere biliyordu zaten. Köylülerin eskisi gibi uzun düğünler yapmadıklarını, tarlaların verimsizleştiğini, düğünlerde oynatacak kadın bulamadıklarını az mı anlatmıştı. Bunları gene konuşmaktansa, susmayı yeğliyor Şeref, Cevat bağırdıkça o susuyor.

"Haklısın" diyor sadece. "Ne desen haklısın!"

Bu arada bakkalın karısı kalabalığı yarıp kocasının yanına geçmiş, iki yanın son sözlerini sessizce dinlemişti. Yangına körükle gidenlerden değildi Fadime. Kocasını böylesi öfkelerinde bir tek o yatıştırabilirdi. Bir süre ne söyleyeceğini bilemedi. Kocası haklı olmasına haklı, ama öte yanda da açlığın, yokluğun karşılarına diktiği çaresiz iki insan. Hiç yoksul olmamış, yokluğu

hiç tanımamış biri değildi ki Fadime.

Cevat, tezgâhın üstüne koyduğu yağı, şekeri, ekmeği geri çekerken:

"Yazmam!" diyor da, başka bir söz çıkmıyor ağzından. İnadına da çok ters bir günü, katı mı katı, sinirli mi sinirli. Şimdiye dek Fadime desteklememiş olsaydı, Şeref'in veresiyesi çoktan kesilecekti. Onları gene arkalarsa, kocasının öfkesini kendi üstüne çekmek de vardı. Biraz da bu yüzden, çok istediği halde Sazcı Şeref'in yanında yer alamadı Fadime. Önce kızgın kocasını yatıştırdı, sonra olanca yumuşaklığıyla ötekilere döndü:

"İnanın sizin kadar hiç kimseyi idare etmedik Şeref Efendi," dedi. "Borç çok kabarırsa, sizin için de iyi olmaz, ödemek güçleşir."

Kendilerini her zaman koruyup kollayan Fadime'nin de desteğini göremeyince, bütbütün umutsuzluğa düştü Şeref. Önlerindeki yağı, şekeri, ekmeği Cevat çoktan yerine kaldırmıştı.

Sazcıyla karısı çaresiz elleri boş çıkıp gittiler. Onlar gittiler ya, geride kalanların hiç de içlerine sinmedi bu iş. Bir suç işlemiş gibiydiler. Fadime ağlamaklı bir sesle:

"Amanın yokluğu batsın!" dedi. "Hiç değilse şu tek ekmeği verseydik."

Cevat'ın tavrında bir olumsuzluk göremeyince, oğlu Nihat'a döndü:

"Al oğlum şu ekmeği, Şeref'in evine ver."

Delikanlı ekmeği kaptığı gibi koştu, daha evlerine girmeden yetişip verdi Şükrüye Hanım'a. Kadın bir gurur sorunu yapmadan aldı, teşekkür etti.

Fadime o gün buncacık kollayabildi Sazcı'yla karısını. Evlerinde bir kaşık şekerin, bir fiske tuzun bile bulunmadığı herkesin dilindeyken, tek bir ekmek neyi çözümlerdi ki? Fadime uzaktan uzağa da olsa ilgisini eksik etmedi. Arada bir pişirdiği yemeklerden gönderiyor, komşuların yiyecek, yakacak vermelerini sağlıyordu. İçler acısıydı Şükrüye Hanım'ın durumu. Karnını doyuracağı bir ev, bir sofra bulur muyum diye sabah akşam sokakta... Geçerken şöyle bir uğramış gibi görünüyor ya da kendince küçük, sözde nedenler buluyordu. Hangi evde, hangi saatlerde kurulu sofra bulacağını bilirdi. Çağrıldığında önce uzağa otursa da, gözleri sürekli ortadaki yiyeceklerde olurdu.

"Buyur Şükrüye Hanım, sofraya buyur!"

Kimi yürekten, kimi dil ucuyladır bu çağrılar.

Çok bir üstelenmiş gibi:

"Hadi ısrarınızı kırmayım." derdi Şükrüye Hanım da, çok zayıf bir nazlanmanın ardından yavaşça sokuluverirdi sofraya.

Sokak buradaki çoğu insan gibi onun da yaşamının bir parçası. Sokağa çıkar çıkmaz, ilk işi gürültücü çocukları paylamak oldu. İyice yüz göz olduğu çocuklardan biri çemkirdi, dil çıkardı. Şükrüye Hanım birden haykırıp koştuysa da, bir iki adımdan ötesini göze alamadı. Yaşına eklenen yıllar artık iyiden iyiye kendini belli ediyordu. Adımlarını biraz açmayagörsün, dengesini yitiriyor, soluğu daralıyor, düşecek gibi oluyordu. Yaşlılığının bu çok açık belirtilerini gizlemeye çalışıyor bir yandan da. Çocuklarla didişirken büsbütün gülünç olmak, rezil olmak da vardı. Uzaktan uzağa verdiği gözdağını hiç tınmıyor çocuklar. Hele biri tam bamteline bastı kadının:

"Kocakarı!"

Bunu da duyduktan sonra kibar kalamazdı Şükrüye Hanım:

"Eşşek sıpaları!" diye bağırdı.

Öfkeyle şişti, sarktı kadının yüzü. Yerden taş arandıysa da vazgeçti bundan. Yeniden ilk kaldığı yere, ev sahibi Hulusi'nin bahçe duvarına döndü. Burası nöbet yeriydi onun. Kocası gece düğünden geç gelmiş, birkaç günün uykusuzluğunu çıkarırken, o, gürültücü çocuklara karşı nöbet tutuyordu burada.

Şoför Esat'ın kızı at kuyruğu saçlarını sallaya sallaya güldükçe, çın çın ötüyor ortalık. Karşısındaki de dondurmacının kızı, mahallenin bir başka şımarığı... Şükrüye Hanım'ın o deliliğe varan kıskançlığını, kendilerine bakıp bakıp ne hallere girdiğini bilecek denli şeytan ikisi de. Görmezden, anlamazdan geliyorlar bunu. Gidecekleri varsa bile gitmiyorlar; kadının kıskançlığı, öfkesi iyice azsın istiyorlar. İyi bir eğlence peşinde ikisi de... Şımarık gülüşleri böyle bir hesapla uzadı da uzadı. Şükrüye Hanım kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla gibilerden gene küçüklere sataştı, uzaktaki suçsuz çocuklara... Kocasının içerde uyuduğunu bir kez daha duyurdu herkese. Sinirinden aklını oynatacak gibiydi. Dayanamadı, olabildiğince uysal, anlayış bekler gibi:

"Kızım, Şeref amcanız içerde uyuyor," dedi.

Kızlar önce birbirlerine bakıp gülüştüler, sonra da kadının yüzüne kahkahayı atıverdiler. Şımarık gülüşlerine ayaklarındaki naylon terliklerden çıkan şıpıdak şıpıdak sesleri de katarak uzaklaştılar.

Kadın hemen orada içini dökebileceği ilk insana, Cevat'ın büyük oğlu Nihat'a doğru yürüdü.

"Şıllıklar!" diye söylendi, o alışılmış zorlama kibarlığı yoktu şimdi. "Bunlar da kız olacaklar! Kocam uyuyor şurda, bilmiyorlar mı? Akşam geç yattı adam."

Sinirinden boyuna titriyordu. Neden sonra yatıştı öfkesi. Konuştuklarının çoğunu ipe sapa gelmez bulsa da, çaresiz dinliyor delikanlı, dinliyormuş gibi görünüyor. Onun gevezeliklerine katılmak gelmiyor içinden. Bu tek yanlı gevezelikten Şükrüye Hanım kendisi de bıkmış olacak ki, Nihat'ı lafa ısındırmaya çalıştı:

"Tü tü tüü..." diye yere tükürür gibi yaptı. "Kırk bir kere maaşallah Nihat! Her zaman yakışıklısın valla! Allah sahibine bağışlasın. Hih, hih, hih!"

Kadının bunca çabasından sonra donyağı gibi duramazdı:

"Amiin!" dedi Nihat da.

Yürürken dengesini güç sağlıyordu. Ayağı sürçüyor, düşecek gibi olunca, bir genç kız edasıyla düzeltiyordu yürüyüşünü. Ayakta durmak bile yorgunluktu onun için. Yaşlılığı gizlenecek gibi değildi ya; o, attığı her adımdaki dengesizliğe karşın, genç kızlar gibi salınmak istiyor. Sarsak adımlarla vitrin camının bulunduğu duvara gitti, yaslandı oraya. Sırtını dayadığı yerden bir güç, bir güven almış gibi deminden beri dilinin altında sakladığı baklayı çıkardı:

"Babanız veresiyemizi kesti Nihat, gene perişanız! Bana bir makarna yazıversen olmaz mı?"

"Babam razı olmaz, yapamam ben teyzeciğim."

Söylediğine pişman olmuş gibi, sustu kadın.

Müşteriler gelince, kadından kurtulacağını sandı Nihat. Onlarla birlikte Şükrüye Hanım da girdi içeri. Karşı raflardan salkım saçak sarkan sucuk halkalarına dikti gözlerini. Baktıkça iştahı kabarıyor, açıktan açığa yalanıyordu:

"Ağzımın suyu aktı yahu!"

Müşterilerden biri belki hayrına satın alıp verir umuduyla kediler gibi yalandı durdu.

"Ah para ah! Gözü kör olsun paranın! Olsa da şu halkalardan birini şöyle..."

Umduğunu bulamayınca, utancı bir kerte daha artı, ayrıldı ordan. Gözleri gene açık kapılarda, burnu yemek kokularındaydı. Dışarı bulaşık suyu döken Yeter'e laf attı:

"Nasılsın, nasılsın komşu?"

"İyiyim Şükrüye Hanım'cığım!" dedi Yeter, onun beklediği bir inceliğe özenerek.

Şükrüye Hanım bir iki adım daha sokuldu.

"Ne güzel kazağın var böyle," dedi. Kazağın ucundan tutmuş, nakışlarını inceliyordu.

"Sen mi ördün?"

"Ben ördüm."

Bir gözü kazakta, bir gözü içerdeki sofradaydı Şükrüye Hanım'ın.

"Buyur, içeri gir Şükrüye Hanım," dedi Yeter. Mis gibi pastırmalı yumurta kokusu, aslında Yeter'in çağrısından daha etkiliydi.

"Giriyim de bir iyice inceleyim şu kazağını. Ben de örmek istiyorum böyle bir şey."

İnanmış gibi görünmese de:

"Ya ya, ör!" dedi Yeter. "Güzel olur."

Şükrüye Hanım sedire otururken evin kızlarına takıldı:

"Kırk bir kere maşallah! Güzellikte birinci kızların. Tü tü tüü... Şu yüze, şu hatlara bakın siz!"

Kadının huyunu bildikleri halde, kızlar gene de hoşlandılar sözlerinden. Nevriye kalktı, yer verdi.

"Şöyle otur teyzeciğim, sofraya buyur."

Kızların tersine oğlanlar, gene mi geldi şu sürüntü, der gibiydiler, ikisinde de hain hain bir surat. Ana kaş göz işaretleriyle uyarmasa, kadını açıktan açığa tersleyecek gibiydiler.

"Sofraya buyur komşum," dedi Yeter.

"Yoo, yemeyim." dedi Şükrüye Hanım. Oysa sofranın ortasında tütüp duran el değmemiş pastırmalı yumurtaya baktıkça içi gidiyordu. Çok bir üstelenmiş gibi, ikinci, üçüncü buyura gerek kalmadan:

"Hadi ısrarınızı kırmayım." diye yanaştı.

Çocuklar gene kıkırdaştılar. Ana renkten renge giriyordu. Şükrüye Hanım çatalını pastırmalı yumurtaya batırıp çekince, ötekilerin ciğerini söküp almış gibi, şöyle bir irkildiler.

Bir tadımlık, diye oturduğu sofraya iyice kuruldu Şükrüye Hanım.

Kocasının tembelliğinden, kazançlarının yetersizliğinden söz açtı gene. Düğün işi karın doyurmuyor, diyordu. Ağlamaklıydı konuşurken.

"Aah, ah! Gözü kör olsun yokluğun. Sonum kötü benim Yeter Hanım. Çoluk çocuk da yok ki, yanlarına sığınsam."

Sustu, gözlerini sildi. Demin kıkırdaşıp duran çocuklar bile suçlanır gibi oldular. Yeter'in ilgisi şimdi daha bir candandı.

"İnanın devlet düşkünler yurduna filan alsa, hemen giderim. Sonum kötü benim kardeşim."

Yüreğindeki, gönlündeki ağrıları sızıları sayıp dökmüş, sıra bedenindeki ağrılara gelmişti. Egzamalı elinin ıslak, nezleli derisini gösterdi:

"Ay nasıl, öldürüyor bu ellerim beni!"

Kadının hali pek dokundu ötekilere. Demin iştahla sarıldıkları pastırmalı yumurta bile ilk tadında değildi şimdi.

Şükrüye Hanım'ın hali sık sık bakkalın evinde de konuşuluyordu. Konuyu hep Fadime açıyor, kocasının acıma duygusunu, iyilik kapılarını bir daha zorlayıp yeniden veresiye verip vermeyeceğini anlamaya çalışıyordu.

Fadime bir işi kafasına koymayagörsün. Sazcı Şeref'e yardım için veresiyeden daha iyi bir yol buldu. Çocuklarının saz dersi almasını önce o akıl etti. Bunun için tarlayı tohuma hazırlar gibi hazırladı aileyi. Saz çalmanın güzelliklerini, çocukları kötü alışkanlıklardan alıkoyacağını anlattı, böyle işleri öteden beri boş bulan kocasını bile etkileyip kandırdı. Nihat'la Şevket'e hemen bir saz alındı. Saz alındı ya, bunun dilini öğretecek biri gerekli.

"Sazcı Şeref ne güne duruyor?" dedi Fadime. "Parasıyla değil mi, koşa koşa verir."

Bakkal ailesindeki bu saz çalma sevdası, gene Fadime'nin eseleyip beselemesiyle komşu çocuklarına da bulaştı. Sazcı Şeref büyük bir sevinç duydu bundan. Beş öğrencinin ödeyeceği ücret, o yokluk içinde epey bir gelirdi onun için.

Fadime:

"Size ikram edecek çayları yoktur," diye bir gün çay, bir gün şeker paketleyip gönderdi çocuklarıyla. Ardından da "Aman cimri babanız duymasın!" diye sıkılamayı unutmuyordu.

Yakacak odunu kömürü de yoktu Sazcı Şeref'in. Hem de mahalle ağır bir kışa girerken... Kar değil de, kandı sanki yağan; yoksullar böyle diyordu. Konduların üstü ak postlarla örtülmüş, küçücük duvarlar karlara karışıp gitmişti. Saz çalışırlarken, soğuk içlerine, taa iliklerine işliyordu buz gibi odada. Ev sahibi Hulusi'nin kendi elleriyle ördüğü eklenti duvarlar öylesine inceydi ki, dışarının soğuğunu olduğu gibi içeri alıyordu. Hafif fırtınalar bile duvarları önüne katıp götürecekmiş gibi ürküntü veriyordu insana. Sazcı Şeref, Nihat, Şevket ve öteki çocuklar ateş yerine şarapla ısınıyorlardı.

Sonunda bu sorun da Fadime'nin aklıyla çözümlendi: Öğrenciler derse giderken, sırayla yakacak götüreceklerdi.

İşte o günlerde yoksulluk belası biraz hafifledi Şükrüye Hanımın evinde. Aylardır ödeyemedikleri ev kirası bile ödenmiş, ev sahipleri Hulusi'nin asık yüzü biraz olsun gülmüştü.

İlk günlerin acemiliği, beceriksizliği... Tellerle uyuşmayan acemi eller... Tımbır tımbır çıkan kaba, uyumsuz, can sıkıcı sesler... Ama öğreneceklerine inançları tam... Şeref, öğrencilerinin hevesi kaçar gibi olunca, göğsü nakışlı sarı sazı alıp yumuluyor üstüne, en güzel türkülerini dinletirken, bir gün sizler de böyle çalacaksınız demeye getiriyordu.

Onun çalıp söylediği köy türküleri büyülüyordu çocukları. Bırakıp geldikleri toprakların kokusunu getiriyor sanki bu türküler. Şeref'in sesine pek güzel denemezdi; hastalıklı gibiydi; ama bir dokunuyor, bir sarıyor ki insanı... Şeref daha tellere değer değmez, ince bir ürperti dolaşıyor etlerinde, derileri taraz taraz oluyor. Acılar tada, keyfe dönüşüyor sanki. Şeref'in incecik ellerinin hünerine ulaşmak için sabırsızlanıyor çocuklar. Öğrenme tutkusuyla dolu gözleri, sazın perdesinde dolaşan usta ellerde hep.

Evde sazıyla çalışırken, Fadime hayranlık içinde dinliyor oğlunu. Sazdan aldığı güçle, güvenle daha bir güzelleşmiş buluyor Nihat'ın sesini. Öğrendiği her türküyü büyük bir coşkuyla söylüyor oğlu:

Engine de deli gönül engine
Şimdi rağbet güzel ile zengine

Gerçekten çok güzel mi çalıyordu Nihat? Oğlunun başarısı mıydı anayı böyle duygulandıran? Çalınan türkülerin güzelliği mi? Yoksa, yoksa... Bunları Sazcı Şeref öğrettiği için mi etkileniyordu?

Bu türküler Fadime'nin gönderdiği çaya şekere karşılık, Sazcı Şeref'in armağanı gibiydi. Hep aşkı, acıyı anlatıyordu onun türküleri. Türkülerinden özge, sevdiklerine verecek nesi vardı ki onun? Tutkusu, becerisi, gösterişi, varsıllığı, yiyeceği içeceği, ekmeği aşı, ikramı, armağanı, her şeyiydi bu türküler. Aynı zamanda sevdasının elçisiydiler. Sevda gülüydü her biri. Mahallede birine tutulduğu zamanlar, sazına, türkülerine olan düşkünlüğü artardı Şeref'in.

Onun, oğluna öğrettiği türküleri dinlerken, Fadime'nin güzel yüzü gölgeleniyor, bir iç ağrısının acıları vuruyordu gözlerine. Durup dururken ağlama huyu yoktu, ama gözyaşlarını güç tuttuğu kesindi. Gözlerinde öyle bir anlam yakalıyor ki Nihat, çaldığı sazın telleri kopuveriyor sanki. Anayla Şeref arasında, elindeki sazın telleriyle, türkülerle gidip gelen, kendi yanık sesiyle somutlaşan bir şeyler var gibiydi. Delikanlının nerdeyse ustalaşmış elleri yolunu şaşırıverdi. Sazın perdelerinde dolaşan parmaklarına kuşku çengelleri takıldı. Yüreği küçüldü, daraldı; sazına her sarılışta duyduğu coşku, bir daha dönmemecesine uçup gitti yüreğinden. Sazın hafif gövdesi taş kesildi kucağında.

Bu isteksizlik ananın gözünden kaçmadı:

"Neden çalmıyorsun oğlum?"

O anda, anayla oğul arasında sessiz bir kıyamet koptu. Dudakları küçük bir çocuğun dudakları gibi sarkıp düştü Nihat'ın. Yıllar öncesine gitti aklı. Unutulmuş bir utancın verdiği eziklikle, aşağılanmayla kavruldu içi.

Nihat'ın değişen yüzündeki, sarkan dudağındaki anlamı, içindeki sessiz kıyameti sezmek güç olmadı ana için. Vazgeçti isteğinden.

"Peki, çalma oğlum."

Nihat, çok sevdiği sazı da, saz dersini de bıraktı o günden sonra; onunla birlikte başlayan arkadaşlarının da hevesi kaçtı, saz derslerine gitmez oldular. Şükrüye Hanım'ı biraz rahatlatan bu küçücük kazanç kapısı da böylece kapandı.

Nisan güneşinin bir iki kez bulutları aralayıp yüzünü göstermesi yetti çocuklara. Yoksulluğun dar, sıkıntılı evleri bir bir dışarı boşaldı. Kum gibi çocuk kaynıyordu ortalık.

Mahalle, kışın soğuğundan, çamurundan, isinden pisinden, o kan gibi yağan karından kurtulunca, sokak araları, kapı önleri canlanıverdi. Şükrüye Hanım eskisi gibi kızamıyordu çocuklara. On iki yılını geçirdiği bu evden ayrılacak, uzaklaşacaktı buralardan. Daha havalar düzelir düzelmez, ev sahibi Hulusi başlarının etini yedi de yedi. İlle de çıkın diyordu. Hemen çıkarlarsa, biriken dört beş aylık kirayı da unutacaktı üstelik. Onu büsbütün haksız bulmuyor Şükrüye Hanım. Bedava oturamazdı ya elin evinde.

Gene de bu yakınlarda ev bulabildikleri için şükrediyor haline. Gecekondu yasağı sıkılaştıkça, bu Allah'ın dağında bile ev kiraları ateş pahası. Hemen şu karşıda, konduların teraslanmış gibi üst üste bindiği karşı yamaçtaydı taşınacakları ev. Kimsenin yüzüne bakmadığı küçük, yıkık dökük bir yerdi. Buralara yakın olması biraz avutuyordu Şükrüye Hanım'ı, ama gene de bir ayrılıktı bu. Gideceği yerde yeni komşularıyla kim bilir hangi sıkıntılar bekliyordu onu. Kimselere ısınamayacaktı belki de...

Eski günlerini, buraya geldikleri ilk günleri düşündü Şükrüye Hanım. Epey bir değişmişti mahalleli. Hem neler değişmiyordu ki, onlar değişmesin. "Ebe" derlerdi eskiden, bu sözü duyunca iğrenir gibi olurdu. "Teyze" demeye, "abla" demeye "hanım" demeye alıştırıncaya dek bir hal olmuştu. Sinirine dokunan o ilk kabalıkları yoktu şimdi, ama sanki o günlerde elleri daha açık, daha yardım severlerdi.

Her neyse... Şu son günlerde bu insanlarla ilgili kötü düşünceler silinsin istiyordu kafasından, adı gibi biliyordu ki arayacaktı buraları, özleyecekti, en kötü komşusu bile burnunda tütecekti...

Şükrüye Hanımların taşınmasına konu komşu, herkes yardımcı oldu. Tek bir at arabasını bile doldurmadı eşyaları. Sanki çok uzaklara gidiyormuş gibi, ağlaya ağlaya ayrıldı komşularından.

Şurdan şuraya göçmek, uzak bir gurbet gibi geldi Şükrüye Hanım'a. Yeni komşularına ısınamayacağına inanmıştı bir kez; öyle de oldu, kimselere ısınamadı. Belki de kafasındaki bu saplantı güçleştiriyordu işini. Ne yapsa etse, buradakilerle eski komşuları gibi olamıyordu; onları köylerinden yeni geldikleri, o daha saf, daha sıcak günlerinde tanımıştı; "ebe" dedikleri günlerde.

Bir gün Sazcı Şeref, iki üç gün süren köy düğünlerinin birinden döndüğünde, karısını evde ölü buldu. Ölüsünün üstünde kedi büyüklüğünde fareler dolaşıyordu. Yüzü parça parçaydı, kulakları, burnu tırtık tırtık olmuştu. Bir an donakaldı Şeref, ne yapacağını bilemedi. Karısının bu haline iki kez bakabildi ancak. Odadaki ağır koku dayanılacak gibi değildi. Dışarı fırlayıp, "Öldünüz mü, öldünüz mü?" diye mahalleye haykırmak geçti içinden. Kendini güçlükle tuttu. Kişiliğinin o hiç değişmeyen yanını, uysallığını, bu acı olay bile bozmadı.

Dışarı çıktı. Gözyaşlarını silerken, "Bu kadar mı, bu kadar mı gariptik biz?" diye söylendi. Demin, "Öldünüz mü?" diye haykırmak istediği insanların yüzüne bakmak bile gelmedi içinden, karım öldü demek bile... Eski mahallesine doğru yürüdü.

Haberi ilkin Fadime duysun istiyordu.

İnsancıl'a Mektup

Sevgideğer Cengiz Gündoğdu,

İnsancıl dergisinde, 15 Ocak, Cumartesi günü **Müziksel Etkileşim** adı altında bir konferans yapıldı. Burada, mektupta, yazacağım eleştirileri, düşünceleri o gün, konferans sırasında farkına varamamıştım. Burada yazılanları daha önce, konferans sırasında kafamda kurabilseydim sizinle tartışmak isterdim. Bu olmadı... Kabul etmek gerekir ki çok iyi bir konuşmacısınız. Konuşmalarınızın etkisinde kalmamak olanaksız. Konferanstan sonra, yani konuşmanızın etkisinden kurtulduktan sonra, düşündüm durdum. Faşizm ve faşist yazarlarla ilgili söylediklerıniz doğru görünmüyordu.

İki kişi, Carl Orf faşist olduğu halde müziği nasıl bu kadar güzel olabiliyordu? diye bir tartışma başlattı. Ferda Ereren yeterli bir cevap veremedi. Siz bunun mümkün olduğunu, faşist liderlerin aslında bu sanat ürünlerini anlamadığını söylediniz. Hatta sıraladığınız görüşleri desteklemek için birkaç tane faşist olduğu halde iyi yazar ismi saydınız. Bu söylediklerıniz, daha önce savunduğunuz düşüncelere ters düşüyordu: Ne demek iyi bir faşist yazar? Bu faşist, kitaplarında hangi hakikatları güzelleştiriyor? Yıldız Güncesi'nden bir alıntı: "İsmet Özel'in şiiri, dile getirdiği... güzelleştirdiği hakikatler yüzünden güzel değil. Şiirin yapısı... biçimi sizi kandırmasın" (18 temmuz Pazar). İsmini saydığınız faşist yazarların, İsmet Özel'den farkı nedir? Zaten nazizim ne demek: nasyonel sosyalizm! Yani ulusal sosyalizm! Aslında anlaşmazlık, konferanstakilerin farklı şeyler savunmasından doğmuyordu. Anlaşmazlığın sebebi, Carl Orf'tu. Bu anlaşmazlığı gidermek, kafalardan soru işaretlerini silmek için faşist sanatçılar hakkında konuştunuz. Bazılarımız bir faşistin iyi müzik yapabileceğini anlayamıyordu. Hepimiz de biliyorduk ki sanatta neyin güzelleştirildiği çok önemliydi. Bu Carl Orf, bizim söylediklerimize uymuyordu. Carl Orf'u beğenmemizin sebebi nedir? Bu soru, kafamın içinde rahat bırakmadı. Sizin söylediklerıniz de kafamı rahatlatmaya yetmiyordu.

Ne garip tesadüf ki, ben de Orf'un müziğini çok severim. Orf'un müziğini tanıdıktan bir süre sonra onun nazi taraftarı olduğunu öğrendim. Ama yine de Orf'u zevkle dinlemeye devam ettim. O sıralar bunun üzerinde durmamıştım.

Müzik de diğer sanatlar gibi, içinde üretildiği sınıfa uygun biçimde ortaya konur. Üretenin, dünya görüşü doğrultusunda müzik üretilir. Pop müziğin politik olmadığını söylemek saflık olur. Pop şarkılarının sözleri burjuva ahlâk(sızlığ)ını şirin göstermeye çalışır. Sol müzik, muhalif politika yaptıkları için sadece onların müziği politik olarak algılanır. Halbuki pop ve sol müzik, iki karşıt politikanın ve onun sanatının müzik dalındaki temsilcisidirler.

Her sanat ürünü değerlendirilirken iki yönü -içerik ve biçim- göz önüne alınır. Müziğin sözlerine içerik dersek melodiye de biçim diyebiliriz. Bu saptama doğru kabul edilebilir mi? Bir sanat olarak, müzikte söze içerik demezsek, neye içerik diyebiliriz? Ben, müzikte içerik denebilecek sözden başka birşey bulamadım. Bir şarkının sözleri güzelse o şarkıyı beğenmeniz kolaylaşır. Tersi de olabilir, pop şarkılarında olduğu gibi. Sözleri kötü olan şarkının melodisi ne kadar iyi olursa olsun beğenmeniz zordur. Sözleri çıkardıktan sonra şarkıdan geriye kalana müzik diyebiliriz. Ama şarkıdan melodiyi çıkarınca geriye kalana ancak şiir diyebiliriz, müzik değil. Sözlerini anlamadığımız halde, başka ülkelerin şarkılarını zevkle dinleriz. Senfonilerde söz olmaması, iyi müzik olmasını engellemiyor. Bu da demektir ki müzikte içerik belirleyici değil, ancak yan, destekleyici bir öge! Olsa da olur olmasa da! son iki cümleyi yazınca rahatsız oldum. Kendi kendimi solcu kabul ettiğim için, bu yargı benim hayat görüşümün tam zıttıdır. Bir sanat eserinde içeriği kaldırıp atmak, onun yerine biçim diye diye ölmek burjuva anlayışıdır. Burada, şu anda çıkmazda görünüyorum.

Şunun farkına vardım: Müzik, kitle tarafından tüketiliş biçimiyle diğer sanatlardan ayrılıyor. "Tüketim" sözcüğünü, sanat eserinin sanatsevere ulaştırılması ve onun tarafından algılanması anlamında kullanıyorum. Aynı oyunu kaç kez yeniden zevk alarak seyredebiliriz? Ya bir filmi televizyonda tekrar tekrar yayınlandığında her defasında seyrettiğimiz oluyor mu? Bir öyküyü, bir romanı kaç kez tekrar okuruz. Bütün bu sanat eserlerini normalde bir kere tüketiriz. Biri aştığımız çok seyrektir. Müzikte durum farklıdır. Bir besteyi haftada iki kere rahatlıkla zevk alarak, bıkmadan dinleyebiliriz. Hatta hergün dinlediğimiz besteler olmuştur. Müziğin bu kadar sık tüketilmesinin sebebi nedir? Kısa olması mı? Şiir de kısadır, ama o da müzik kadar sık tüketilmiyor. Nazım Hikmet'in şiir kasedini bir müzik kasedi kadar sık dinleyemem. Müzikte, diğerlerinde olduğu gibi, belli bir öykü, olay yoktur. Sonunu bildiğiniz bir filmi seyretmek sıkıcı olur. Müzikte sonunu bildiğin bir öykü sonu yoktur. Bu yüzden -sebeplerden birisi defalarca aynı besteyi dinleyebiliriz. Şiirde de bir öykü anlatılmaz, kısa olmasını da ekleyince müzikten sonra, diğerlerine göre en sık tüketilen sanat şiirdir. Yine de tüketiliş sıklığı bakımından şiirle müzik arasında uçurum vardır. Tüketiliş sıklığına göre şiiri diğer sanatlarla aynı gruba sokabiliriz. Sadece müzik bu grubun dışındadır. Şiir, öykü olmasa da bir şey anlatır. Bu "şey", sevda, korku, direnç, mutluluk, özlem.... olabilir. İşte müziğin diğer sanatlardan ayrıldığı nokta burasıdır: Müziğin temel işlevi "anlatmak" değil, "duyurmak"tır. Müziğin dinleyicideki asıl etkisi, Ferda Bey'in deyimiyle, duygu çağrışımı yapmasıdır, birşey anlatması değil. Müzik araç olarak sözü değil, sesi kullanır. Do notasının ilericisi olmaz. Do notası, hem faşist hem sosyalist için aynı sestir. Marş insanları coşturur. İnsanları asıl coştu-

ran marşın sözleri değil marşın melodisidir. Müziğin temel işlevi duygu çağrışımı olduğu için sık tüketilebiliyor. Aynı sesler her defasında aynı duygu çağrışımını yaptırıyor. Ayak altının her gıdıklanışında insanın gülmesi gibi, melodi insanın duygularını harekete geçirtir. Hatta dinledikçe daha çok zevk alırız.

O gün konferansta, Ferda Bey'e ben de bir soru sormuştum. Neden, müziği değerlendirirken yargılarımız, eleştirilerimiz, hep öznel oluyor, nesnel bir değerlendirme yapamıyoruz? Ferda bey, kısaca, nesnel bir değerlendirme için müzik eğitiminin gerekli olduğunu söyledi. Halbuki diğer sanat dallarında, bir eğitimim olmadığı halde, kendimce nesnel değerlendirme yapabiliyorum. O sanat dalının teknik özelliklerini bilmemem bunu engellemiyor. Çünkü bu sanat eserlerinde bir öykü, bir olay anlatılır. Eserde anlatılanı kendi mantığı içinde değerlendiririm. Gerçek hayatla eserin öyküsünü göz önüne alırım. Mesela, Türk sinemasında, kahramanlar gerçek hayatta olduğu gibi konuşmazlar. Konuşmalar yapaydır. Sinemacılar halkın nasıl konuştuğundan habersizdir, gibi... Kendi sorumun cevabı da şu olmalı: Müziğin yaptığı duygu çağrışımıdır, öykü anlatmadığından nesnel değerlendirme için yeterli öge yoktur.

Bu iddialarımı güçlendirmek için örnek vereyim. İki yıl önce **Nokta** dergisinde okumuştum, **Grup İlk Cemre** (adını yanlış hatırlıyor olabilirim) ile yapılan röpartajı. Bu grup, dini ve milli duygulara seslenen müzik yapıyor. Hatta Refah Parti'si son genel seçimlerde bu grubun müziğini kullandı. İşin garip tarafı, grubun üyeleri, etkilendikleri, örnek aldıkları müzisyenler olarak Livaneli ve **Grup Yorum**'u gösteriyordu. **Grup İlk Cemre**'nin müziği dinlendiğinde, sol müzikle büyük benzerlikler farkediliyor. Sol müziğin göze çarpan özelliği nedir? Coşturucu, harekete geçirici olmasıdır. Diğer grupta da bu böyle. Sadece sözleri farklı. Bu sol-sağ müziklerin dinleyicileri belli bir önkoşullama ile dinliyorlar kendi ideolojilerinin müziğini. Her iki karşı tarafın dinleyicisi de diğer müziği olumsuz bir önkoşullama ile dinledikleri için karşı tarafın müziğini beğenmiyorlar. Aslında, sözleri dikkate almazsak, dinlenen müzik aynı. Sol dinleyiciler tarafından çok beğenilen, medya deyimi ile "hit" olmuş bir parçanın sözlerini sağ ideolijiye göre değiştirseniz ve sağ kitleye sunsanız, eminim ki sağcılar da beğenecektir aynı parçayı. Bunun tersi de olabilir. Biz solcuların Carl Orf'u beğenmemizin sebebi de bu. Eğer şarkılarının sözlerinde nazi propagandası yapıldığını dinlerken anlasaydık, yine de sever miydik Orf'u.

Sevgideğer Gündoğdu, bu mektubu bir oturuşta yazmadım. Bir haftalık bir süre içerisinde, iki-üç oturuşta yazdım. Yukarıda **Grup İlk Cemre** örneği ile ilgili bölümü yazdıktan bir iki gün sonra gazetede **(Aydınlık, 25 Ocak)** bir haber dikkatimi çekti. Aslında dikkatimi çekmekle kalmadı, beni çok sevindirdi. Çünkü müzik hakkındaki düşüncelerimi, iddialarımı doğruluyordu. Haber şöyle: **Grup Yorum**'un "Dağlara Gel Dağlara" şarkısının müziği, önümüzdeki yerel seçimlerde MHP tarafından kullanılacak. Şarkının sözleri de "Enflasyon, rüşvet, terör, Türkeş'le son bulur" şeklinde değiştirilecek. MHP'li yöneticiler, **Grup Yorum**'u ve şarkının sözlerini dikkate alınmadığında, şarkıyı kendi kitlesinin de beğeneceğini farketmişler. Şuna eminim ki, "Dağlara Gel Dağlara" şarkısı MHP'liler arasında da beğenilecek, popüler olacak.

Yanlış anlaşılmak istemem. Müziğin sınıflar, ideolejiler üstü bir sanat olduğunu söylemek istemiyorum. Daha önce söylediğim gibi, yapılan müziğin sözleri pekala politik olabilir. Bu yüzden, sözleri olan müzikte, neyin güzelleştirildiği önemlidir. Hatta müziği yapan kişinin kendisi de önemlidir. Nasıl yaşıyor? Ne için yaşıyor? Neden müzik yapıyor? gibi soruların cevaplarına göre beliren müzisyenin tavrı dikkate alınmalıdır. Ruhi Su halk türküleri söylediği halde, müziğiyle egemenleri rahatsız etmişti. Timur Selçuk ise Ruhi Su'nun tersidir. Sol içerikli müziği egemenlerin keyfini bozmuyordu.

Faşist sanatçıların kendi safları tarafından yanlış anlaşılması, aslında onların iyi şeyler ürettiği iddiası, Carl Orf'u bizim tarafımızdan beğenilmesini tesadüf olarak görmüyorum. Neden bir şair, yazar, tiyatrocu, sinemacı değil de bir müzisyen farklı ideolojide olduğu halde beğeniliyor? Müziğin beğenilmesinde söz (içerik) her zaman belirleyici rol oynamıyor. Bu yüzden, farklı ideolojinin müziğini beğenebiliyoruz. Bu yüzden Carl Orf'u beğendik.

Sevgideğer Gündoğdu, mektup uzun oldu, Amacım, size sadece güzel, rahat okunan bir mektup yazmak değildi. Eğer kafamdaki düşünceleri kağıda dökebilirsem, düşüncelerimi geliştirebileceğimi biliyorum. Biraz da bu yüzden yazdım.

Size hastalıksız, sağlıklı günler dilerim.

Sedat YILMAZ

BEN EN HÜZÜNLÜ ŞARKICISIYIM BU KABARENİN

bir fırtına kuşu
yıldızları taşıyacak
uzak Asya gecelerinden
tangoların çaldığı şehirlerde bir kabareye

hicran akşamlarıdır kar yağar kalbinize
korkulu dehlizlerde üşürsünüz
savaş sonrasının acıları
gözleri fosforlu kadınlar kabarede

bir kahraman soytarı
açılır perde
kimleri unuttuk neydi düşlerimiz
acılı mahzun bir Dünya mı kabare

ben en hüzünlü şarkıcısıyım bu kabarenin
yüreğim büyüyor kayayı tutamıyorum zirvede
çok özledim Şen Paris'i
bir de Edith Piaf'ı

Hüseyin Avni CİNOZOĞLU

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

29 Aralık Çarşamba

Cemal Süreya için anma günü düzenlemişler...9 ocakta. Beni de çağırdılar... Türkiye'de tatsız bir alışkanlık var. Anma günü övgü günü olur. Peki ama ben nasıl övebilirim. İkinci Yeni...Cemal Süreya, bu işin başlatıcılarından...Türkiye şiirinde büyük bir sapma. Bu bir...İkincisi...şiire bütüncü bakıyorum ben. Her kelimenin öbür kelimelerle ilişkisini önemserim. Bu, Cemal Süreya'da yok. Üçüncüsü...dile özen göstermemiş...fırsatsızlık...gözistan...otobüssever...tarafından kelimeleri Süreya'nın şiirini bozmuş. Burda düşünmek gerekiyor. Cemal Süreya, "Çağdaş şiir geldi kelimeye dayandı" diyor ama bu dediğini önemsemiyor.

Benim sanata bakışımda hakikat kavramı son derece önemli. Cemal Süreya'da hakikat kavramı yok...estetiği olgucu. Sözgelimi **555 K** adlı şiirini yazmazdı olgucu olmasaydı. Türkiye'de büyük çoğunluk bunu göremiyor. Oysa düz yazılarında olguculuğu net. Olgucu olduğu için Nurullah Ataç'ı, Gülriz Sururi'yi, Sabancı'yı, Fethi Naci'yi hatalı değerlendiriyor.

İkinci Yeni, soğuk savaşın şiiri. Bunun önemini bilmeli. Şöyle. Ataç, 1935 yılında "Bence Türkiye'de şimdiye dek gelen şairlerin en büyüğü Nazım Hikmet'tir" diyor. Ataç, Dinamo için "çok iyi şair olduğundan eminim, diyor...Soğuk savaş, Türkiye'nin gelmiş geçmiş en büyük şairi Nazım Hikmet'le, çok iyi şair Dinamo'yu susturuyor. Türkiye'de şiirin, insani, gerçekçi çizgisi kırılıyor. Nurullah Ataç, soğuk savaş döneminde susuyor. Değil Nazım Hikmet şiirinin basılması, Nazım Hikmet adı bile suç. İşte bu dönemde çıkıyor İkinci Yeni. Şiir, insandan kaçırılıyor İkinci Yeni'yle...

Şunu da bilmeliyiz. 1952 yılında Attila İlhan'ın **Gerçekçilik Savaşı** var. İkinci Yeni bu mücadeleye katılmıyor. Türkiye şiirini bozuk bir yola sokuyor...Buna karşı hem Attila İlhan hem Asım Bezirci mücadele ediyor.

İllede Nazım Hikmet'in, Rıfat Ilgaz'ın, Dinamo'nun yolunda gitselerdi demiyorum. Ama şiiri insandan koparmadan aşk, doğa şiirleri de yazabilirlerdi...

Anlayamadıkları sorunları...anlayamadıkları için doğru dürüst anlatamadılar. Sözgelimi Cemal Süreya'nın **Folklor Şiire Düşman** adlı bir yazısı var. Hem Asım Bezirci, hem Özdemir İnce,, Cemal Süreya'nın şiirin temel sorununu anlamadığını gösterdi. Bütün bunlar ortadayken nasıl olur da Cemal Süreya "Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin kurucuları arasında yer alır" Nasıl bir kuruculuk bu. O dönemin bir tek sorunu yok şiirde.

9 Ocakta bütün bunları söyleyecektim. **Bafralılar Kültür Derneği**'nde. Bugün telefon ettim, o derneğin yetkilisine. Biliyordum, anma gününe Hulki Aktunç'un, Tomris Uyar'ın da katılacağını. Şunu sordum yetkiliye. "Beni tanıyor musunuz" Tanımıyormuş. "Bakın" dedim, "ben açık konuşurum. Anma günü filan dinlemem, Süreya'yı eleştiririm" Bunun üstüne yetkili, "Evet, bize söylediler" dedi. Ben gidersem sorun çıkacağı söylenmiş. Yetkililer bunun sıkıntısını yaşıyormuş. Şunu söyledim yetkiliye "Sizin çağırdığınız o kişilerin bilgi düzeyi benle tartışacak düzeyde değil. Sinirlenirler...tatsızlık çıkarırlar. Zehir olur gününüz. İyisi mi ben gelmeyeyim."

Yetkili binlerce teşekkür etti.

Şimdi üzülüyorum. Hulki Aktunç'a, Tomris Uyar'a sorsanız, "demokratca" derler...överler demokrasiyi...Ama yaşamazlar bu söylediklerini.

Üzüldüm ama bekliyordum bunu. Star sisteminin yapısı demokrat değil. Star sistemi yazarları...şairleri tartışmaz...hepsi tel tek dökülür bir tartışmada.

Peki nasıl oluyor da, bu söylediklerim görülmüyor Türkiye'de...herkes ortak bir düşünceyle övüyor Cemal Süreya'yı. Burda da bütüncül bakmak gerekiyor soruna. İnsan, bu sistemde hakiki yaşayamaz. Yaşayamıyor. Sorunun temeli burda...Hakiki yaşayamayan insan, Cemal Süreya'yı beğenmiyor, beğendiğini sanıyor. Okuduğu bütün yazılarda Süreya övülüyor. Hakiki yaşamadığı için, ciddi ölçütlerle Süreya'yı incelemiyor. Zaten nasıl inceleyeceğini de bilmiyor. Onca insan beğenmiş...bende beğeneyim diyor.

Sistemin etkisiyle beğenisi hakiki değil, beğenmeyeşi hakiki değil...dostluğu...aşkı hakiki değil. Hep böyle...her alanda böyle...Bizim insanımız hakiki yaşasa, Zülfü Livaneli'yi Ahmet Kaya'yı kimse dinlemez. Tiyatrolar boşalır.

İnsanımız hakiki yaşarsa, her alanda yerlebir oluş başlayacak. Bunu bilenler hakikiliği önlüyor. Hakikiliği hep gündemde tutan **İnsancıl**'a kızıyor.

Peki napmalı. En başta şu. Bir düşünceyi...kim söylerse söylesin...İşimize gelse bile doğru diye bellemeyeceğiz. Bu düşünce doğru da olabilir...olsun...düşüncenin doğruluğunu biz bulmalıyız. Doğruyu bulmak da yeterli değil. Doğru dendi mi şundan sakınmalıyız. Sabah yolda yürürken br ilan gördüm. Aklın yolu bir diyor. Yaygın bir düşünce bu. Bir doğruda birleşmenin doğru olduğu sanılıyor. Yanlış. Şunu söylemeliyim. Yanlışlar, doğrulardan daha önemli...daha ilerletici bence. Doğruyu bulduk mu yangelip oturuyoruz. Oysa yanlışlar diri tutar insanı.

Mutlak doğru düşüncesini de silmeliyiz...Doğru, hep doğru kalmaz.

Hep doğruyu söyleyenden...söyledikleri doğru bile olsa...hep korkmuşumdur. Böylesinin bilinci dumura uğramıştır. Yanlışın güzelliğinden...yanlışın ittirici gücünden yoksun bilinciyle despotluk taslar böylesi kişiler. Hemen bütün Türkiye bu noktada işte. Bakın Enis

Batur'a, Tomris Uyar'a, Hulki Aktunç'a. Fethi Naci'ye, Mehmet H. Doğan'a Hepsi bizm düşüncelerimiz doğru. "Ya bizim düşüncelerimizi dillendirirsiniz ya da biz, sizi sileriz" diyorlar. Buna inananlarda dörtbir koldan **İnsancıl**'a saldırıyor.

Diyelim, ben bütün bütün yanlıştayım. Bırakın yanlış düşüneyim. "Hayır" deniyor. "bizcileyin düşüneceksiniz. Doğruyu biz söylüyoruz. Biz n'aparsak yapalım eksiksizdir...kesin doğrudur."

İnsancıl dendi mi hepsinin dikenleşiyor tüyleri.

Bakın ne anlatacağım. Geçen gün bir kız geldi. **Teknik Üniversite**'de okuyormuş. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'yla ilgili bilgi istedi. Üniversitede Okuma Tiyatrosu kuracaklarmış. Doğruyu istedi benden. Hazır. Doğrumu versem gidip uygulayacak orda. Vermedim. "Gidin yanlış yapın orda" dedim. "Benim doğrularım sizin yaratıcılığınızı önler."

Şu önemli. Bizim tek doğrumuz bilinci dumura uğratır. Gençler yanlış yapa yapa, belki başka doğru bulurlar. Böylece iki doğru olur. Bir başka topluluk üçüncü doğruyu bulur, böylece doğrular çoğalır.

Tersi de olabilir. Ne biz, ne onlar doğruda. Olsun. Bir başkası, bizim yanlışlarımızı göre göre doğruyu bulabilir.

Şu bilinsin. Doğru durdurucudur. Bilinci dumura uğratır. İnsanı despotlaştırır. Doğru çirkindir. Oysa yanlış ittiricidir. Bilinci açık tutar. Bundan ötürü güzeldir yanlış...

Doğru korkaktır. Eleştiriden ödü kopar. Bu nedenle susturur herkesi. Yanlış cesurdur. Eleştiriden korkmaz.

Doğruyu sevmiyorum. Yanlışı seviyorum.

2 Ocak 1994 Pazar

Soğuk...yağmurlu bir gün...Gazetelerde...dergilerde 1993'ün dökümü. İnceledim hepsini. Baktım, hiçbirinde **Sorun Yayınları**'nın yayımladığı eserlerin biri bile yok. Türkiye'de hayattan kopuk eserler için...bir kaşık suda...fırtına kopartılmak istenir. Ama hayatı irdeleyen...hayatı kolaçan eden eserler görülmez. Okurun bunu bilmesi gerekiyor. **Sorun Yayınları,** sistem dışı eserler yayımlıyor. İşte bu yüzden sistemin dökümcüleri **Sorun**'u görmüyor. Hadi sistemin adamları...sistemin dökümcüleri görmesin, peki, işçi sınıfı diye dil dökenler neden görmüyor.

Yeni yılda...1994'te ilk gün...**Sorun'un** yayımladığı bir eseri okudum. **Varlığımı Sosyalizme Borçluyum** Abdullah Doğan. **Kitap Üzerine** adlı yazıda şöyle deniyor. "Abdullah Doğan, Kendi dramını belgelerken, Türkiye'nin dramını da belgelemektedir. Ülkenin sosyoekonomik yapısından, tekelci devlet kapitalizmin doğasından ileri gelen işkence deneyiminin bir de onun ağzından dinlemeliyiz (...) yakından biliyoruz, işçi ve emekçilerin sorunlarını dile getiren kitapların "piyasası" yoktur. İşkenceyi, yazarlık yetenekleriyle kaleme alanların kitapları 23. Baskısını yapar. İşçi sınıfının yetiştirdiği yazarların, onların dramını işleyen kitapların böylesine bir "lüksü" yoktur. Şu aşamada olmayacaktır da. Ancak, bu türden eserleri gündeme getirmekle isterse tek bir adet okunsun, bizler devrimci bir görevimizi yerine getirdiğimiz kanısındayım"

Önce şu. **Sorun**'un işçi sınıfı yazarlarının eserlerini tek bir adet okunsa bile yayımlama kararı güzel. Bu güzel kararı kendim için yeni yıl armağanı kabul ediyorum.

Abdullah Doğan, sistemin yazarı değil...insanın yazarı. Hayatın tam içinde. Bu açıdan bakıldıkta **Varlığımı Sosyalizme Borçluyum** adlı eserde yanılsamacı rüyaların öyküsü yok. Hayat var...sert. Gülümseme var...üzüntü var...sevinç var...Daha önemlisi umut var...direnç var. Bütün bunlar...gülümseme...üzüntü...sevinç...umut...direnç hepsi insani. Biliyorsunuz, sistemin yazarı, insandan kopuk bir kavram diye bakar, üzüntüye...sevince...umuda. Sistemin yazarında insanın sevinci...insanın umudu yoktur. Üzüntü...sevinç...umut, insanla ilgili...insani değildir...insanın dışında birer kavramdır.

Abdullah Doğan'ın eseri, sistem dışı...insanî. Bu önemli. Eser'in bir önemli yanı da şurda. Varlığını sosyalizme borçlu bir insan var. Ama bir varlığını borçlu olduğu sosyalizm deneyi başarısızlığa uğradı.

Neden...nasıl.

Abdullah Doğan, anılarında bir olaydan sonra şöyle diyor. "Ne yazık sınıflı toplumların alışkanlıklarını üzerinden atamayanlar, iyi bir devrimci de olamıyor"

Bence sorun tam burda işte. Sınıflı toplumların alışkanlıklarını üzerinden atamayanlar, iyi bir devrimci değil, devrimci bile olamıyor. Bütün dünyada sosyalizm deneyimi bu yüzden başarısız oldu. Sosyalizmin başarılı olabilmesi için, sınıflı toplumların kalıntılarını, sınıflı toplumun duyarlığını, insanın kendi dünyasında yıkması gerekiyor. Bunun için şu devrimci dediğim yeni insanı sık sık gündemliyorum burda.

Abdullah Doğan Yugoslavya'da bir durumu şöyle anlatıyor. "Bir gece içtima olmuştu, hedefe zamanında varılması gerekiyordu. Ovada karşımıza bir hendek çıktı. Askerlerden biri sırtındaki yükle bu hendeği atlamaya cesaret edemedi. (...) Başçavuş askere atlamasını emretti. Asker yine atlamayınca, kızıp askeri itti ve asker de yere düştü."

Durum üstlere bildiriliyor. "Biz askerleri kutsal varlık olarak değerlendiriyoruz" gerekçesiyle başçavuş cezalandırılıyor.

Nasıl mı. İşte sorun burda. Ceza şu "rütbeleri sökülecek, er statüsüne düşürülecektir." Bu yapılıyor. Şimdi burda yapılan hatayı gördünüz mü. Er için kutsal deniyor, ama ceza diye başçavuşun rütbesi sökülüyor...başçavuş "er statüsüne düşürülüyor" Peki ama erlik kutsaldı hani.

Sorun şu. Sosyalist biçim, sınıflı toplumların özüyle sürdürülmek isteniyor. Tabiî öz-biçim çatışması, sonunda biçimi parçalıyor. Sınıflı toplumların özünü yıkamayan insan, ancak biçimde solcu...devrimci...olabiliyor. Ama bu, uzun süre devam edemiyor.

Şurda burda rastladığımız, solcuyum diyen insanlarda görülen sakatlıkların temel nedeni bu. Konuşurken...yazarken solcu. Bakıyorsun bütün davranışları...sevinci...üzüntüsü...mutluluğu, sınıflı toplumun oluşturduğu öz.

Abdullah Doğan, eserinde bu tür sözde solcu ay-

dınların Türkiye İşçi Partisi'ni nasıl yerlebir ettiğini de anlatıyor.

Varlığımı Sosyalizme Borçluyum adlı eser, Yugoslavya'dan Türkiye'ye...parti mücadelesine...hapishanelere giden bir çizgide gelişiyor. Bu çizgide emekçi bir yazarın deneyimi var...gözlemi var. Bu deneyler...bu gözlemler, insanın varlığında devrim için son derece yararlı.

Abdullah Doğan'ı tanımıyorum. Ama, yağmurlu...soğuk bir günde emekçi yazara burdan merhaba diyorum.

Gözlerinden öpüyorum Abdullah Doğan'ı.

3 Ocak Pazartesi

Pek sevdiğim...pek saydığım bir arkadaşım var. Birkaç gün önce geldi. Şurdan burdan konuşurken söz **İnsancıl**'ın geçersizliğini gösterdiği kişilere geldi. Arkadaşıma göre **İnsancıl**'ın bu hareketi yanlışmış. Üstelik bu kişilerin geçersizliğini temellendirememişiz...Arkadaşıma baktım. Samimi bir üzüntüyle konuşuyordu.

Şimdi bir zaafımı söyleyeyim. Ben, insanların üzülmesine...kim olursa olsun...dayanamam. Kimse üzülmesin diye, gerçekliği çözümleyen düşüncelerimi son saniyeye kadar söylemem...dolaylı yoldan belli ederim. Yine insanlar üzülmesin diye birçok davranışı görmezlikten gelirim. Birçok insanla ilişkimi kesmişimdir o insanı üzmemek için.

Bir arkadaşım vardı. Pek severdim. Bir yayınevi kurdu. "Senin kitabını yayımlayacağım" dedi. Sevindim. Çünkü ben hiçbir yayınevine "Şu eserimi basar mısınız" diye gitmiş bir insan değilim. Gitmem. Neyse...bu ayrı bir sorun...O arkadaşıma eserimi verdim. İki yıl oyaladı beni. İki yıl sonra "Kitabı ben basacağım" dedim. Aldım. İki yıl beni neden oyaladığını sormadım. Bu konu açılınca onu üzerdim çünkü. Sonra o arkadaşla kestim ilişkimi. İlişkimi kesmezsem, ağır konuşurum...üzülür diye...

Bilinsin. Birini üzmüşsem...üzüyorsam bu, çok...çok zorunlu olmuştur. Aramışımdır taramışımdır bir çıkar yol bulamamışımdır. Ya da yaydan çıkmıştır. Şimdi burdan arkadaşımı üzen star sistemine geliyorum. Önce şu. **Sanatta Star Sistemi,** yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada sanatta olup bitenleri açıklayan hayattan çıkarılmış bir kavram. Bu kavramı kullanamadan Küçük İskender'in, Enis Batur'un, Emrah'ın, Hakan'ın, Zülfü Livaneli'nin, Orhan Pamuk'un, Bedri Baykam'ın konumunu açıklayamazsınız.

Soruyorum. Abdullah Doğan, **Varlığımı Sosyalizme Borçluyum** adlı eseriyle neden Türkiye'nin ön'de gelen yazarı olamıyor. Bu eserin dilini...kurgusunu, Türkiye'de "önde gelen" bir yazarın anılarıyla karşılaştırmaya...estetik kategorilerle tartışmaya hazırım. Estetik kategoriler söz konusu olacaksa bu eser baştacı edilmeli, bana göre eserde bir iki anlatım hatası olsa bile. Ama bu mümkün değil. Çünkü iletişim kanallarını elinde tutan sermayedarın adamları bu eserin önünü keser.

Noluyor şimdi. Bilinçli emekle oluşturulmuş bir eser ayakdibi ediliyor. Kim yapıyor bunu. **Sanatta Star Sistemi**'nin adamları...iletişim kanallarını ellerinde tutanlar. İşte tam bu nokta star sisteminin geçersizliği. Şunu söylüyorum. Siz, star sisteminin sanatçıları insanî eserleri ne kadar yok sayarsanız sayın, işte bu açıdan geçersizsiniz. Ama burda durmuyorum. Bu tarihten geriye doğru bir çizgi çekiyorum. Tarihte, insani her etkinliğin yok sayıldığını...susturulduğunu görüyorum. Buna karşın insani mücadele durmuyor...devam ediyor...insan, insanlaşıyor. Bugün insanın vardığı nokta...ben, yetersiz bulsam bile...eskiye göre daha iyi. Bu iyi, insanlaşma süreciyle oluşuyor...mücadeleyle...Böylece, insanın insanlaşma süreci, bu süreci durdurmak isteyenlerin geçersizliğini gösteriyor.

Geçersizliği doğru kavramak üç boyutlu düşünmek gerekiyor. Dün...bugün yarın. Üç boyutta milimetrik bir kayma bugünü değerlendirmemizi engeller. **İnsancıl** dünü...bugünü...yarını tam tamına oturtma nücadelesi veriyor. Bu mücadelede en zorlu engel, insan bilinci. Üstünde ciddi incelemeler yapılmayan bilinç, ne yazık, aburcuburu da benimsiyor. Ciddiyetle çözülemeyen bilinç yüzünden insan bugün aburcuburla hep geçersizliği yaşıyor. Roma İmparatorluğu...Osmanlı İmparatorluğu için ta Filistin'e Viyana'ya kadar yalan yapıldak gidenlerden biri bugün dirilse geçersizliğini net bir şekilde görürdü. Spartüküs'ü çarmıha gerenler, bugün dirilse kafalarını taştan taşa vururdu onca insanı öldürdükleri için.

Olup bitenlerin yanında sanatçı napmalı. Sanatçı insanî mücadeleden yana tavır koymalı...sanatıyla eylemiyle. Ancak böyle olursa, sanatçı bütün zamanlar için geçerli olabilir. Şu kesin. İnsan bilinci aburcuburdan kurtuldukta, insani mücadeleyi engelleyenler yerlebir olacak...silinecek tarihten. Aburcuburlu insan bilincine hiç kimse güvenmesin.

O güne...arkadaşımın üzüldüğü güne dönersek...Hiç kimsenin üzülmesini istemiyorum. Ama napayım...bütün göstergeler...nerden bakılırsa bakılsın **Sanatta Star Sistemi**'nin geçersizliğini gösteriyor...İnsancıl bunu söylemek zorunda...Yalnız değilim bu konuda...Konferanslarda...toplantılarda görüyorum. Sorun aydınlanıyor. Sözgelimi Numan Beyazıt...yolarkadaşımız Star Sistemi geçersizliği için "Sizin yaptığınız kültürde bir devrimdir" dedi.

Bu böyle...Ama arkadaşımın üzülmesi, beni ciddi bir şekilde üzdü. Yılbaşı gecesi bu yüzden durgundum. Rakı içerken düşündüm. Benim yüzümden birçok insan üzülüyor...rahatsız oluyor...çekip gitsem mi dedim. Çekip gidersem...susarsam hep...herkes rahat eder. Herkes birbirini över...sorun çıkmaz. Ödünsüz tavrımla çok yakınlarımı bile rahatsız ettiğimi biliyorum.

Cumartesi eve gelirken...yalnız...Hamzatov'u düşündüm. **Benim Dağıstanım** adlı eserinde. Bir kapı üzeri yazısı var. Şöyle "Ey yolcu/Kapımı çalmadan geçersen eğer/Fırtınalar, boranlar üzerine olsun/Ey konuk/Hanemden hoşnut kalmazsam eğer/Boranlar, fırtınalar üzerine olsun"

Gitmeli...nereye...Kapımı çalmadan geçersen fırtınalar...boranlar üzerine olsun diyen bir insan yok. Gerçekliği çözümlerken çıkan hakikatlar yüzünden dostlarımı üzdüm...birçok hasmım oldu...Böyle bir ortamda kimin kapısı çalınır...hangi kapı açılır...Çok hasmım var.

Daha da çoğalacak hasımlarım.

Yürür giderim bir gün...dağlara doğru...yalnız.

5 Ocak Çarşamba

Günlerdir bilinç üstüne düşünüyorum yeniden. Düşünmeye şurdan başlıyorum. İnsan bedeni koruganlı. Şöyle. Sözgelimi, parmağımız ateşe değerse, hemen çekeriz. Yanmanın verdiği acı olmasaydı tahtaymışcasına yanardı parmağımız. Acı olmasaydı dilimizi de yerdik yemek yerken...

Söylemek istediğim şu. İnsan bedeni hayat için koruganlı. Ama bilinç böyle değil...ya da beyin. İnsan, hayata karşı düşünceler edinebiliyor. Bu noktada beyin...ya da beynin bir bölgesi uyarmıyor insanı, bu düşünce insana karşı demiyor. İnsan, hayata karşı düşünceyle yıllarca yaşayabiliyor.

Büyücülüğü düşünelim. Birçok insan büyücülere gidiyor. Büyücülerde umar arıyor. Bu, hayata karşı bir durum. Tam burda, beynin bir bölümü harekete geçmiyor. Bu yaptığın hayata karşı demiyor, insanı uyarmıyor.

İlker Belek, **İnsancıl**'da gösterdi, kapitalizmin insanlığı yerlebir ettiğini. Ama bugün milyonlarca insan kapitalist olmak istiyor...İlker Belek'in gördüğünü...gösterdiğini göremiyor.

Bugün dünyanın birçok bölgesinde insanlar "Burası benim...hayır, senin değil, benim" diye birbirlerini öldürüyor. Dünya insanları, sınırlı topraklarda millet diye yaşıyor...bir metrekare toprak için savaşlar çıkıyor. İşkence, zulüm, sömürü devam ediyor, insanlar kardeşlik duygularıyla yaşayamıyor...temiz.

Bütün bunlar insana karşı...hayata karşı. Soruyorum. İnsan beyni neden burda insanı uyarmıyor. Bir cigaranın ateşinden bile kendini koruyan...buna göre donatılmış insan, neden daha büyük...zorlu yangınlarda kendini yakıyor.

Beyin neden "Bırakın birbirinizi sömürmeyi...öldürmeyi. Bütün bunlar insana karşı. Kardeşlik duygularıyla yaşayın" diye uyarmıyor insanı...insan neden böyle bir dünya için harekete geçmiyor.

Biri çıkıp, yanılsamalı dünyadan...insan beyninin dumura uğratıldığından...bilinçlenmeden sözetmesin. Bunları biliyorum. Sorum şu. İnsanın beyni insana karşı aburcuburu neden reddetmiyor.

Bir toz kaçtığında gözümüz, derhal sulanıyor, yabancı maddeyi atmak için herekete geçiyor. Peki ama beynimiz, tozlu düşünceleri...insana karşı düşünceleri neden atmıyor da hemen benimsiyor. Neden zedeleniyor arkadaşlık duygusu.

Birçok düşünür bilmenin yanılgısını...nasıl yanıldığını...neden yanıldığını anlattı. Benim sorunum bu değil. Bir gerçekliğin nasıl oluştuğu değil. Benim sorunum şu. Bilincin yanılsaması ta baştan nasıl önlenir. Sözgelimi çiçek hastalığı. Çiçek hastası olmuş birine çiçek hastalığının nedeni...nasılı anlatılabilir. Bu ayrı. Benim istediğim bu değil. Şunu istiyorum. Çiçek hastalığı ciddi bir mücadeleyle yok edildi. Artık insanlar çiçeğe yakalanmıyor. Yine sözgelimi çocuk felci aşısıyla, felç hastalığı önleniyor.

Napalım da insan bilinci, insan beyni ta baştan insana karşı...hayata karşı bir düşünceyi kabul etmesin.

Şu işe bakın. Bir hekim, sağlıklı toplum için mücadele etmiyor da, sağlıksızlıktan para kazanıyor. Bir hukukçu, adil bir toplum için mücadele etmiyor da adaletsizlikten para kazanıyor. Bir yazar, kardeşlik için...böyle bir toplum için mücadele etmiyor da fesatçı olabiliyor. Bu durumda beyin, neden bu kişileri rahatsız etmiyor. Bu işin bir yanı...Öbür yanı şu. Hekime sağlık için, hukukçuya hak için, yazara güzellik için koşan bir insanı, beyni neden uyarmıyor, onun işi sağlık değil onun işi hak değil, onun işi güzellik değil. Bunların amacı fesat...seni kandırıyor hepsi diye neden uyarmıyor.

Bu beyin, neden sıcak suda haşlanmış lahanaya benziyor. Neden edilgin. Biz napalım da bu beyni etkinleştirelim. Napalım da etkin beyin, insana karşı düşünceleri çöp sepetine atsın.

6 Ocak Perşembe

Faşizm insana karşı. Beyin, insana karşıyı çöpe atabilse kimse faşist olmaz. Ama bugün bile faşizmin kuramını yapanlar var, faşizmi yaşayanlar var. Şimdi burda onbeş yaşındayken başımdan geçeni anlatmalıyım. Biz üç arkadaşız. Bir de üniversitede okuyan ağabey dediğimiz biri var. Bu, bir gün geldi, şöyle dedi. "Amerika'nın ideali demokrasi, Rusya'nın ideali komünizm, bizim idealizm ne...yok. Her milletin bir ideali olmalı. Bizin idealimiz de Turan. Bundan sonra hepimiz Turancıyız"

Hemen sordum. Demokrasi, komünizm, Turan ne demek...Ayrıca her milletin neden farklı idealleri var.

Üniversiteli, bunun üstüne "Bu sorularına yarın cevap veririm" dedi. Ertesi gün toplandık. Üniversiteli şöyle konuştu. "Bana inanıyorsan hepimizin idealinin Turan olduğunu kabul etmelisin" dedi. Bunun üstüne "Ben hiç kimseye inanmam" dedim. Doğru mu" diye sordu arkadaşlarıma. "Evet" dedi arkadaşlarım. Geçen derste İstanbul'un 1453'de fethedilmesinin doğru olup olmadığını tartıştı öğretmenle...bu yüzden sınıftan atıldı"

Durum şuydu. İstanbul'un 1453'de alındığını nerden biliyordu. Bunu sordum öğretmene. Siz incelediniz mi" dedim. "Ben incelemeden, bu 1453'un nerden çıktığını anlamadan iyi not almak için, Fatih, İstanbul'u 1453'te aldı demem" dedim. Bu yüzden sıfır aldım, sınıftan kovuldum. Durumu anneme anlattıkta, annem "İyi yapmışın devam et" dedi.

Bunun üstüne üniversiteli "Bu arkadaşlarla birlikte hepimiz Turan idealini benimsiyoruz. Sen bu ideali kabul etmezsen yalnız kalırsın. Senle konuşmayız" dedi.

Dediklerini yaptılar. Ben yalnız kaldım. Dahası bir süre sonra Turancı olmadım diye dayak yedim. Bunlar önemli değil. Ben hep yalnız kaldım. Önemi şurda. Soru sorduğum için insana karşı bir düşünceye kapılmadım...faşist olmadım. Burdan şuraya geliyorum. Bilinci aburcuburdan korumak...yanlış bilinç durumlarını yaşamamak için soru sormak gerekiyor. Bu yöntem herkes için geçerli. Okurlarıma söylüyorum, benim için de soru sorun. Dediklerime inanmayın. Bir yazarı...bir şairi beğenmemişsem "Gündoğdu doğru söylüyor" deme-

yin. İnceleyin...eleştirin...irdeleyin.

Yanlış bilinç durumlarına düşmemenin bir yolu da şu. Kişinin ne düşündüğüne bakmayın. Nasıl düşünüyor, ona bakın. Yanlış bilinç durumlarına düşmemek için şunları da gözetin. Kişi nasıl yaşıyor...geçimini nasıl sağlıyor. Bu önemli. Saltıkov'un bir öyküsü var. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nda okundu. Şöyle. Gazetecinin biri yalan haber satar, zengin olur. İşi bilenler "Utanmaz adam biraz da gerçek sat" derler. Bu kez gazeteci gerçek satar, daha da zenginleşir. Gazeteciye inanan saf okurun durumu değişmez ama.

Yanlış bilinç durumuna düşmek istemiyorsanız gerçeğin nasıl söylendiğine de bakmalısınız. Kolay inanır, saf okur olmayın.

Bugün çıkan **Cumhuriyet Kitap Ek**i'nden yanlış bilinç durumlarına düşürücü örnekler vermek istiyorum. Orhan Kaçak şöyle diyor. "Cezmi Ersöz'den harika yazılar toplamı" Hüseyin Alemdar Esra Zeynep için "Bir Esra ki, şiiri istiridye şarkıları" Kemal Özdoğru şöyle diyor "Çağdaş Fin şiiri'nin en önemli temsilcilerinden biri olarak Saarikoski, kuşağının sadece yazınsal beğenisini değil, kalplerini de kazanmasını bilmiştir"

Burda yazarlar, daha önce içi yüklenmiş kavramlarla bilince girmek istiyor. Harika...istiridye...en önemli temsilci...Ama bunların hayatta karşılığı yok. Önemli değil. Zaten onlar hakikiyi aramıyor. Yanlış bilinç durumlarından yararlanmak amacındalar. Şu bilinsin. Sözlerim, Cezmi Ersöz'le, Esra Zeynep'le, Saariskoski'yle ilgili değil. Orhan Koçak'a, Hüseyin Alemdar'a, Kemal Özdoğru'ya inanmayın. Kalıp sözlerle bir değerlendirme yapmışlar. Okuyun Cezmi Ersöz'ü, ama baştan harika yazılar okuyacağım diye koşullandırmayın kendinizi. Orhan Kocak'ın, Hüseyin Alemdar'ın, Kemal Özdoğru'nun yanlış bilinç durumu yaratan koşullandırmalarını kırın...kırın öyle okuyun.

Saf okur olmayın. Yanlış bilinç durumlarına düşmeyin. Bilincinizi sıcak suda haşlatmayın...Bilgiyi...doğru bilgiyi edinme yöntemini iyi bilmek gerekiyor. Yoksa yanlış bilinç durumlarıyla neyin ne olduğunu bilmeden yaşar gideriz.

9 Ocak Pazar

Tek tipleşme hangi doğrultuda olursa olsun bilinci bozuyor. Şimdi bunun bir örneğini veriyorum. **Adam Sanat**'ın 97. sayısında (Aralık 1993) Cengiz İlhan'ın **Benim Nazım Hikmet**'im adlı bir yazısı yayımlandı. Cengiz İlhan, 40 yıl öncesini anlattığı bu yazısında "Zaten Kafam Upton Sinclair'in Altın Zincir'i ile yıkanmıştı, birçokları gibi ben de uzun süre bu kitabın etkisinde kalmıştım. (Bu yüzden kendime çok kızıyor, hiç bağışlamıyordum) Adam, Shakespare'i bir darbede yerle bir ediyor, Dostoyevski'nin hiçbir romanını bitirememiş olmakla övünüyordu. O hızla biz de zengin sofralarının şairi Yahya Kemal'i lanetliyorduk."

Önce şunu söyleyeyim. Ben **Altın Zincir**'i 25 yaşlarındayken okudum. Kafam yıkanmadı. Upton Sinclair için dünya edebiyatına bir başka açıdan bakan biri dedim. Bu eserde kimi değerlendirmelere katıldım...kimi değerlendirmelere katılmadım. Nolursa olsun **Altın Zincir**'de eleştirilen yazarları okumamazlık etmedim. Bu eseri. Cengiz İlhan'ın yazısından sonra bir daha okudum. Görüşüm değişmedi.

Şu bilinsin. Bütün dünya Shakespeare'nin büyük sanatçı olduğunu söylerse, buna inanırsa, insanlar tek tipleşir.

Tektipleşirse nolur. Faşist olur. Öbür düşünceleri susturur. Bundan ötürü, biz çok beğensek bile birinin çıkıp Shakespeare'yi...Bethooven'i, Lorca'yı eleştirmesi...beğenmemesi iyi olur.

Altın Zincir'le kafası yıkanan Cengiz İlhan kafasının yıkanmışlıktan kurtulmuşluğunu şöyle anlatıyor "Bildiğim bir şey var, Müslüman, Hıristiyan, Musevi, ateı, komünist, anarşist, milliyetçi, ırkçı, işbirlikçi...Şu veya bu şairler olmasaydı herhalde yaşayamazdık.

Nazım Hikmet'in çağdaşıyım.

Ne mutlu bana."

Cengiz İlhan kendini mutlu sanıyor. Mutlu değil aslında. Bakın neden. Bir zamanlar, Upton Sinclair beynini yıkamış İlhan'ın...şimdi de ideolojiler öldü diyenler. Böyle olmasaydı, sözgelimi, bütün halkları küçülten, kendi halkını yücelten ırkçı bir şairi beğenmezdi.

Tek tipleşme böyle işte. Bir zaman Upton Sinclair'in peşinde gider. Shakespeare güzel yazmıştır. diyeni susturur. Sonra İkinci Yeni'nin peşine takılır. Sonra köy edebiyatı...sonra kent edebiyatı...der der...sonunda, ideolojiler öldü...bütün şairleri...bütün şiirleri beğeniyorum der. Beğendiklerini beğenmeyenleri de Jdanovcu diye suçlar. Buna da mutluluk der.

Adam Sanat'ın bir notu var bu yazıyla ilgili. Şöyle. "Avukat Cengiz İlhan bu yazıyı, Adam Sanat'ın Eylül 1993 sayısında sayımlanan Memet Fuat'ın "Yanlış Okumalar" başlıklı yazısı etkisiyle yazdığını bildiriyor. Ele alınan konuyu yaşamış bir kişinin görüşleri olarak yayımlıyoruz."

Konu nasıl yaşanır bunu bilmiyorum. Ama Cengiz İlhan yanlış yaşamış bu konuyu. Yanlış yaşanmış konu, tabiî yanlış yazılan Yanlış Okumalardan etkilenir.

Şunu da söyleyeyim. Bu kadar yanlışın söylenmesini eleştirmiyorum. Bu kadar yanlışı tek doğru diye belletmek istiyorlar. Bunu eleştiriyorum.

Soruyorum. Sizcileyin düşünmeyene neden Jdavoncu diyorsunuz. Neden herkesin sizcileyin düşünmesini istiyorsunuz.

Bunu anlatın. Siz, **Altın Zincir**'i beğenmeyeceksiniz, ben de beğenmeyeceğim. Siz Shakespare'yi beğenmeyeceksiniz, ben de beğenmeyeceğim. Siz Shakespare'i beğeneceksiniz ben de beğeneceğim. Siz, ırkçı şiirleri beğeneceksiniz ben de beğeneceğim.

Bunu anlayamıyorum. Şu işin mantığını anlatın bana...bu doğrulamayı nasıl yapıyorsunuz...nasıl akıl yürütüp bu doğrunuza varıyorsunuz. Samimiyetle...ciddiyetler reca ediyorum. Şu işi nasıl yaptığınızı anlatın.

13 Ocak Perşembe

Üç gündür oyun oynuyorum. Şöyle. Beni görmeye gelenler...yazar...şair...ressam...fotoğrafçı...düşünür... "Gülsüm Akyüz'ün kitabı toplatılmış" diyorum...Ben böyle der demez herkesin aklına devlet geliyor.

Soru. Devlet, neden toplatmış Gülsüm Akyüz'ün kitabını. Sorudan sonra ben, fotokopileri veriyorum. "Devlet, neden toplatmış Akyüz'ün kitabını" diyene. Fo-

tokopi'yi okuyanı izliyorum. Yüz kasılıyor...Sonra sararma...kızarma...şaşkınlık...korku...üzüntü. Okuma bittikten sonra ikinci soru "Şimdi nolacak" Bu soruyu "Hiçbir şey olmayacak" diye yanıtlıyorum.

Şimdi fotokopileri sizin okumasını istiyorum. Birinci fotokopi. Tarih. 5 Kasım 1993 "Sayın Gülsüm Akyüz, Doğan Kardeş Kitaplığı arasında yayımlanan "Ayşe'nin Günleri" adlı kitabınızın "Ayşe ile Lusi bölümünde antisemitik özellikler bulunduğu doğrultusunda Türk Musevi Cemaati'nden yoğun tepkiler aldık.

Bu yüzden kitabınızı piyasadan çekmek zorunda kaldığımızı bildiririz.

Bilgilerinizi rica ederiz.

Turhan Ilgaz — Genel Müdür

Vedat Çorlu — Editör"

İkinci fotokopi 27 Ekim 1993 tarihli **Şalom** gazetesinin beşinci sayfasından bir bölüm. O bölümün bir yerinde şöyle deniyor "Tepkilerden haberdar edilen **Yapı Kredi Yayınları** Sanat Yönetmeni Enis Batur, bu konuda daha da kesin bir tavır alıyor. "Kitapta böyle bir bölümün yer alması yayın ilkelerine aykırı. Mesele, Yahudilerle ilgili olmasından ibaret değil, mesele herhangi bir ayrımcılığın burada geçerlilik kazanamayacağı. Gözümüzden kaçtı ama kaçmış olması bir özür değil, bunu maalesef gecikmiş olarak düzelteceğiz" diyor. 25 Ekim Pazartesi günü kitabı toplatma kararının alındığı Yayın Müdürü Turhan Ilgaz tarafından **Şalom** gazetesine bildiriliyor"

Sorunu irdelemeden önce düşüncemi söyleyeyim. Kitabı okudum. Enis Batur'un söyledikleri doğru değil. Tam tersi. Eser ayrımcılığa karşı. **Şalom** gazetesi bile eser için şöyle diyor "Lusi ve Ayşe'nin sadece bir bölümünü oluşturduğu "Ayşe'nin Günleri" Ayşe'nin karşılaştığı güçlükleri kaleme alırken genelde, azmin elinden hiçbir şeyin kurtulamadığı, direnmenin, yılmanın bütün olumsuzluklara rağmen yaşama sevincinin yitirilmemesi gerektiğinin, yaşamda en büyük erdem olduğu mesajını iletmeyi amaçlıyor"

Şimdi birinci soru. Devlet, Türkiye'de kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde kitap toplattığında bunu hemen duyuran basın neden bu olayı haber yapmadı. **Gerçek** dergisine değil bu sorum. **Gerçek** bu olayla ilgilendi. İkinci soru. Devlet, kitap toplattığında hemen şiddetli bildiriler yayımlayan **TYS, Pen Kulüp, Edebiyatçılar Derneği** neden şiddetsiz olsa bile bildirdi yayımlamadı.

Üçüncü soruya geçmeden önce, bir varsayım...diyelim, Gülsüm Akyüz'ün eseri ayrımcı. Böyle olsa bile...soru...Enis Batur'a...hani edebiyatın hakikatle ilgisi yoktu. Hani edebiyat...sanat bir üst dildi...hani edebiyat kendiliğinden bir kurmacaydı. Yıllardır savunduğun görüşleri neden yahudi cematine anlatmadın.

Dördüncü soru. Yoksa bu eseri, bizim ırkçı yanımızı...Türk ırkçılığını eleştirdiği için mi, yahudi cematinin tepkisini fırsat bilerek toplattın.

Beşinci soru. Devlet basılan kitapları, yayınevi kendi bastığı kitapları toplatma kararı aldıkta demokrasi nolacak.

Altıncı soru. Devlet kitap toplattığında çığrışanlar, sermayeden destekli Enis Batur kitap toplatınca susanlar, yüzde kaç demokratsınız. Şeytan bunun neresinde.

Yedinci soru. Enis Batur'un yönetiminde kitap çıkaranlar...siz ne diyorsunuz bu işe...Kitap toplatma işine. Almanya'da Hitler döneminde bir rahibin şöyle dediği söylenir "Öbürlerini temizlerlerken biz sustuk. Sıra bize geldiğinde, bizi savunacak kimse kalmamıştı."

Bu olaya üzüldüm mü. Hayır. Sevindim. Haklı çıkınca sevinirim. Zaten Enis Batur beni hep haklı çıkardı. Sermayeden destekli sanatta star sistemi. Star sisteminin adamları demokrat olamaz. İstese bile olamaz.

Enis Batur'a samimiyetle teşekkür ediyorum. Tahmin ediyorum. Kitap toplatma kararı alırken üzüldü...sıkıldı. Sermaye dayattı mı demokrasi söylevleri yerlebir olur. Çehov'un **Maskeli Balo** adlı öyküsünü okuyun, görürsünüz bu dediklerimi. Enis Batur'a öneriyorum. Çehov'un öykülerini yayımlasın. O eserde **Yazar'la Maskeli Balo**'da olsun. Tam bugünü anlatıyor.

Son soru. Kitap toplatılması...kitap toplatma kararı verenler geçerli mi, geçersiz mi.

Bu soru, **Star Sistemi** yazarlarının geçersizliğini temellendiremiyorsunuz diyenlere. Bu konuda yeni bir temel. Tarihte çok kitap toplatıldı. Kitap toplatanlar hatırlanmıyor, ama toplatılan kitaplar bugün bile okunuyor.

Sonuç. Kitap toplatan geçersizdir.

18 Ocak Salı

Sırma Doğan...bir okurum, telefon etti. **Divriği Kültür Derneği**'nde dernekler üstüne konuşmamı istedi. "Sizin" dedi "yerleşik düşüncelere karşı çıktığınızı biliyorum. Bizim dernekte de bir konferans verin, yerleşik düşünceleri sarsın" dedi. "Canınız sıkılır" dedim. "Olsun" dedi.

Bakmayın siz söylenenlere, Türkiye, özgürlük açısından geri. Yasaların ötesinde de kişiliğimizden kaynaklanan bir tutsaklığımız, bir geriliğimiz var. Bu bir durum. Bir de tembelliğimiz...savrukluğumuz var. Bütün bunlardan ötürü kolayca güdümleniyoruz. Basmakalıp ezberleri, düşünce...üstelik kendimizin düşüncesi sanıyoruz. Türkiye'de birçok kurum bu söylediklerimi yeniden...yeniden üretiyor. Bunu bildiğim için, beni çağıran yöneticileri zor durumda kalmasınlar diye, önceden uyarıyorum.

Divriği Kültür Derneği'nde pazar günü konuşacağım...saat 11.00'de. Yarın **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi**'ndeyim.

19 Ocak Çarşamba

Bugün **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi**'nde gençlere **Sanatta Star Sistemi**'ni anlattım. Konuşmama Öztin Akgüç'ten alıntıyla başladım. **Kazıp Şöhretler** adlı yazısında şöyle diyor Öztinç "Türkiye yalan, hatta zararlı ünlüler (kazıp şöhretlere) ülkesidir. Ağırlıklı olarak politika, medya, iş hayatında olmakla beraber, yaşamımızın her alanı, bürokrasi, üniversite, sanat dahil yalan ünlülerle doludur. Yalan ünlüler eski bir deyimle kazıp şöhretler, Türkiye'nin temel sorunlarından biridir. Yalan ünlüler, Türkiye'de yaşamın büyük bir bölümüne egemen oldukları, etkili oldukları için sorunların çözümünde belki de en büyük engeldirler." (**Milliyet**. 16/1/1994)

Öztinç, yalan şöhretlerin nasıl bir ilişkiden çıktığını göremiyor. **Sanatta Star Sistemi** bunu gösteriyor. Bu-

nun nasıl olduğunu anlattım gençlere. Sonra "Bilmem anlatabildim mi" dedim. "Anladık" dediler. Şaşırdım. "Nasıl olur, ben bu işi onbeş yıldır anlatıyorum. Bugün bile sorunu tam anlamadıklarını söyleyenler var" deyince "Biz anladık" dediler. Sonra soru yanıt bölümüne geçildi. Bir genç Sanatta Star Sistemi yazarları için, "Onlar sizin konumuzda olmadığı için bunu göremiyorlar" dedi. Bunun iyi niyetli bir yorum olduğunu söyledim. Bu, bir dereceye kadar doğru olabilir. Ama Adalet Ağaoğlu'nun benim gördüklerimi görmediği söylenemez.

Bir genç eleştirilen dilin önemini anlattı. Buna sevindim. Ben, buna sisteme karşı dil diyorum...Sisteme karşı dil önemli.

Birçok sorudan sıra şuna geldi. Peki, biz, **bu Star Sistemine** karşın napacağız. Burda hemen şunu söylemeliyim. Kayıtsız şartsız donatımlı olmak zorundayız. Bir ikincisi sistem, sanatçılarına...adamlarına rahat bir hayat veriyor. Sistemin sanatçısının geçim derdi yok. Bunun için durmadan üretiyor. Bunun için sisteme karşı olanın, kayıtsız şartsız on kat daha disiplinli...on kat daha özverili...on kat daha ciddi yaşaması gerekiyor. Ödünlü bir hayatla başarılı olamayız. Bütün bunlardan sonra olup bitenleri, tetikte bir duruşla sorgulamak gerekiyor.

Gençlere şunu söyledim. Özel hayatınızda göstereceğiniz savrukluk sizi ergeç sisteme götürür.

Güzel bir söyleşi oldu...güzel bir gündü bugün. Benle söyleşiye gelen Berrin Taş, söyleşi başlamadan önce "Gözleriniz pırıl pırıl" dedi.

Her konferans...her söyleşi insani mücadele için önemli uğraklardır benim için. Bunun için sevinçten parıldar gözlerim. İnsanla buluşacağım. Sevinirim.

Bu bir hissedişdir. Bunun hissedemeyenlerin içi ölmüştür. Bunun için ölügözlüdür onlar. Ölügözlülerden sakının kendinizi. Sizin de içinizi öldürür...sizi de ölügözlü yaparlar.

Bugün söyleşiden sonra gözlerim daha bir parladı. Gençlerin dinleyişi...soruları, dönüştürücü...umutlu direngenliğimi pekiştirdi.

22 Ocak Cumartesi

Sabah...soğukta yürürken...Hüseyin Alemdar'ı düşündüm. Severim Hüseyin Alemdar'ı...hep gülümser yüzünü düşündüm yol boyu...Biliyorsunuz bir şairi değerlendirirken, istiridyeye benzetti şiiri...şiirin güzelliğini istiridreyle anlattı. Bu yüzden kızdım Alemdar'a.

Türkiye'de sanat eserlerinin değerlendirmesinde değersizlik yaşanıyor. Sözgelimi Hüseyin Peker, **Eleştirmeye Çağrı** adlı yazısında şöyle diyor İnci Asena'nın şiiri için "Ayrı bir yerden, ayrı bir telden yazıyor" Beylik bir değerlendirme bu. Hayatta karşılığı yok...sanatta karşılığı yok.

Böyle değerlendirmeler, toplumsal yapıya uygun düşüyor. Çünkü Türkiye'de sistemin estetiği yaşanıyor. Her alanda beylik sözlerle imajlar yaratılıyor. Sözgelimi, Handan Şenköken'le Nilgün Toptaş, Ferhan Şensoy için şöyle diyor "özgünlüğü ve sıradışılığı tartışılmayan Ferhan Şensoy (**Cumhuriyet** 22/1/94)

Bu tür değerlendirmeler yüzünden, insan okuduğu, dinlediği, baktığı bir eserin neden güzel olduğunu bilemiyor. Sözgelimi istiridyeyi güzel belleyen biri. "Demek bu şiir güzel" der. Tersi de mümkün. İstiridyeyi beğenmeyen...istiridye dendi mi tüyleri diken diken olan biri, Hüseyin Alemdar'ın övdüğü şairi hiç okumaz.

Söylemek istediğim şu. Sanat eserinde güzeli ciddiyetle konuşmalıyız. Sözgelimi, Akgün Akova'nın şu şiiri güzel mi "BİR MAĞAZANIN AÇILIŞI." mağazanın önünde / dizilmiş / görkemli çelenkler / eşlerine/doğum yaptıklarında bile / çiçek vermeyi akıl etmeyen / adamların gönderdiği" (**Adam Sanat** -Ocak 94)

Önce şunu söyleyeyim. Bu şiir, benim şiir anlayışına uygun...açık bir dille yazılmış. Ama bu şiir bana göre güzel değil. Çünkü güzel, hakikate bağlı. Hakikatın olmadığı yerde güzellik buluyorsak, kendimizi, ciddi bir şekilde gözden geçirmeliyiz. Burdan şiire gelirsek, Türkiye'de, eşleri doğurduğunda çiçek göndermeyenlerin, mağaza açılışlarına çiçek gönderdiği bir olgu. Ama bu olgunun hakikatı akıl edemeyişi değil. Tam tersi. Akıl edişi. Adam, çocuk doğuran eşine çiçek göndermemeyi akıl ediyor. Çünkü eşinden bir çıkarı yok. Yeni açılan mağazaya çiçek göndermeyi akıl ediyor. Çünkü mağazadan çıkarı var.

Akıl burda sisteme göre çalışıyor. Şairin tam bu noktayı dillendirmesi gerekir. Ama şairimiz burda olguları akıl edemiyeşe bağlıyor. Bu, hayatın hakikatine uymuyor. Şair, şiiriyle, sisteme karşı hakikat yaratamıyor. Olgucu bir bakışla sistemin olgularını gösteriyor. Üstelik bu olgu çok dar. Büyük kapitalistler eşlerine çiçek gönderiyor.

Akgün Akovan'ın şiiri dar olguculuğun dışına çıkamadığı için güzel olamıyor. Ama daha kötüsü var bu şiirde. Şöyle. Akova, şiirinde, doğum yapan eşe çiçek gönderilmesini istiyor. Ziyaret günlerinde hastane kapılarında tezgah kuran çiçekçiler, Akova'yı destekliyor. Akova, bu şiiriyle yerleşik düzenin davranışını olumluyor...mağazaya çiçek gönderenin, eşine de çiçek göndermesini istiyor. Yerleşik düzene tam uygunluğu yüceltiyor. Böyle davranmayana akılsız diyor.

Yüce olan güzelin oluşmasında ciddi bir etken. İnsan, yüce davranışları...yüce hayatı güzel bulur. Bunun için sistem, yerleşik değerlerini, yerleşik hayat biçimini yüce gösterir...böylece sistemi yeniden üretmemizi sağlar.

Şunu bilelim. Kapitalist sistemin tek bir hakikatı var. İnsana karşılığı. Sistem, insanı durmadan tüketen bir nesne derkesine düşürdü. Sistem, yeni düzenlerle, durmaksızın hızlandırıyor tüketimi. Tüketen insanı yüceleştiriyor. İşte anneler günü...İşte babalar günü...Sisteme göre harçlığından topladığı paralarla annesine, babasına armağan alan çocuk yüceltilir. Yaş günlerinde, doğumlarda, ölümlerde çiçek alışverişini yüceltir...belirli günlerde, belirli olaylarda oraya buraya çiçek gönderen insanları yüceltir.

Akgün Akova napıyor. Sistemin, insana karşı hakikatını estetize ediyor. Bu şiir muhalif bir şiir. Ama sistem içi muhalif, Yalnız mağaza açılışlarını değil, doğum yapan eşine de çiçek göndermeyi akıl et diyor. Burda da çıkarın var. Eşin, sistemin elinde tüketim nesnesi derkesine düşürelecek bir bebek doğurdu diyor.

Akgün Akova, sistemin hakikatını estetize ediyor. Sistemi köstekleyen davranışları bayağı...sistemi üre-

ten davranışları yüce gösteriyor. Bütün bunlardan ötürü bu şiiri güzel olamıyor.

Burdan şuraya geliyorum. Kim, neyi güzel buluyorsa, eserin hakikatıyla...estetik ölçütlerle söylesin. İstiridyeli...ayrı telli beylik sözleri bıraksın...Tam burda Ferhan Şensoy'un "özgünlüğünü, sıradışılığını" düşündüm. Biliyorsunuz Ferhan Şensoy "En büyük Amerika" diye bağırdı durdu televizyonlarda. Böylece liberal sanatçıların içinde tartışılmaz biçimde özgün oldu...sıradışı oldu. Sıra şimdi öbür liberal sanatçılarda.

Tiyatroda Brecht oyna...televizyonda "En büyük Amerika" diye bağır...Sıradışı...özgün bir çözülme bu. ABD emperyalizmine karşıyım diyen **Cumhuriyet**'te övsün seni.

23 Ocak Pazar

Gece. Soğuk...Bugün **Divriği Kültür Derneği**'nde konuştum. Konu, yöneticiler, olup bitenlere karşı napmalı...bir yönetici nasıl olmalı. Önce Başkan Hasan Gürsoy konuştu...sorunu ortaya koydu...Sonra ben konuştum. Önce Türkiye'nin nereye gittiğini anlattım. Benim görüşüme göre Türkiye, insanlaşmanın durdurulmak istendiği karanlık bir döneme gidiyor. Bu gidişin ciddiyetle kavrandığını göremiyorum. Kavrasak, bu kavrayışa göre davranırız.

Şimdi böyle bir ortamda yönetici nasıl olmalı. Önce disiplin. Yönetici önce disiplinli olmalı. Daha sonra gerçekliği doğru kavramalı. Yönetici, özünü sınıflı toplumların oluşturduğu takıntılı özden kurtulmalı...hem biçimde hem özde yeni insan olmalı.

Konuşmam bir saat sürdü. Daha sonra söyleşi başladı. Bir yöneticinin söylediğim koşullarda olması kabul gördü. Peki ama nasıl böyle olacağız. İşte işin zor yanı bu. Bunun için önce insanın içgözleminin güçlü...doğru olması gerekir. Ama Türkiye'de birçok insan, kendinin doğuştan yetkin olduğunu kabul ediyor. Kendini değiştiremeyen, bozuk gerçekliği değiştiremez. Savrulur gider gerçekliğin önünde. Önce burdan başlamalı. Sözgelimi biz sistemin komedisine gülüyorsak, sistemin dramına üzülüyorsak, başarıyı sisteme göre değerlendiriyorsak, sistemi değiştiremeyiz. Değiştirdik sanırız.

İnsanı nasıl bilinçlendirebiliriz sorusu da geldi. Bilinçlenme, konferanslarla...panellerle...yürüyüşlerle olmaz dedim. Çünkü Türkiye'de sistem, insanı, televizyonuyla...basınıyla...sanatçıyla çevirmiş durumda...her alanda. Öyleyse bizde bu çevirmeyi kırmak zorundayız. Televizyonla...basınla...sanatla.

Daha başka sorular da geldi. Beni dinleyenlerin söylediğini söylersem doyurucu...açımlayıcı bir konuşma oldu. Beni dinleyenlerden biri söyledi. Açık... net... kararlı konuştum.

Güzel bir gündü benim için. İnsanı düşünen insanın ağız tadıyla yaşamasını isteyen insanlarla tanıştım.

Sırma Doğan'ın eşi, beni evime kadar getirdi. Yolda konuştuk. Bir kızları varmış. Üç yaşında "Kızını sev...bol bol öp" dedim. Büyüyünce sevdirmiyor. Zeynep öyle oldu. "gel kızım biraz seveyim seni...öpeyim" diyorum. "Aman baba, işin mi yok" diyor...

Gece ilerliyor...soğukla...Yol arkadaşlarımı düşünüyorum. Edirne'de... Ankara'da... Mersin'de... Ardeşen'de...Batman'da...Kars'ta...

Perşembe günü bir yolarkadaşım geldi. Uzun uzun benim yaşlı olmadığımı anlattı. Güldüm. "Peki...peki yaşlı değilim" dedim.

Yaşlanmaktan korkmamalı. Gencecik insanların katledildiği bir ülkede yaşlanıp ölmek ayıpsa da...hızla yaşlandım.

24 Ocak Pazartesi

Bugün "Fehmi Bey, Ankara'dan gelmiş, sizle görüşmek istiyor" dediler. Kapı açıktı zaten...gördüm. "Demek o kentten geliyorsunuz" dedim. Biliyorsunuz, adım geçince hop oturup hop kalkan...bana çok kızan hasımlarımın çoğu Ankara'da...o kentte. Hasımlarımdan biri de İlkyaz Avan. İlkyaz Avan, bu kez üşenmemiş yazılarımı okumuş...birbiriyle çelişen sözlerimi altalta yazmış...Şunu söyleyeyim. İlkyaz Avan'da hep sevimli bir yan arıyorum, bulamıyorum. Ağır sözler söyledi, hakaret etti bana buna karşın sevimli bir yan arıyorum. bulamıyorum. Belki var, İlkyaz Avan da bilmiyor bu yanını...belki bir gün ortaya çıkar diyorum. Benden yaptığı alıntılara gelince...Kuantumun tamamlayacılık öğesini bilseydi, o sözlerin çelişik değil, birbirini tamamladığını görürdü.

Hasımlarım neden inat ediyor anlamıyorum. Öğrenin şu kuantumu. Gözeriminiz genişleyecek...kızıl ötesini göreceksiniz. Sarmal Yayınları'ndan çıktı Kozmik Kod. Ordan başlayın.

Fehmi Bey...genç **İnsancıl** okuru. Ankara'dan geliyor ama hasım değil...dost. Oturduk...şurdan burdan konuştuk...Biz böyle konuşurken şair Caner Bingöl geldi. Caner Bingöl'ün canımı sıkan yanı hekim oluşu. Napayım. gitmiş hekim olmuş. Katlanıyorum.

Genç insanların yurdun çeşitli bölgelerinden beni görmeye gelmelerine seviniyorum. Onlar yolarkadaşlarım benim.

Ne güzel değil mi hem hasımların...hem yolarkadaşlarım var. Konferanslarımdan birinde bir genç kız "Hasımlarınız olmasaydı sizi sevmezdim" dedi.

Beni okuyanlar...beni dinleyenler gitgide çoğalıyor bunu biliyorum. Hasımlarım da çoğalıyor. Hasımlarım, kıza köpüre...söve söve okuyorlar beni.

Bunu yazarken Sevgili Ceviz Ağacı'nı düşündüm. Benim ağrılı...sızılı yanım. Yarın gitsem Esenköy'e...Ama Esenköy, eski...güzel Esenköy değil. Sevgili Ceviz Ağacı'nın kuşattılar...kopardılar benden. Yok. Sevgili Ceviz Ağacı...bitti...öldü.

Belki bir gün bir bisiklet alır, hasımlarını son kez kızdırır...çeker giderim. Nermi Uygur, bin git der. Öyle yaparım, biner giderim.

Divriği Kültür Derneği'nde sevdiler mi beni. Sanmıyorum. Bakın, neden. Konuşmam saat 11.00'de Ben, 10.45'te gittim. Kimse yok. Gidiyordum, biri geldi. "Siz de amma görevinize bağlısınız" dedi. Güldüm...Belirsiz dakikalarda birer ikişer geldi üyeler.

Konuşmama şöyle başladım. Buranın adı Divriği Kültür Derneği...İnanıyorum size...burası kültür derneği. Lagar kültürümüze uygun davrandınız...adınıza uygun...lagar.

Lagarlar kızar bana. Sevmezler beni. Bunu açıkca söylemezler...başka gerekçeler bulurlar. Kaba etine tır-

panı yeyince "Gündoğdu kalbimize vurdu" derler...

Lagar, söyle...kalbin nerde.

30 Ocak Pazar

Dün gece çoktandır yapamadığımı yaptım...rakı içtim bir dostla...Güzel bir geceydi...Dostum bir ara "Senin için üzülüyorum. İnsan için çırpınıp duruyorsun, ama seni o insanlar bir gün paramparça edecekler bu ülkede. Trajik bir insansın sen. Senin sonun belli...sen, hayatınla...mücadelenle bir tragedya yazıyorsun" dedi.

Gülümsedim. "Benim soyum Spartaküs'e dayanır. İnanırım buna. Belki beni de bir anlamda çarmıha gerecekler. Bunun için üzülme" dedim. "Yalnız ben değil, birçok insan tragedya yazıyor. İnsan, insanlaşana kadar sürecek bu trajedya"

Sonra şurdan burdan konuştuk...gece, güzeldi.

Bugün **Tüm Mallye Sen**'de etkinliğimiz vardı Berrin Taş'la oraya gittik...saat 14.00'de. Berrin Taş, Metin İlkin'in **İlk Kahraman-Promete** adlı eserini okuyacak.

Oraya gittiğimizde **Tüm Mallye** kapalıydı. Napacağımızı düşünürken birileri geldi. "Siz" dediler "pastanede çay için. Biz kapıyı açacak kişiyi bekleyelim".

Karlı bir gündü. Ben, Berrin Taş, Metin İlkin, Nihat Ateş, pastanede bekledik. Yarım saat sonra kapının açıldığı haberi geldi. Gittik. Soğuk bir salonda başladı etkinlik. Konuşurken buhar çıkıyordu ağzımdan. Şöyle başladım konuşmama "Etkinlik saat 14.00'de başlayacaktı. Şöyle düşünün. Siz burdasınız o saatte. Biz yokuz. Yarım saat sonra...bir saat sonra geliyoruz. Bizler için ne düşünürseniz geciktiğimiz için...neler söylerseniz, bende sizler için aynı şeyleri düşünüyor...aynı şeyleri söylüyorum. Sonra **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nun işlevini...amacını anlattım. Daha sonra Çehov'un **Yazar** adlı öyküsünü okudum. Çehov, bu öyküde reklamcılık yapan yazarın durumunu anlatır. Bundan sonra Metin İlkin'in **İlk Kahraman-Promete** adlı eserine geçildi. Berrin Taş okudu bu şiiri...Lisat'in Promete adlı eseriyle. Daha sonra Metin İlkin'le söyleşi başladı. İlk soru "Bize kendinizi tanıtır mısınız" oldu. Tanımıyorlarmış Metin İlkin'i. "Ben" dedi Metin İlkin "Sermayenin yazarı olsaydım tanırdınız..." Gerçekten de öyle...Soğuk olmasına karşın, iki saat sürdü söyleşi...

Güzel bir gün yaşadık. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu** yazarla-şairle okuru bir kez daha bütünleştirdi.

Ellerimiz ayaklarımız buz kesmiş...sokağa çıktığımızda evde oturangilleri düşündüm. Onlar için hava kötüydü...böyle havada dışarı çıkılmazdı. Ama bugün hava bizim için güzeldi...soğuk güzeldi...

Şu belli, İnsan için mücadele güzelleşme mücadelesi...Evde oturangiller bu yüzden güzelleşemiyor bir türlü.

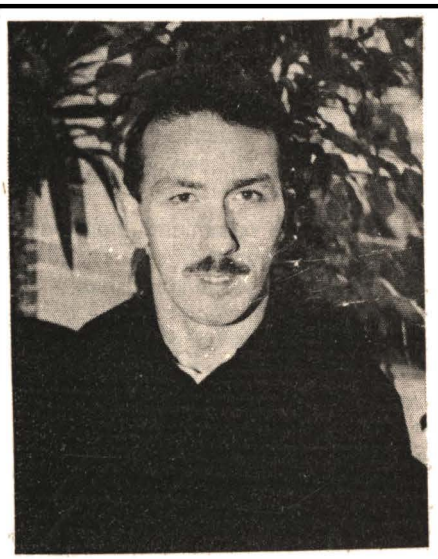

DURSUN MEHMET ŞEKEROĞLU

İNSAN ELİ

Öyküler

Korkuyla sinmiş, önlerine bakarak oturan ve ellerini saklamaya çalışan kişileri görüyorum ardından. Onların içinde de Ramazan'ın oğlu İsmail'i, Hasan Kılıç'ı ve Sefer'i tanıyorum. Onlara ve özellikle kendime cesaret verme isteğiyle "Korkmayın!" diye bağırıyorum. "Siz de ayağa kalkın, ellerinizi saklamayın, korkmayın."

İNSANCIL YAYINLARI

SÖZCÜKLERLE TEEHHÜL[1]

Sözcüklerle töredışı
İlişkilerimiz var
Kösnüllük üzreyiz
Akşamdan sabaha
Sabahtan akşama kadar

Deli mi ne
Beynime girip
Beni şa'pıyor
Tövbe tövbe

Tutup anam oluyor
Kasığından çıkıyorum düze
Ana oğul işimize koyulup
İpek dokuyoruz yüz yüze

Sanki denizde gemi
On beşinde kız gibi
İşvelenmez mi
Çekersin çekersin tenhaya
Gelmez mi

Alıyorum elime örsü çekici
Eziyorum onları un gibi
Eski sureti nerde
Bir başkası oluyor sergede[2]

Takır takır ceviz
Kuru ses istemeyiz
Tele duvağa bürüyorum
Döşüme sarıp
Giriyorum yatağa
Karnı benziyor dağa

Ehlimdir artık
Dölümü döşümü avutmak işi
Aaaa arka pencereden
Mahallenin nesepsizine el etmez mi
Yavrularımı boynu bükük koyup
Gitmez mi
Evimi ocağımı söken yosma mı
Düşümün boynunda tasma mı
İmkansız sevgili mi
Gözümün gönlümün dili mi

Kızoğlankız gelin mi
Bir türlü eremiyorum sırrına
Yapışıp duruyor
Aklımın yakasına

Her biri
Cinsi cibilliyeti bilinmedik zina
Kiminde ahlâkdışına
Kiminde cup bilimin ortasına
Bu sözcükler var ya bu sözcükler
Başımın püsküllü belâsı
Yakamı yırtan onlardır
Oldum olası

Köpek yavruları
Geniş bir çayırda
Nasıl boğuşursa
Öylesine altlı üstlüyüz
Kâh iç içe
Kâh küsülüyüz
Atsam atamıyorum
Koynuma sözcük almadan yatamıyorum

Sözcükler ahlâksızın teki
Sözcükler beynimin içindeki
Sözcükler beni askıya alan seki
Tarlamda sapan
Damarımda can
Oynaktır oynak
Şaşırtmak için
Fırsat kollayan
Kurtulsam mı bunlardan
Ama nasıl olurum
Bu ahlâksızlarla zina yapmadan

Osman BOLULU

---

1. **Teehhül:** 1. Ehlileşme. 2. Evlenme
2. **Sergede:** Kötü, olumsuz işlerde elebaşı

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi:

Seni Özledim / **Ayten Mutlu**	**20.000 TL.**
Pazar Resimleri / **Ali Ersin Günçe**	**20.000 TL.**
Cemreye Çağrı / **Cemile Çakır**	**20.000 TL.**
İnsana Gecikmeden / **Berrin Taş**	**20.000 TL.**
Ekmekarası Umut / **İdris Atmaca**	**20.000 TL.**
Bir Ardıç Kuşuyum Ben / **Zerrin Taşpınar Şahin**	**20.000 TL.**
Dinlenen Cadı / **Nihat Ateş**	**20.000 TL.**
Açık Gece / **Ömer Bilge**	**20.000 TL.**
Bir Gün Konuşur Rüzgar / **A. Ersin Günçe**	**20.000 TL.**
Madencinin Günlüğü / **M. Yılmaz Karaibrahimoğlu**	**30.000 TL.**

ÖYKÜ Dizisi :

Sengisemai Bir Ölüm / **Lütfiye Aydın**	**25.000 TL.**
Ara Balkon / **Kezban Özbay**	**20.000 TL.**
Uzaydan Gelen Kadın / **Fatma Kethüdaoğlu**	**20.000 TL.**
İnsan Eli / **D. Mehmet Şekeroğlu**	**30.000 TL.**

Roman Dizisi :

Proxima Centauri / **Ömer Baytaş**	**40.000 TL.**
Çağrısız Hayalim / **Kaan Arslanoğlu**	**35.000 TL.**

Deneme Eleştiri Dizisi :

Rüzgar / **Cengiz Gündoğdu (Tükendi)**	**30.000 TL.**
Denemenin Kıyılarında / **Yusuf Çotuksöken**	**30.000 TL.**
Gerçekçi Düşünce - Gerçekçi Sanat / **Afşar Timuçin**	**30.000 TL.**
İnsan Arayışı / **Sadık Albayrak**	**35.000 TL.**
Ekmek / **Cengiz Gündoğdu**	**30.000 TL.**

İnsancıl Dergisi : 1. yıl Cildi	**300.000 TL.**
İnsancıl Dergisi : 2. yıl Cildi	**300.000 TL.**

İNSANCIL :
Mollafenari Sok. Nadir Han No: 40/42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İst.
Tel: 511 79 94 - 513 93 99